

บทที่ 3

ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ในเมือง

ประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีผู้คนหลากหลายชาติ หลากศาสนา เข้ามาอาศัย ใ้รับพระบรมโพธิสมภารเป็นจำนวนมาก นอกจากชาวไทยและชาวประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงแล้ว ยังมีกลุ่มผู้อื่นที่มีเชื้อคนไทยอีกหลายกลุ่มที่เข้ามาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ปรากฏว่าชุมชนชาวจีน แขก และฝรั่งหลายเชื้อชาติโดยเฉพาะชาติโปรตุเกสอาศัยอยู่ที่นี้ด้วย

การนำเสนอเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ในบทนี้จะกล่าวถึงข้อมูลชาติพันธุ์ที่พบได้จากเอกสาร 3 ส่วนคือข้อมูลการศึกษาของทวิศักดิ์ เผือกสม ที่ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์จากปูนั้งในวัดโพธิ์ และส่วนที่ 2 คือกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในอยุธยาที่เป็นชุมทางการค้าของอาณาจักรก่อนจะย้ายเข้าสู่พระนครหรือ กรุงเทพฯในปัจจุบัน และส่วนที่ 3 จะนำเสนอข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อยู่ในกรุงเทพฯตาม เอกสารทั่วไปที่มีการกล่าวถึงโดยเรียงลำดับตามกลุ่มจีน โปรตุเกส ญวน ญี่ปุ่น อินเดีย มุสลิม มอญ ลาวและเขมร

นอกจากการศึกษาเรื่องชาติพันธุ์ที่ปรากฏในเอกสารทั่วไปแล้ว ศาสนสถานคือสถานที่ที่ เราสามารถพบกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายได้จากการศึกษาของ (ทวิศักดิ์ เผือกสม. 2546) ได้เขียน ถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในลักษณะชาติพันธุ์วรรณา โดยใช้ข้อมูลจากปูนั้งคนต่างกลุ่มกันที่วัดโพธิ์ โดยเป็นพระอารามหลวงมาตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยกลุ่มคนที่แตกต่างกันที่ใช้คำว่า “คน ต่างชาติต่างภาษา” นั้นปรากฏอยู่ในคำจารึกเป็นโคลงประกอบรูปหล่อตามศาลาลอย 16 หลังของวัด โพธิ์ ว่าด้วยชนชาติต่างๆ 32 ภาษาด้วยกัน โดยบรรยายถึงเชื้อชาติ เครื่องแต่งตัว ถิ่นที่อยู่และ ลักษณะพิเศษบางอย่างที่เป็นธรรมเนียมประเพณีของมนุษย์

แม้รูปปั้นที่แสดงถึงฤาษี 82 รูป และคนต่างชาติ 32 ตัว เหลือน้อยลงด้วยการชำรุดไปมาก จึงเหลือฤาษีเพียง 20 รูป ส่วนคนต่างชาติ 2 ตัว ที่ตั้งของรูปฤาษีและคนต่างชาติจะอยู่ตามศาลาลอย โดยโครงต้นของกรมพระปรมาธิบดีชินโรสที่บันทึกถึงคนต่างๆไว้ในเรื่อง ปฏิสังขรณ์ มีอยู่ 2 บทที่ว่า

หล่อรูปมนุษย์ลั้วนต่าง	ต่างภาษาเฮย
ไว้ปัจฉิมเจดีย์รัง	เวทสร้าง
ศาลาละสงนา	นาเพศ นาฟ้อ
แสดงโคลงบอกประเทศซี	ชื่อชาติ เขาเฮย
บทบาทกฤษรสอง	สบด้าว
จากฤคิลประภาค	ประกิจทศ ผนังนา
หลายลักษณะหลายลั้วนจ้าว	แจกแขวงฯ

โคลงภาพคนต่างภาษาที่บรรยายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในสยามที่ผู้นิพนธ์ต่างกัน เช่น

ภาพกะเหรี่ยง

ใส่เสื้อเสมียนลว่าปิด	กายสกนธ์
เมลิตปิดกรองสวมสอ	สูตรร้อย
แรมไร่ระไวหน	ทางจรอก
เดิรตัดตุต้อยต้อย	ด้านผลุข
เยี้ยเหย้าอยู่ทรอกห้วย	หุบดง
นามชื่อกะเหรี่ยงภู	เพศนี้
ไปเห็นกะเหรี่ยงจง	จำภาพ ไว้ฟ้อ
กับกะเหรี่ยงจำกั้งซี	เช่นกันฯ
	จำจิตรนุกูล

ภาพยี่ปุ่น

เพศภาพพึงรักยั้ง	หยุดชม
รูปยี่ปุ่นปานยีน	อย่างไว้
สองแหยมหยุดหยุดม	เปียมุ่น
เครื่องแต่งสรรเสื่อใช้	ต่างสี่ฯ

อยู่เกาะยี่ปุ่นเว้ง	วงเขา
เขาย่อมเป็นช่างดี	แปดด้าน
โดยตำแหน่งดาวเงา	งามปลาบ
สบสิ่งสินค้ำปาน ปีนโตย	

กรมขุนเดชอดิศร

ภาพมะลายู

ใส่เสื้อชนิดน้อยโพก	ผ้าดบิต
ชาติแขกมลายูหลาย	เหล่าเชื้อ
เคียนคาดบันเหน่งกฤษ	เหน็บแบน เอวแฮ
กุมหอกกุเคื้อเงื้อ	ง่าร้าย
เข้าสู่หว่าxonอกแพบ	ถอดใจ
อ่านมุลุดล่านำ	สอดคล้อง
ยะหริงแปะไหรไทร	มุหิจด กิติ
เพลงประพฤติพร้อมต้อง	อย่างกันย

กรมหมื่นไกรสรวิษิตย

ภาพญวน

ภาพญวนเยียงทูตเว้	เวียดนาม นีฟอ
เครื่องแต่งยรรยงขบวน	แบบจิว
องนายนั่งเปลหาม	คนแห่ น่านา
ถือพัดดำดำจิว	วาดวีย
มายาเหลือแหล่ลั่น	หลายสบอง
ชมแต่ฝีมือชาญ	ช่างไม้
เสพยสัตว์จรเข้ของ	เขาขอบ ใจนา
เมืองเรียดริมน้ำใช้	เขี้ยวเรือย

กรมขุนเดชอดิศร

คนต่างชาติต่างภาษาซึ่งรู้จักกันในสมัยนั้นยังมีอีกหลายชาติ เช่น โปรตุเกส อังกฤษและอเมริกัน เป็นต้น การพรรณนาเกี่ยวกับคนต่างชาติภาษาต่างๆในโคลงต่างภาษาที่ทวิศศักดิ์ได้นำมาเสนอและบรรยายถอดความจากโคลงที่จารึกไว้ที่ศาลาลอย อธิบายกลุ่มต่างๆ ดังนี้

สิงหล ดำเนินการตั้งเมืองของชาวสิงหล สวมใส่เสื้อผ้าสีขาวล้วน และใช้ผ้ายาวถึง 20 ศอก (กรมหมื่นนุชิตชิโนรส/แต่ง)

ไทย อยู่เมืองโยชยาที่ยิ่งใหญ่ท่ามกลาง สวมใส่เสื้อผ้างดงามราวกับมีเทวดามาตัดเย็บให้ สวมเสื้อสวยงาม นุ่งผ้า“ปุม” คาดพุงและอะไรๆก็ดูดีไปหมด (กรมหมื่นนุชิตชิโนรส/แต่ง)

กะเหรี่ยง สวมเสื้อ (ไม่ได้พุดถึงกางเกง) สวมสร้อยลูกปัด เป็นคนรักษา/ตรวจด่านชายแดน บ้านเรือนอยู่ตาม “ตรอกห้วย หุบคง” (เจ้าจิตรนุกูล/แต่ง)

อาฟริกัน ผมหยาบหยิกลักษณะเป็นผมเงาะ ปากแสดะยิงฟัน ดูน่า “ขื่น” เป็นบ้าน “เบื้อ” ถิ่นฐานบนเกาะแอฟริกา ผิวดำเป็น “เขม่า” เป็นพวก “โหนดชาติ” สวมกางเกง “สุหรัต” ใส่เสื้อสีขาว พับผ้าเช็ดหน้าเป็นจีบ “คาดเอว” สวมเครื่องแต่งกายไม่แยกเพศ (เจ้าจิตรนุกูล/แต่ง)

ดอตช (Dutch) เชี่ยวชาญการเดินทะเล นับถือพระเยซูคริสต์ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นผู้สร้างโลก (ลัทธิมันเหลือจน สุดมั่ง) สวมเสื้อกางเกงเหมือนคนอังกฤษ อยู่เมือง “เหนื่อวิลันดาฟาก ใต้แฮ” เชื้อชาติ “ดอตช” (พระญาณปริยัติ/แต่ง)

อิตาเลียน เครื่องแต่งกายเหมือนคนอังกฤษ “ทำเนียบเทียบเชื้อใช้ เช่นกัน” ประเทศอยู่ทางใต้ของดินแดนชายฝั่งตะวันตก ไพร่พลหัวหาญ (ขุนชนสิทธิ/แต่ง)

ฝรั่งเศส สวมเสื้อดำ มีอินทรรูทอง กางเกงกลัดกระดุมเคลือบทอง ห้อยนาฬิกาประเทศอยู่ใกล้เคียงกับอังกฤษ บ้านเมืองของ “ฝรั่งเศส” (France) ใหญ่โตมาก มีทหาร “ชิปปาย” รักษาด่าน มีประชากรจำนวนมาก (พระมุนีนายก/แต่ง)

ยิบเซ็ดอ่าน (Egyptian) ธรรมเนียมแบบเดียวกับอังกฤษ สวมเสื้อใส่หมวก “พลิกแพลง แปลงยักดัดประดิษฐ์แฮ” อาศัยอยู่ใน “ทวีปแคว้นแคว้นใต้ ดำชวา” ชำนาญการเดินเรือ เป็นพวกมีจกาทิฐิที่เห็นว่าโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ (ขุนชนสิทธิ/แต่ง)

สะระกาฉวน (Saracen) มีนิสัยกล้าหาญ ใช้เรือกำปั่น เป็นพาหนะ อาศัยอยู่ในอินเดียทวีป มีทหารที่พร้อมด้วยปืนคอยรักษาป้อม (กรมขุนเดชอดิศร/แต่ง)

ญี่ปุ่น ไว้ทรงผม “สองแหม่มหยุกหยุก” ไซซ์เสื้อผ้า “ต่างสี” อาศัยอยู่ที่ “เกาะญี่ปุ่น” ชำนาญการช่าง “แปดด้าน” อาทิจลิตดาบ “เงางามปลาบ” “บ้าน (น้ำชา)” และ “ปิ่นโต” (กรมขุนเดชอดิศร/แต่ง)

อาหรับ สวมเสื้อขาวกรอมรองเท้าวางเกง “วิลาศลาย” “จีบจะตัดเกลี้ยวเกล้า ต่างสี” นับถือศาสนาอิสลามนิกายชีอะห์ ในช่วงเทศกาล “ฮูเซ็น” เปลี่ยนมาใช้เครื่องแต่งตัวสีดำ ลุยเพลิงกรีดเลือดบนศีรษะ และ “เดินตบอกร้าวร้อง ร่ำเซ็น (ชีอะห์)” (กรมหมื่นไกรสรวิชิต/แต่ง)

หุ่มโต๊ะระกี (Turk) ชอบรับประทานนม เนยที่ผลิตจากวัว ไม่กินหมู ไว้หนวดเครา “รกรอบแก้ม” จมูกโด่งยาว “แหลม เพื่อดฟ้า” รูปร่างสูงใหญ่ลำ ใจกล้า ชอบเดินทางท่องเที่ยว (กรมหมื่นไกรสรวิชิต/แต่ง)

แขกปะถ่าน (Pathan) แขกปาทานเป็นพวก “มฤจนา ทิฎฐิ” ชอบแต่งอุฐูเที่ยวรับจ้าง ไว้หนวดเคราดำหนานากแล้ว สวมเสื้อและกางเกงสีขาว โปกศีรษะด้วยผ้าขาว “โชมพัสดร” อาศัยอยู่ “แดนดินหลี่มี โดยที่ มากนา” นับถือศาสนาอิสลามนิกายชีอะห์ (เซ็น) (หลวงชาญภูเบร์/แต่ง)

แขกจุเหลี้ย นับถือศาสนาอิสลามทั้งนิกายชีอะห์และสุนี่ “นับเซ็นเช่นสุนี่” โปกศีรษะด้วยผ้าขาว สวมกางเกงใส่เสื้อลาย “ล้ำ เลขลาย” อาศัยอยู่ในเมืองมัทราส อาศัยการรัดนมวัวขาย กินข้าวสาลีเคล้าเนยคลุกกับข้าวเป็นอาหาร (หลวงชาญภูเบร์/แต่ง)

ทรูชปีตะสบาก (Russian Petersburg) ข้อมูลเกี่ยวกับพวกรัสเซียแห่งเมืองปีเตอร์สเบิร์ก ใน “แดนวัน ตก” นี้เป็นข้อมูลได้มาจาก “ข่าว” ช่วงเดือนหน้าฝนมี “ผลเห็บ (หิมะ)” ตก เป็นเมืองที่มีภูมิอากาศ “เย็นเยือกลมไต้ย้อย” ชาวนาใส่เสื้อ “หนังแกะ” เวลานอนก็ต้องนอนอ้งไฟถึงมุ้ง “แนบอ็คคิเคียง แค่มุ้ง” แต่บางคนก็ถือเอาหนังแพะมาห่มซึ่งส่งกลิ่นสาบ “เหม็น” ฟุ้ง (พระญาณปริยัติ/แต่ง)

ทรูชหรือตาดา (Tartar) อาศัยอยู่ในเมืองติดกับจีน สวมกางเกง รัดเข็มขัด ใส่เสื้อหนังเสื่อ มีเสื้อนวมข้างใน กัดกระดูกนมแบบตัว สวมถุงเท้าหนังสัตว์ และใส่หมวกหนัง (พระญาณปริยัติ/แต่ง)

มอญ พวกกรรมญอยู่ในเมืองหงสาวดีนี้ทำไว้เพื่อคน “ชมเล่น” เชื่อว่าต่อไปคนมอญจะ “ลี้ลับหาย” ไปจากโลก นุ่งผ้าเป็นลายตาราง “หมากรุก” เหมือนชาวอังวะหรือพม่า โปกศีรษะ ใส่เสื้อชอบสักยันต์บนหลังไหล่ ชอบพลอยทับทิม (ขุนมหาสิทธิโวหาร/แต่ง)

กระแซ (Shan) ตัวสีคล้ำเหมือนพวกพม่า นุ่งผ้าสีขาว ชอบอาบว่านยาเพื่อให้หนังเหนียว เก่งในการไล่ล่ากวาง ฟังแข็งแรงไม่ค่อยหัก นิยมสักตามขา เป็นเมืองขึ้นของภูกาม (พระสมบัตินบาล/แต่ง)

เงี้ยว อยู่เมืองแสนหวี ชอบทรัพย์สินเงินทอง ที่ไหนขายของสินค้าก็จะแต่งกองคาราวาน “ต่าง” ไปทำการค้า ถึงเชียงใหม่เชียงรุ่ง แต่งตัวใส่เสื้อผ้าแบบคนจีน ชอบกินเปิดไก่หมูเค็ม รัดมวยผมโปกด้วยผ้า (ขุนมหาสิทธิโวหาร/แต่ง)

พม่า ขมวดผมเหมือนคนมอญ นุ่งผ้ารัดสะเอวแน่นหนา สักที่ไหล่ หน้าท้องและขา ชอบสวมกำไลมือทั้งสองข้างซ้ายขวา สอดแผ่นทองคำเป็นต่างหู ยศสูงสุดของขุนนางคือ “ตอยา” ยามออกศึกสวมเสื้อดำ หมวกดำ (พระยาบำเรอบริรักษ์/แต่ง)

อินดู “ชาติแขก” พวกนี้ชอบไว้หนวดเคราดำ “กลบแก้ม” แต่งกายสะอาดสะอ้านงดงาม สวมกางเกงผ้า “มัดหูกู” ใส่เสื้อจีบเอวเป็นผ้า “ย่าตะหนี่” เป็นลายดอก มีผ้าคาดเอวปล่อยชายครุยข้างหน้า ใส่หมวกปีกปักลาย (หลวงศรีอัครเดช/แต่ง)

มลายู ใส่เสื้อ “ชนิดน้อย” โปกผ้า “ดบิด” สะเอวคาดกริชกับหอก นับถือศาสนาอิสลาม “เข้าสุहर่า อ่านมุลุด” อาศัยอยู่ในแถบเมือง อาทิ “ยะหริ่ง เปะไทร ไทรมูหิจิด” นับถือธรรมเนียมเหมือนกัน (กรมหมื่นไกรสรอันเปริชิต/แต่ง)

พราหมณ์อินดู อินดูวรรณะพราหมณ์ อันเป็นตระกูลที่พรหม “เศก” ขึ้น สวมเสื้อผ้าสีขาวงาม เก้ามวยผม เจิมหน้าผาก ถือศีลกินบวช สาชยมนตร์บูชาพระศิวะทุกค่ำเช้า ไม่กินเนื้อสัตว์ เล่าเรียนรอบรู้ไตรเพท (ปลัดวัดโมลีโลก/แต่ง)

พราหมณ์รามเฮอร์ เป็นพวก “ชาติเชื้อ รามรัฐ” นับถือพระศิวะ ชำนาญใน “ทวาทศพิชัยชอุเวท” และเก่งในทางเวทมนตร์ นุ่งผ้าขาวมีเชิง เก้ามวยผม สวมสายธูรา ใส่ตุ้มหู สวมเสื้อครุยคอยทำหน้าที่สะเดาะเคราะห์ร้าย (พระเทพกระวี/แต่ง)

จาม เหมือนคนเขมร ผิวดำเหมือนหมึก “ผิวเพื่อนดำดูจหมาย หมึกไล่” อาศัยอยู่บริเวณเมืองละแวก เวลาจะฆ่าสัตว์ใช้วิธีเชือดคอแบบอิสลาม โปกศีรษะไม่เหมือนคนเขมร ใส่เสื้อลายกระดุมถี่ นุ่งผ้าถุงยาวกรอมเท้า เหน็บมีด/กริชที่สะเอว (ขุนมหาสิทธิโวหาร/แต่ง)

ลาวยวน เป็นคนแถวทริภุญไชย ชอบสักขาสักหน้าท้องดำเหมือนพวกพม่า ใส่ต่างหูทอง “เนื้อแปด” โปกผ้าสีชมพู ชอบใส่กำไลข้อมือทั้งสองข้าง “โคลงซอ” เป็นลักษณะเด่น “ตามประเทศ” คนทั้งแก่งุ่มชอบ “แอ้วสาว” (พระยาบำเรอบริรักษ์/แต่ง)

หุ้ยหุย ยังไม่เคยมีใครเห็นคนพวกนี้ เป็นแต่เพียงความรู้ที่เล่า ๆ กันมา ว่าอาศัยอยู่ไกลมาก ดิตเขตแดนคนจีน จะเป็นพวกแขก(มุสลิม) ก็ไม่ใช่เพราะรับประทานหมู สวมกางเกงคาดสะเอวด้วยผ้า “แพรงอนไก” ใส่เสื้อสีแดงจุดฉาด สวมรองเท้าปลายงอน ใส่หมวก “หน้าม้า” (ขุนธนสิทธิ์/แต่ง)

เกาหลี่ ดูคล้ายคนญวน เป็นชาติ “แขกเกาหลี่” เก้ามวยผมถักเปีย “กอดเกศ” ชอบไว้หนวดเคราดก “เพื่อยคาง” อยู่ใกล้กับเมืองเทียนสิน สวมเสื้อผ้าแต่งร่างกายงดงาม “รางซาง” นุ่งกางเกงแพรหลินเป็นมัน “ปะปลาบ” ใส่หมวกเหมือนหมวกจ้าว (ขุนธนสิทธิ์/แต่ง)

ญวน เครื่องแต่งกายแบบเดียวกับจิว คนที่เป็นเจ้านายชอบนั่งเปลหาม ถือพัด “ด้ามจิว” เป็นคนเจ้ามายาเหลือหลาย “มายาเหลือแหล่ล้น หลายลบบอง” มีฝีมือในเชิงช่างไม้ ชอบกินเนื้อจระเข้ อาศัยอยู่ชายฝั่งติดน้ำ เชี่ยวชาญการเดินเรือ (กรมขุนเดชอดิศร/แต่ง)

จีน เมื่อก่อนนี้ไว้ผมมวย แล้วเปลี่ยนมาไว้ผมเปียตามพวก “ตาด” ใส่เสื้อสวมหมวก สวม รองเท้า “ทาบหนัง” มีบ้านเมืองและผู้คนเยอะมาก ติดต่อกันมาถึงกันสะดวก “หมื่นเมืองมากแซ่ สะดวก เด็ดถึงกันนา” กิ่งตั้งเป็นเมืองสนุกสนานตื่นตาตื่นใจสุดๆ ไม่มีที่ไหนในโลกเหมือน มีสินค้า สิ่งของน่า “พึงใจ” มากมายให้ชมดู และแม้เวลาค่ำคืนบนท้องน้ำก็ยังแน่นขนัดไปด้วยเรือ (กรมขุน เดชอดิศร/แต่ง)

เขมร ผิวดำ นับถือศาสนาพุทธ อาศัยอยู่ในกัมพูชาทางด้านทิศตะวันออก และเป็นเมืองขึ้น ของสยาม นุ่งผ้า “ปุม” เหมือนผ้าลายดอก “ถมยา” ใส่เส้ท้อสีคราม คาดสะเอวด้วยแพรเยื่อไม้ของ ญวน ไว้ผมทรง “กระทุ่ม” ไม่ไว้ “ไร” ผม (หลวงลิขิตปรีชา/แต่ง)

ลัวะ บ้านเมืองอยู่ไกลมาก “ขอบหล้า เหลือเด็ดถึง” เก้าผมมวยเหมือนผมจุกเด็ก ผิวสี คราม “ผิวเนื้อคล้าย เคลือบคราม” ใส่เสื้อสีหมากสุกกรอมปิดเข้า พันผ้าโพกศีรษะ อยู่ทางด้านทิศ ตะวันออกเป็นเมืองขึ้น “จัมก้อง” อยู่กับจีน (หลวงลิขิตปรีชา/แต่ง)

จากการศึกษางานเขียนของอาณัติ อนันตภา (2549) ได้อธิบายถึงการเดินทางเข้ามาของ ชาวต่างชาติในประเทศไทยว่า ในสมัยที่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ว่ากันว่าชาวมอญเป็นกลุ่มแรกที่เข้า มาอาศัยปะปนกันอยู่กับคนเชื้อชาติไทย และชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาในแผ่นดินสยามนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการเข้ามาปฏิสัมพันธ์กันอย่างยาวนาน ซึ่งแตกต่างจากชาวตะวันตกที่เดินทางมาที่ หลังและมีเหตุผลแน่ชัด คือ 1) การเข้ามาเพื่อหาโอกาสยึดอำนาจ 2) เพื่อแสวงหาผลกำไรทางการค้า และ 3) การเผยแพร่ศาสนา

นับตั้งแต่สมัยอยุธยาที่พบเอกสาร บันทึกว่ามีชาวต่างชาติอาศัยอยู่ร่วมกับคนไทย เนื่องจาก อยุธยามีลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือ เป็นอาณาจักรแห่งการค้า ดังจะเห็นวิวัฒนาการ จากเมืองท่าเล็ก ๆ ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง จนได้รับการสถาปนาเป็นราชธานี โดยสมเด็จพระ ราชามาธิบดีที่ 1 เมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 ด้วยลักษณะเช่นนี้อำนาจทางการเมืองของกษัตริย์ อยุธยาจึงผูกพันอยู่กับความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและรายได้ แหล่งรายได้สำคัญนั้นอยู่ที่การค้า ระหว่างชาติที่เข้ามาติดต่อกับชายกับอยุธยา ดังนั้นกษัตริย์อยุธยาจึงหาวิธีจูงใจ เช่น พระราชทาน สิทธิพิเศษทางการค้าบางประการ พระราชทานที่ดินให้ตั้งบ้านเรือนหรืออนุญาตให้เผยแพร่ศาสนา

ได้อย่างเสรี นโยบายนี้เป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับชาวต่างชาติ ดังนั้นราชธานีอยุธยาจึงมีคนต่างชาติเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขาย และจากเอกสารของ โทเม ปิเร่ ซึ่งเป็นเอกสารโปรตุเกสในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ชาวต่างชาติที่ได้รับพระราชทานที่ดินในแต่ละชาติจะอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน เช่น หมู่บ้านลาว เขมร มอญ มลายู อินเดีย เปอร์เซีย โปรตุเกส ออลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส จีน และญี่ปุ่น ซึ่งการตั้งถิ่นฐานของชาวต่างชาติที่อยุธยา จะทำได้ก็ต่อเมื่อได้รับพระบรมราชานุญาตจากกษัตริย์อยุธยา โดยจะทรงพระราชทานที่ดินให้แต่ละชาติตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน ซึ่งเอกสารโปรตุเกส เรียกว่า “ค่าย” หรือ “Ampu” ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “อำเภอ” คนต่างชาติในแต่ละหมู่บ้านจะมีหัวหน้าทำหน้าที่ปกครองดูแลกันเอง เช่นการพิจารณาคดีที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน จัดระเบียบประเพณีหรือทำพิธีทางศาสนา หมู่บ้านของชาวต่างชาติเหล่านี้ต้องขึ้นสังกัดกรมท่า และจะต้องปฏิบัติตามระเบียบของอยุธยา เช่น เมื่อมีคนใหม่เข้ามาพำนักอยู่ในหมู่บ้าน หรือจะส่งคนเก่ากลับไปบ้านเมือง จะต้องได้รับอนุมัติจากพระคลังก่อน (พลับพลึง คงชนะ. 2536: 54-55)

ต่อมาหมู่บ้านชาวต่างชาติบางหมู่บ้านก็ถูกไฟไหม้ หรือคนในหมู่บ้านก็อพยพไปที่อื่นหรือกลับภูมิลำเนาของตนเอง จึงทำให้หมู่บ้านชาวต่างชาติตั้งที่กล่าวมาข้างต้นไม่ได้มีผู้ที่อาศัยอยู่แล้วในปัจจุบัน เพียงหลงเหลือไว้แค่ร่องรอยของการตั้งถิ่นฐานเท่านั้น ตัวอย่างหมู่บ้านชาวต่างชาติในสมัยอยุธยา

หมู่บ้านฮอลันดา

ชาวฮอลันดาเดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกใน พ.ศ. 2147 นายคอร์นีเลียส สเปกซ์ ซึ่งผู้อำนวยการสถานีการค้าจากเมืองปัตตานีส่งเข้ามา ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ขอตั้งสถานีการค้าขึ้นในกรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จ นายสเปกซ์ได้เป็นผู้อำนวยการบริษัทดัชอิสต์ อินเดียในประเทศไทย บริษัทนี้เป็นบริษัทที่ราชการอยู่ในความคุ้มครองดูแลของรัฐบาลฮอลันดา เมื่อตั้งบริษัททำการค้าขึ้นที่กรุงศรีอยุธยาเป็นเหตุให้ไทยกับฮอลันดาเกิดความสัมพันธ์ทางการทูตขึ้นด้วย ในรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ ทูตไทยคณะแรกเดินทางไปถึงกรุงเฮก ในพ.ศ. 2151 ได้เข้าเฝ้าพระเจ้ามอริสแห่งราชวงศ์ออเรนจ์

ชาวไทยยินดีทำการค้ากับฮอลันดา โดยเอาหนังสัตว์และพริกไทยแลกเปลี่ยนกับสินค้าซึ่งทำด้วยฝ้ายของชาวฮอลันดา ถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง บริษัทค้าขายได้กำไรมาก ได้สร้างถ้ำน้ำอย่างดีและคลังสินค้าเพิ่มขึ้นอีก ในพ.ศ.2167 โยส ชูเตน หัวหน้าสถานีการค้าขณะนั้นได้บรรยายถึงโรงสินค้านี้ไว้ว่า “...โรงสินค้านี้เป็นอาคารหิน มีโรงแถวเป็นหมู่ มีห้องที่น้ำอยู่ และมีท่า

จุดเรือกว้างขวาง ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา นับเป็นโรงสินค้าที่สะดวกที่สุด และตั้งอยู่ในที่เหมาะสมที่สุดแห่งหนึ่งของบริษัทที่ปราศจากข้อบกพร่องในภาคตะวันออก”

แต่แล้วบันทึกเกี่ยวกับบ้านฮอลันดาในเวลาต่อมาว่ามีว่า “บริษัท วี.โอ.ซี. (บริษัทอีสต์อินเดียตะวันออกของฮอลันดา) สถานีการค้าที่สำคัญในประเทศสยาม บ้านเรือนหรือโรงสินค้าที่กรุงศรีอยุธยาได้ถูกทำลายอย่างสิ้นเชิงใน ค.ศ.1767 (พ.ศ.2310) และมีได้มีการสร้างโรงสินค้าขึ้นใหม่อีก”

ปัจจุบันบ้านฮอลันดา อยู่ในเขตตำบลกระมังใกล้กับหมู่บ้านอังกฤษ บริเวณซึ่งเคยเป็นบ้านของประชาชนซึ่งกระจายไปตามลำน้ำเจ้าพระยาและมีอยู่ต่อเรือขนาดใหญ่ สิ่งที่เหลืออยู่ก็คือ หลักแสดงที่ตั้งของหมู่บ้าน เขียนเป็นภาษาดัตช์ และภาษาไทยว่า “ตรงนี้เป็นที่ตั้งอาณานิคมบ้านฮอลันดาของบริษัทอินเดียตะวันออก ของฮอลันดา ระหว่าง พ.ศ.2177 - 2310”

หมู่บ้านสเปน

สเปนนั้น เป็นชาวยุโรปชาติที่ 2 ที่เข้ามากรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ.2140 ได้ส่งทูตจากกรุงเม็กซิโก ฮวน เดลโล เดออาร์กวีร์เร เข้ามาในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และได้ทำสัญญาพันธมิตรและการค้ากับประเทศไทย ถึง พ.ศ.2261 ทั้งสองฝ่ายได้เซ็นสัญญาพันธมิตรและการค้าขึ้นอีกฉบับหนึ่ง ฝ่ายสเปนได้รับอนุญาตให้ตั้งสถานีการค้าขึ้นบนฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา แต่การค้าขายระหว่างทั้งสองฝ่ายไม่ได้ดำเนินไปด้วยดีเท่าที่ควร และเสื่อมไปในที่สุด เพราะพ่อค้าสำเภาจากไทยถูกขัดขวางไม่ให้ค้าที่เม็กซิโกได้สะดวก

หมู่บ้านอังกฤษ

ชาวอังกฤษเข้ามากรุงศรีอยุธยาหลังจากฮอลันดา 8 ปี ลูกัส เอนทูนีส และพวกพ่อค้าชาวอังกฤษทั้งหมดได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเอกาทศรถเพื่อถวายพระราชสาสน์ของพระเจ้าเจมส์แห่งอังกฤษ เมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2155 ปรากฏว่าเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก เพราะนับเป็นประวัติศาสตร์ในประวัติศาสตร์ของไทยที่พระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระราชสาสน์มา จึงพระราชทานถ้วยทองและผ้าผืนเล็ก ๆ ผืนหนึ่งแก่พวกพ่อค้าชาวอังกฤษทุกคน นอกจากนั้นยังโปรดอนุญาตให้ชาวอังกฤษเข้ามาทำการค้าขายและตั้งหลักแหล่งในประเทศไทยได้ และพระราชทานบ้านหลังหนึ่งให้เป็นสถานีการค้า ลูกัส เอนทูนีสได้รับหน้าที่เป็นผู้อำนวยการคนแรกของสถานีการค้าอังกฤษที่กรุงศรีอยุธยา แต่การค้าของอังกฤษที่กรุงศรีอยุธยาหาได้เจริญสมความคาดหมายไม่ เพราะปรากฏว่า

ชาวฮอลันดาซึ่งเข้ามาค้าขายอยู่ก่อน คอยทำการกีดขวางด้วยประการต่างๆ และเมื่อประเทศอังกฤษทำสงครามกับฮอลันดาในยุโรป การค้าของอังกฤษในกรุงศรีอยุธยา ก็ชะงักไปชั่วคราว

พ่อค้าชาวอังกฤษเข้ามากรุงศรีอยุธยาอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ.2217 สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงต้อนรับเป็นอย่างดี ได้พระราชทานใบอนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษซื้อตีบูกตามหัวเมือง ปักขี้ไต้ของไทยได้โดยสะดวก การเข้ามาของพ่อค้าอังกฤษครั้งนี้มีส่วนทำให้ประวัติศาสตร์ไทยแทบจะเปลี่ยนโฉมหน้าไปเลย เพราะได้นำฝรั่งชาติกรีกเข้ามาคนหนึ่ง และฝรั่งคนนี้เอง นายสมจัยอนุমানราชชน ได้เขียนไว้ในเรื่อง “การทูตของไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา” ว่า “เป็นผู้ที่เปลี่ยนวิถีทางเดินแห่งประวัติศาสตร์ไทย เป็นผู้สร้างความสัมพันธ์ทางการทูตเข้าไปใกล้ต่ออันตรายแห่งการเสียอิสรภาพและอธิปไตยยิ่งนัก ฝรั่งชาติกรีกคนนี้คือ คอนสแตนส์ติน เยราคีส หรือ คอนสแตนส์ติน ฟอลกัน นั่นเอง”

เจ. แอนเดอร์สัน เขียนเล่าถึงสภาพของกรุงศรีอยุธยาในตอนนีไว้ว่า “การค้าที่กรุงศรีอยุธยาในขณะที่พ่อค้าอังกฤษเข้ามานั้น เจริญรุ่งเรืองมาก จอน เซาท์ รายงานไปยังบริษัทที่เมืองสุทนต์ว่า ที่กรุงศรีอยุธยามีเรือของชนชาติต่าง ๆ เข้ามาค้าขายมิได้ขาด เช่น เรือญี่ปุ่น เรือฉวนจากตังเกี๋ย เรือจากเรือหมาเก้า เมืองมนิลา เมืองมากัสซาร์ของแขกมะกัน เมืองยะโฮร์ เมืองจีน และจากที่อื่นอีกหลายแห่ง เรือฮอลันดานั้นเข้ามาแทบทุกสัปดาห์”

ชาวอังกฤษยุติการค้าและการเข้ามาสู่พระนครกรุงศรีอยุธยาลงเมื่อคราวไทยเสียกรุง หมู่บ้านอังกฤษปัจจุบันเป็นพื้นที่อยู่ในเขตตำบลกระมัง บริเวณนี้เป็นที่พักอาศัยของประชาชนที่กระจ่ายไปตามลำน้ำเจ้าพระยา หลักรฐานและซากอาคารโบราณสถานต่างๆ ในประวัติศาสตร์สูญหายหมดแล้ว ไม่เหลือแม้แต่ป้ายชั๊กอัน

หมู่บ้านฝรั่งเศส

ชาวฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาเมืองไทยเพื่อวัตถุประสงค์ที่จะเผยแพร่ศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ชาวฝรั่งเศสพวกแรกคือ สังฆราชแห่งเบริต ชื่อ เดอ ลามอต ลัมแบต์ เข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ.2205 ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช หลังจากนั้นก็มีชาวฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาเมืองไทยมากขึ้น และได้ตั้งสถานีการค้าของฝรั่งเศสขึ้นที่กรุงศรีอยุธยาเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2223 เมื่อชาวฝรั่งเศสเข้ามาตั้งหลักแหล่งเป็นปักแผ่นแน่นอนหนาในประเทศไทยแล้ว สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงแต่งตั้งไปยังฝรั่งเศสเป็นครั้งแรกใน พ.ศ.2223 แต่ได้สูญหายกลางทาง ต่อมาในปี พ.ศ.2227

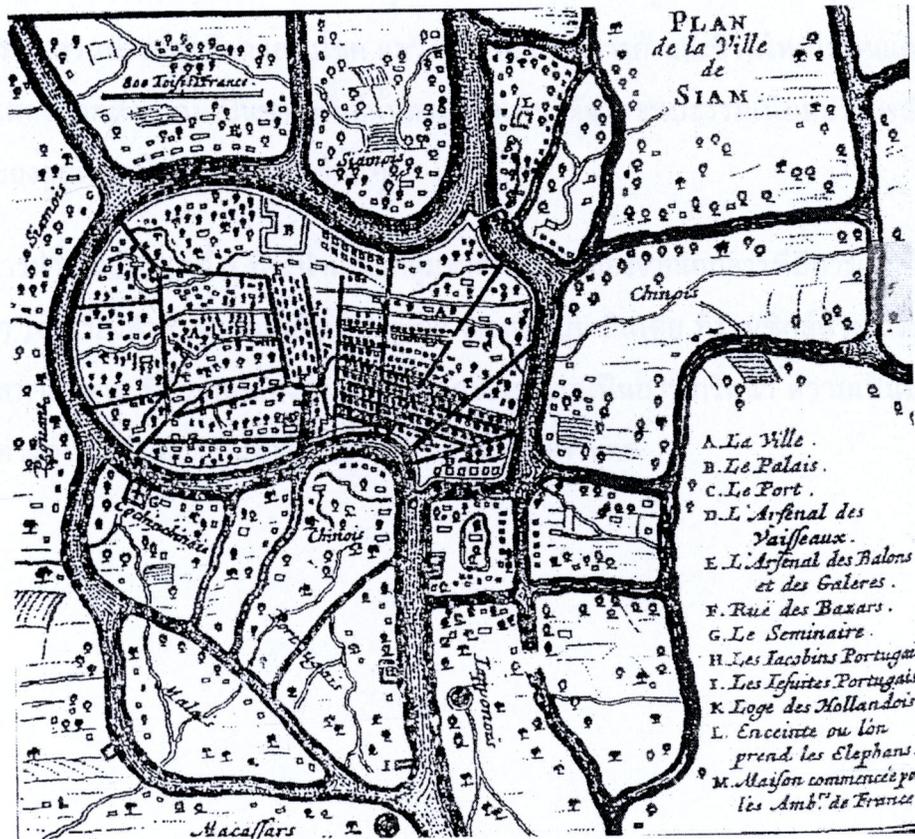
สมเด็จพระนารายณ์ได้ส่งทูตไทยออกไปฝรั่งเศสอีกเป็นครั้งที่ 2 ครั้งนี้ได้รับความสำเร็จอย่างงดงาม ขากลับประเทศไทย มีคณะทูตฝรั่งเศสอันหรรษาขณะแรกเดินทางร่วมมาด้วย ราชทูตฝรั่งเศสคนแรกคือ เซอวาเลีย เดอ โชมองต์ มีบาทหลวง ฟรังซัว ดีโมเลอง เดอ ซัวลี เป็นผู้ช่วย

การต้อนรับราชทูตฝรั่งเศสที่เชิญพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 มาถวายสมเด็จพระนารายณ์นั้น โอ้อ่างงามและมโหฬารที่สุดเท่าที่เคยมีมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา จัดเป็นกระบวนแห่พยุหยาตราขลมารค ดังจดหมายเหตุของบาทหลวง เดอ ซัวลี เล่าไว้ว่า “ในขบวนนี้มีเรือนานาชาติมาเข้าขบวนเพิ่มเติมอีก นี่คือนขบวนแห่โดยทางชลมารควิถี ซึ่งมีสิ่งแปลกประหลาดอันพึงพิศวงดังได้พรรณนามาบ้างแล้ว เรือหลวงที่มาเข้าขบวนปิดทองทั้งลำทุกลำ มีบัลลังก์ทำด้วยฝีมือประณีตงดงามมาก และประดับล้วนแล้วไปด้วยทองคำ ลำหนึ่งมีฝีพายข้างละ 60 คน ถือพายเล่มเล็ก ๆ ปิดทองทั้งเล่ม พายจ้ำลงไปในน้ำแล้วยกขึ้นชูเป็นจังหวะพร้อมกัน ครั้นต้องแสงสุริยะก็ดูจรัสโอภาสยิ่งนัก”

สมเด็จพระนารายณ์พระราชทานที่บริเวณฝั่งตะวันออกของคลองขุนละครไชยให้ปลูกบ้านอยู่ ต่อเมื่อชาวฝรั่งเศสได้รับราชการทำประโยชน์ให้รัฐบาลไทยมาก จึงโปรดให้ข้ามมาตั้งบ้านเรือนอยู่บนฝั่งตรงกันข้าม คือตัวเกาะเมืองด้วย ในแผนที่ฝรั่งยังหมายถึงตั้งบ้านอัครราชทูตฝรั่งเศสไว้ให้เห็น และว่าเป็น “ตึกสวยงามที่สุดบนเกาะกรุงศรีอยุธยา” ใกล้ๆปากคลองขุนละครไชยได้สร้างวัดเซนต์โยเซฟขึ้นไว้ ถูกทำลายไปเมื่อเสียกรุง ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานเงินให้สร้างขึ้นใหม่ ดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้

ริมแม่น้ำต่อจากฝรั่งเศสขึ้นไปมีชาวมอญ เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารตั้งบ้านเรือนอยู่ตามริมแม่น้ำตั้งแต่ปากคลองขุนละครไชยไปจนถึงบ้านป้อม หมู่บ้านชาวต่างประเทศที่พระนครศรีอยุธยา นี้ บรรดาเรือสำเภาก็เข้ามาจะทอดสมออยู่ตรงหน้าหมู่บ้านของตน บนฝั่งก็จะมีห้างขายของและคลังเก็บสินค้า ในน้ำก็มีเรือแพจอดเรียงรายตลอดนับหมื่นๆแพ บาทหลวง เดอ ซัวลี บันทึกไว้ในจดหมายเหตุของท่านว่า “ข้าพเจ้าไม่เบื่อกที่จะชมกรุงไกรอันใหญ่โตที่ตั้งอยู่บนแผ่นดินเสมือนเกาะ มีแม่น้ำกว้างใหญ่ประมาณ 3 เท่าแม่น้ำเซนล้อมอยู่โดยรอบ ในแม่น้ำเต็มไปด้วยเรือกำปั่นฝรั่งเศส อังกฤษ วิลันดา จีน ญี่ปุ่น ไทย และยังมีเรือใหญ่น้อยอีกเป็นอันมากแทบนับไม่ถ้วน พระเจ้ากรุงสยามกำลังทรงพระราชดำริจะสร้างเรือกำปั่นแบบฝรั่ง กำปั่นที่กวานเอาลงน้ำไปแล้วเมื่อเร็ว ๆ นี้ 3 ลำ ยังแต่สิ่งที่จะชมและพรรณนาอีกไม่น้อย คือแม่น้ำทั้งสองฟากแห่งกรุงทวารวดีนี้ บรรดาบ้านช่องของพวกต่างชาติ ต่างภาษาเป็นเรือนแพทำด้วยไม้ วัว ควาย และหมูเลี้ยงไว้ในคอกสูงพ้นน้ำ ทางไปมาค้าขายนั้นเป็นทางน้ำเกือบทั้งหมด ทางเหล่านี้อยู่ได้ร่มไม้และไปต้นที่พุ่มไม้

เขี้ยวข้อม และในบ้านช่องเล็กๆ รอมร่น้ำเหล่านั้น ก็มีผู้คนอยู่กันเต็มราวกับรังแตน พันหมู่บ้านเหล่านี้ไปหน่อยหนึ่งก็มีทุ่งนากว้างใหญ่”

แผนภาพที่ 1 แสดงหมู่บ้านต่างชาติที่อยู่ชยา

ที่มา <http://www.southeastasianarchaeology.com>

นับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาสืบมาจนกระทั่งเข้าสู่คริตนโกสินทร์ เมื่อครั้งตั้งกรุงหรือแรกสถาปนากรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงในปี พ.ศ. 2325 พบว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายอพยพเข้ามาอาศัยตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่กรุงเทพฯ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เช่น คราวสร้างกรุงเทพฯ เมื่อรัชกาลที่ 1 เกณฑ์คนจากเขมร ลาว เป็นต้น รัชกาลที่ 2 มีชาวมอญเข้ามาสวามิภักดิ์จนรัชกาลที่ 3 มีการกวาดต้อนลาวเข้ามาเพิ่มอีก และยังมีชาวจีนที่ทยอยเข้ามาเรื่อยๆ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2555 : 193) กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยจะมีการแบ่งสัดส่วนหรือเขตที่อยู่อาศัยกันอย่างชัดเจน ทำให้ทราบว่าชุมชนนี้มีกลุ่มชาติพันธุ์ใดอาศัยอยู่ โดยสังเกตได้จากการใช้ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี พิธีทางศาสนา เป็นต้น กรุงเทพฯมีชาติพันธุ์ที่อยู่มายาวนาน โดยกลุ่มชาติพันธุ์ที่เก่าแก่ ค้นพบเอกสารที่กล่าวถึงอยู่ในกรุงเทพฯ หลายกลุ่ม คือ จีน มอญ โปรตุเกส ญี่ปุ่น ลาว ญวน

มุสลิม ชิกส์ กลุ่มต่างๆที่เข้ามาตั้งรกรากในกรุงเทพฯ ต่างมาด้วยวัตถุประสงค์และเหตุผลที่ต่างกัน บ้างมาด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ที่หนีร้อนมาพึ่งเย็น หรือที่เข้าใจกันว่ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ส่วนอีกหลายๆกลุ่มเข้ามาด้วยเหตุผลทางการเมืองด้วยถูกกวาดต้อนมา จากการตกเป็นเชลยสงคราม ส่วนบางกลุ่มก็มาแสวงโชค แสวงหาธุรกิจทางการค้าและชีวิตใหม่ในดินแดนแห่งใหม่ โดยสิ่งที่แสดงออกถึงความเป็นชาติพันธุ์นั้นสามารถเห็นได้จากขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาของลูกหลานในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ

การนำเสนอในบทที่ 3 ที่จะนำเสนอกลุ่มชาติพันธุ์ในเมืองจากเอกสารที่มีการเอ่ยถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยเรียงลำดับจากกลุ่มจีน โปรตุเกส ญวน ญี่ปุ่น อินเดีย ที่รวมชิกส์ด้วย และกลุ่มคนที่นับถือศาสนาอิสลาม ที่เรียกตนเองว่า มุสลิม โดยข้อมูลแรกเป็นการเกริ่นนำ ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในไทย และกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆในกรุงเทพมหานคร

ชาวจีน

พื้นเพเดิมของชาวจีน คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในประเทศจีน บริเวณทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พื้นที่ของประเทศจีนมีขนาดกว้างใหญ่เป็นอันดับ 2 ของโลก รองจากประเทศแคนาดา มีพื้นที่มากกว่า 9.6 ล้านตารางกิโลเมตร พรมแดนทางบกมีความยาวกว่า 20,000 กิโลเมตร อาณาเขตทางภาคตะวันออกเฉียงจรดกับเกาหลีเหนือ ทิศเหนือจรดกับมองโกเลีย และไซบีเรียรัสเซีย ทิศตะวันตกจรดกับอัฟกานิสถาน และปากีสถาน ทิศใต้จรดอินเดีย ภูฏาน เนปาล พม่า ลาว และเวียดนาม รวมประเทศที่มีชายแดนติดต่อกัน ถึง 11 ประเทศ มีชายฝั่งทะเลยาวกว่า 18,000 กิโลเมตร ติดต่อกับทะเลเหลือง ทะเลจีนตะวันออก และทะเลจีนใต้ จีนมีน่านน้ำกว้างใหญ่ไพศาล มีเกาะอย่างน้อยกว่า 5,000 เกาะ (เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี ; อ้างอิงจาก วรวรรณ เหวียนระวี. 2552: 13) ชาวจีนแบ่งตามกลุ่มภาษาพูดใหญ่ๆได้ 5 ภาษา ได้แก่ 1) จีนแต้จิ๋ว 2) จีนฮกเกี้ยน 3) จีนไหหลำ 4) จีนแคะ 5) จีนกวางตุ้ง

ปัจจุบันมีคนเชื้อสายจีนอาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจายตามทวีปต่างๆทั่วโลก จนมีการเรียกขานคนจีนเหล่านี้ว่า “คนจีนโพ้นทะเล” คือ ชาวจีนหรือคนจีนที่อพยพออกจากประเทศจีน หรือดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองของจีน ไปอาศัยยังดินแดนต่างๆทั่วโลก รวมทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศไทย โดยมีมูลเหตุของการอพยพหลายปัจจัยด้วยกัน คือ ความต้องการแสวงหาโอกาสใหม่ในการทำมาหากิน การหลีกเลี่ยงภัยพิบัติทางธรรมชาติ ความวุ่นวายทางการเมือง การเข้ามาแสวงหาสินค้าหายาก รวมทั้งการแสวงหาบรรณาการกลับไปถวายจักรพรรดิจีน

ความเป็นมาของชาวจีนในไทย

ในประเทศไทยมีชาวจีนพากันเดินทางเข้ามาตั้งรกรากอาศัยอยู่ตั้งแต่ในสมัยดั้งเดิมก่อนสมัยสุโขทัย สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์ จนกระทั่งปัจจุบันยังมีชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยบ้าง ชาวจีนที่เข้ามาประเทศไทยในอดีต ส่วนมากเกิดจากความอดอยากแร้นแค้น และภาวะยุ่งยากในประเทศจีนในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นปัจจัยผลักดันให้ชาวจีนยากจนอพยพไปแสวงหาสิ่งใหม่ภายนอกเพื่อความอยู่รอด ประกอบกับมีการเดินเรือกลไฟจากประเทศจีนตอนใต้มายังประเทศไทยเป็นประจำ จึงเปิดโอกาสให้ชาวจีนเข้ามาทำมาหากินในประเทศไทยและประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นจำนวนมาก (เส้นทางเศรษฐกิจ. 2526: 68) ในตอนต้นศตวรรษที่ 19 ชาวจีนที่เข้ามาในประเทศไทยส่วนมากได้มาตั้งหลักแหล่งอยู่ตามหัวเมืองชายทะเลของอ่าวไทย ส่วนในภาคกลางนั้นชาวจีนได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ตาม

ลำน้ำบางปะกงจนจรดปราจีนบุรี รวมทั้งตามลำน้ำเจ้าพระยา ทำจีน ไปจนถึงปากน้ำโพ และตามลำน้ำแม่กลองไปจนถึงกาญจนบุรี เฉพาะในกรุงเทพมหานครนั้นเป็นแหล่งใหญ่หรือศูนย์กลางของสังคมชาวจีนและมีจำนวนชาวจีนถึงประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งสิ้นในกรุงเทพฯ บางครั้งก็มีจำนวนมากกว่าครึ่งด้วยในระยะครึ่งแรกของศตวรรษที่ 19 (ขจิตภัย บุรุษพัฒน์. 2517: 24-25) เมื่อชาวจีนเข้ามาในประเทศไทย มักจะรวมกันในที่แห่งใดแห่งหนึ่งก่อน เช่น ที่กรุงเทพฯ หรือภูเก็ต

สำหรับชาวจีนที่อพยพมายังประเทศไทย ส่วนใหญ่มาจากมณฑลฮกเกี้ยนและมณฑลกวางตุ้ง ซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศจีน ที่เหลือมาจากมณฑลไหหลำ ชาวจีนที่มาจากทั้ง 3 มณฑลนี้ต่างไม่ได้รู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันเพราะมีภาษาพูด วัฒนธรรมประเพณีบางอย่างแตกต่างกัน ดังนั้น ชุมชนชาวจีนที่เกิดขึ้นในเมืองไทยจึงมักรวมกันตามกลุ่มภาษาพูดของตนและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างใกล้ชิด โดย**กลุ่มจีนแต้จิ๋ว** เป็นกลุ่มชาวจีนที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย ภูมิลำเนาเดิมอยู่บริเวณปากน้ำหรือลุ่มแม่น้ำหัน ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลกวางตุ้ง ชาวจีนแต้จิ๋วส่วนใหญ่เดินทางออกจากท่าเรือจางหลิงที่เมืองเถ่งไฮ้ และท่าเรือเมืองซัวเถา เส้นทางเดินเรือเข้าสู่ประเทศไทยทางอ่าวไทยฝั่งตะวันออก จึงมักมีการตั้งถิ่นฐานในจังหวัดตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ตลอดจนกรุงเทพฯ จังหวัดอื่นๆในภาคกลาง รวมถึงได้กระจายตัวออกไปค้าขายอยู่ตามบริเวณต่างๆของประเทศไทย **กลุ่มจีนกวางตุ้ง** มีภูมิลำเนาเดิมอยู่บริเวณตอนกลางของมณฑลกวางตุ้งไปจนถึงทางตะวันออกของมณฑลกวางสีและเกาะฮ่องกง นับเป็นเมืองเอกหรือประตูด้านทิศใต้ที่สำคัญของจีนในการติดต่อกับต่างประเทศ เช่น ไทย เวียดนาม มะละกา เป็นต้น กลุ่มจีนกวางตุ้งมักใช้เส้นทางเดินเรือเข้ามายังประเทศไทยและตั้งถิ่นฐานเช่นเดียวกับชาวจีนแต้จิ๋ว **กลุ่มจีนฮกเกี้ยน** มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน เป็นกลุ่มคนที่มีความรู้สูง มักเป็นพ่อค้าและลูกเรือสำเภา ส่วนใหญ่จะอพยพมาตั้งรกรากบริเวณภาคใต้ของประเทศไทย ชาวจีนกลุ่มนี้มักจะมีความสัมพันธ์กับชาวจีนในปิ่นนังและสิงคโปร์ แต่ความใกล้ชิดผูกพันกับชาวจีนในกรุงเทพฯมีไม่มากนัก **กลุ่มจีนไหหลำ** ชาวจีนไหหลำในประเทศไทยส่วนใหญ่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะไหหลำ มักนิยมไปตั้งถิ่นฐานบริเวณถิ่นทุรกันดารหรือหัวเมืองเล็กๆ เนื่องจากชาวจีนไหหลำมีความชำนาญในการค้าขายเหมือนจีนแต้จิ๋ว แต่มีทุนน้อยกว่าจีนแต้จิ๋ว ดังนั้นจึงตั้งถิ่นฐานบริเวณหัวเมืองเล็กๆ เพื่อการแข่งขันที่น้อยกว่า **กลุ่มจีนแคะ** มีภูมิลำเนากระจัดกระจายในหลายมณฑลของจีน และมักจะตั้งถิ่นฐานบริเวณเมืองใหญ่เช่นเดียวกับจีนแต้จิ๋ว

ในบรรดากลุ่มชาวจีนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองไทยดังกล่าว ชาวจีนแต่จิวนับว่าเป็นกลุ่มชาวจีนที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย รองลงมาเป็นชาวจีนฮกเกี้ยน รองลงมาเป็นชาวจีนไหหลำ และชาวจีนกวางตุ้ง ส่วนชาวจีนแคะนั้น มีจำนวนน้อยที่สุด (ประภัสสร เสวิกุล. 2548: 46)

เมื่อชาวจีนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานรกรากในประเทศไทยแล้ว ด้วยความขยันหมั่นเพียรและความมานะพยายามบวกกับการไม่ปิดกั้นโอกาสของสังคมไทย จึงทำให้คนจีนและคนไทยมีความสัมพันธ์อันดีกันมาตลอด ดังที่ได้มีการบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและทางด้านอื่น ๆ อีกมาก ประกอบกับประเทศไทยเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ และชาวไทยมีนิสัยโอบอ้อมอารีต่อคนต่างชาติต่างภาษา จึงทำให้ชาวจีนพากันหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทยไม่ขาดระยะ จนทำให้กลายเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศที่มีจำนวนมากที่สุด และเป็นกลุ่มชนที่มีประวัติสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ กับชนชาวไทยมากที่สุด จนยากที่จะแยกออกจากกันโดยเด่นชัด

จเด็จ อินสว่าง (2518) ได้อธิบายถึง ลักษณะของชาวจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย ว่า การอพยพเข้ามาในเมืองไทยของชาวจีนนั้นมี 2 ลักษณะ คือ ชาวจีนที่เข้ามาอย่างเศรษฐกิจ มีทรัพย์สินต้นทุน และเริ่มกิจการอันมีหลักฐาน ได้แก่ พวกพ่อค้าเรือสำเภา และชาวจีนที่เข้ามาโดยที่ตนเองมีฐานะยากจน ซึ่งถ้าจะเปรียบเทียบก็จะเหมือนกับคำกล่าวที่ว่า “เสื่อผืนหมอนใบ” คือ การเข้ามาโดยมีคนออกทุนให้ก่อน แล้วทำงานหักเงินค่าแรงชดใช้ผู้ที่ออกทุนให้ ซึ่งเรียกว่า “เถ้าแก่” โดยให้มาเป็นกรรมกร เพื่อต้องการแรงงาน

ชาวจีนที่เข้ามาในประเทศไทยนั้นลักษณะต่างไปจากการมาในประเทศไทยของชาวตะวันตก ที่มาสู่ประเทศไทยพร้อมทรัพย์สิน และการสนับสนุนทางการเมืองจากรัฐบาลของตน รัฐบาลจีนไม่เคยให้ความช่วยเหลือหรือส่งเสริมทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง เพราะว่ารัฐบาลจีนต้องมีภาระหนักต่อสภาพความวุ่นวายภายในประเทศจีน จนไม่มีเวลาให้ความสนใจกับชาวจีนนอกประเทศได้

หมู่บ้านจีนที่กรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่บริเวณตั้งแต่วัดพนัญเชิงลงมาทางใต้ สินค้าที่สำเภาจีนนำเข้ามาขายในพระนครศรีอยุธยา และเป็นที่ต้องการของชาวต่างประเทศที่เข้ามาชุมนุมกันอยู่มากมายหลายชนิดนั้น ได้แก่ ไหมดิบ เครื่องลายคราม ผ้ากำมะหยี่ ผ้าแพร ผ้าดอก ผ้าขนสัตว์ และเพชรนิลจินดา เป็นต้น

ชาวจีนในกรุงเทพฯ

ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในกรุงเทพฯ มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เริ่มตั้งแต่สมัยธนบุรี ชาวจีนพวกแรกที่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ คือ ชาวจีนแต้จิ๋ว และเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่สุดในบรรดากลุ่มภาษาพูดจีนในกรุงเทพฯ ซึ่งได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ ณ บริเวณท่าเตียน ตั้งแต่สมัยธนบุรี (ประยูร มหากิจศิริและคณะ. 2542: 71) และชาวจีนฮกเกี้ยนเป็นกลุ่มภาษาพูดที่มีจำนวนมาก รองลงมาในกรุงเทพฯ (จี วิลเลียม สกินเนอร์. 2548: 82) ถิ่นที่อยู่อาศัยของคนจีนในสมัยธนบุรีและกรุงเทพฯ ยุคต้นจะยึดบริเวณริมน้ำเป็นหลัก เนื่องจากสะดวกในการค้าขาย ซึ่งในสมัยก่อนการค้าขายติดต่อกันจะใช้ทางน้ำมากกว่าทางบก โดยการเข้ามาของชาวจีนนับตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีพบว่าหลังจากการขึ้นครองราชสมบัติของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี หรือพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์เป็นลูกคนจีน และพระบิดาของพระองค์เป็นจีนแต้จิ๋ว พระเจ้าตากสินนั้นมีนามเดิมว่าสิน แซ่แต้ สำเนียงจีนกลางคือ เจิ้ง บิดาชื่อนหยง (วิณา รุธิรพงษ์. 2551: 86) ด้วยความที่พระองค์เป็นลูกคนจีน พระองค์จึงให้การอุปถัมภ์ชาวจีน โดยทรงสนับสนุนให้ชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย เพื่อเป็นการเพิ่มกำลังคนในการที่จะฟื้นฟูเศรษฐกิจภายหลังเสียกรุงศรีอยุธยา และพระองค์ยังทรงปกครองชาวจีนเสมอคนไทย โดยมีได้ถือเป็นคนต่างด้าว และโดยเฉพาะชาวจีนแต้จิ๋วจะได้รับการดูแลเป็นพิเศษ ทั้งนี้เนื่องจากพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นลูกคนจีนแต้จิ๋วและจีนแต้จิ๋วเป็นกำลังสำคัญในการช่วยกอบกู้บ้านเมือง ดังนั้นในสมัยกรุงธนบุรีจีนแต้จิ๋วจึงได้รับการยกย่องเป็น “จีนหลวง” (Royal Chinese) ซึ่งได้รับสิทธิพิเศษในการประกอบอาชีพ และการตั้งบ้านเรือนในกรุงธนบุรี ตลอดจนการเข้ารับราชการในตำแหน่งต่างๆอย่างไม่ถูกกีดกัน นับเป็นนโยบายดึงดูดชาวจีนให้อพยพจากประเทศจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงธนบุรี (ประทุมพร วัชรเสถียร. 2550: 88)

พระเจ้าตากสินมหาราชทรงโปรดเกล้าให้ชาวจีนอาศัยอยู่ในแถบชุมชนย่าน “บางกอก” หรือที่ผู้อธิบายว่าอาจจะมาจากคำว่า “บางเกาะ” ด้วยเป็นย่านที่มีลำน้ำล้อมรอบ สอดคล้องกับภูมิลักษณะของลำน้ำสายเดิม และบ้างก็ว่าย่านนี้แต่เดิมเต็มไปด้วยต้นมะกอกน้ำ (สุดาราสุจฉายา. 2542: 29) ซึ่งอยู่ทางฝั่งด้านปากตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมอบพื้นที่บริเวณบางกอกให้ ชาวจีนจึงได้ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินของชาวจีนต่างด้าวซึ่งทำงานให้หลวง

คนจีนที่มาอยู่ในกรุงธนบุรีเป็นจีนเก่าที่มาจากอยุธยา โดยมีที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งปัจจุบันคือ ท่าเตียน และพระเจ้าตากสินมหาราชทรงโปรดเกล้าให้พวกจีนชาวพระนครศรีอยุธยามาตั้งบ้านเรือนอยู่ข้างเหนือคลองกุฎีจีนตรงที่วัดกัลยาณมิตร ซึ่งส่วนใหญ่ชาวจีนที่นี้เดิมเป็นชาวจีนฮกเกี้ยน สาเหตุที่เรียกว่า กุฎีจีนนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงวินิจฉัยว่า กุฎี น่าจะหมายถึงศาลเจ้าขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ริมคลองกุฎีจีน ซึ่งชาวจีนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมสร้างไว้ตั้งแต่ก่อนขุดคลองลัดบางกอก คือเมื่อก่อนสมัยพระไชยราชา บริเวณที่ตั้งศาลเจ้านี้เดิมเป็นส่วนแหลมที่แม่น้ำเจ้าพระยาไหลเลี้ยวไปทาง คลองบางกอกใหญ่ เมื่อมีศาลเจ้าจีนมาตั้งอยู่ตรงปลายแหลมจึงเป็นจุดสังเกตและกลายเป็นนามที่ ชาวบ้านใช้เรียกบริเวณนี้ติดปากว่า กุฎีจีน และศาลเจ้านั้น คือ ศาลเจ้าเกียนอันเกง เป็นที่เคารพสักการะของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน (สุตารา สุจฉายา. 2542: 141; อ้างอิงจาก สารานุกรมไทย) และกลุ่มชาวจีนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งอพยพเข้ามามากในช่วงตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีอาศัยอยู่ในชุมชนย่านตลาดพลู ตลาดพลูหรือที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากว่าตลาดวัดกลาง (วัดจันทาราม) เกิดขึ้นในคลองบางหลวงใกล้กับปากคลองด่าน ซึ่งเป็นย่านสวนพลูใหญ่ของคนจีนที่เก่าแก่ที่สุดย่านหนึ่งของฝั่งธนบุรี เรียกได้ว่า เป็นบริเวณเดียว ในกรุงเทพฯ ที่มีชาวจีนทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ และลึกเข้าไปในฝั่งคลองบางหลวงตั้งแต่บริเวณวัดบางยี่เรือ (วัดอินทาราม) ซึ่งเป็นวัดสำคัญที่สุดในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีไปจนถึงวัดหุม (วัดอัปสรสวรรค์) เป็นย่านอาศัยของชาวจีนอีกแห่งหนึ่ง มีอาชีพทำสวนพลูและเลี้ยงหมู บริเวณนี้เชื่อว่่าน่าจะเป็นชุมชนจีนเก่าแก่ก่อนสมัยกรุงธนบุรี ด้วยอยู่ใกล้คลองด่านอันเป็นเส้นทางสัญจรสำคัญมาแต่โบราณ ชาวจีนกรุงเก่าและที่อพยพมาจากเมืองจีนเข้ามาในสมัยกรุงธนบุรีน่าจะมาตั้งบ้านเรือนอาศัยกับชาวจีนในย่านนี้ ทำให้ชุมชนขยายตัวจนกลายเป็นย่านการค้าที่สำคัญในธนบุรี (สุตารา สุจฉายา. 2542: 40)

การที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชย้ายเมืองหลวงจากกรุงศรีอยุธยามาสร้างใหม่ที่กรุงธนบุรี ก็ได้อาศัยแรงงานและช่างฝีมือชาวจีนจำนวนมาก กระเบื้องและอุปกรณ์ก่อสร้างอื่นๆได้นำเข้ามาจากเมืองจีน ในช่วงเวลาที่กำลังสร้างกรุงธนบุรีอยู่นั้นได้อาศัยชาวจีนขุดลอกคูคลอง และสร้างกำแพงเมือง นอกจากนี้ชาวจีนยังทำงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศ และส่งเสริมการค้าสำเภาระหว่างไทยกับจีนอีกด้วย (ประภัสสร เสวิกุล. 2548: 42)

จะเห็นได้ว่านับตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี ชาวจีนกับชาวไทยมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสนับสนุนการเข้ามาอาศัยของชาวจีนในประเทศไทยเป็นอย่างมาก จึงทำให้ในสมัยการปกครองต่อมา ชาวจีนจึงได้รับการสนับสนุนให้เข้ามาในประเทศไทยเช่นเดียวกับสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งต่อมา คือ **สมัยรัตนโกสินทร์** พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงย้ายเมืองหลวงจากกรุงธนบุรีมาอยู่ที่กรุงรัตนโกสินทร์และสถาปนาเป็นกรุงเทพฯ ในปีพ.ศ.2325 พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์จะใช้พื้นที่ดิน “บางกอก” หรืออาจจะเรียกว่า “บางเกาะ” ซึ่งเป็นฝั่งตรงข้ามกับบริเวณพระราชวังเดิมเป็นที่สร้างพระบรมราชวัง และซึ่งแต่เดิมพื้นที่ตรงนั้นพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมอบให้พระยาราชานครศรี (ตั้งเลี้ยง) และบรรดาชาวจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารได้ตั้งเคหะสถานบ้านเรือนอาศัยอยู่ก่อนแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงทรงโปรดให้ชาวจีนเหล่านี้ย้ายไปอยู่นอกเขตกำแพงพระนคร ด้านตะวันตกเฉียงใต้แทน และเพื่อให้เป็นไปตามธรรมเนียมการปกครองชาวต่างประเทศของไทยแต่โบราณที่ให้ชุมชนชาวต่างประเทศตั้งอยู่นอกเขตกำแพงพระนคร บรรดาคนจีนที่อาศัยอยู่จึงต้องอพยพไปอยู่ที่พระราชทานสิทธิอาศัยให้ใหม่ ณ ที่สวนตั้งแต่คลองวัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิราชาวาส) ไปจนถึงคลองวัดสามเพ็ง (วัดปทุมคงคา) ซึ่งเรียกพื้นที่บริเวณนั้นว่า “สำเพ็ง” (ประยูรศ มหากิจศิริและคณะ: 71) อันเพี้ยนมาจากคำว่า “สามเพ็ง” ซึ่งเป็นชื่อวัด และชื่อคลองที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน เนื่องด้วยคนจีนในแถบนั้นเคยชินกับการออกเสียงสั้นๆ จึงนิยมเรียกว่า “สำเพ็ง” สำเพ็งเป็นชุมชนแห่งแรกของชาวจีนในกรุงเทพฯ มหานคร เมื่อเกิดชุมชนใหญ่ของชาวจีนในแถบสำเพ็งสมัยรัตนโกสินทร์นั้น ทำให้เกิดตลาดค้าส่งและค้าปลีกขนาดใหญ่ที่สุดในกรุงเทพฯ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สำเพ็งจึงมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ตลาดใหญ่”

คนจีนที่เข้ามาในกรุงเทพฯ มักจะรวมตัวอยู่แถบสำเพ็ง คือบริเวณรอบวัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิราชาวาส) ลงไปจนถึงคลองเหนือวัดสำเพ็ง (วัดปทุมคงคา) (ชนัย ชินวงศ์. 2527: 48) ต่อมากระจายไปตั้งบ้านเรือนปะปนกับชาวสยามในแถบริมแม่น้ำลำคลองสายสำคัญ เช่น ย่านกุฎีจีน ย่านวัดกัลยาณมิตร คลองบางกอกใหญ่ ตลาดพลู เขาวราช และตลาดน้อย เป็นต้น

ย่านสำเพ็งมีคนจีนอยู่อย่างแออัดมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 จนถึงรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 คนจีนกระจายกันไปอยู่รอบๆ ย่านสำเพ็งเป็นตำบล เช่น ตำบลจักรวรรดิ ตำบลสามแยก ตำบลวัดสัมพันธ์วงศ์ สำเพ็งจึงเป็นศูนย์กลางของชาวจีนที่กระจายไปเต็มกรุงเทพฯ ร้านค้าบ้านเรือน ตลาด ตรอก ซอย ศาสนสถาน ในย่านนั้นมีแต่ชื่อเป็นจีนส่วนใหญ่ เช่น ย่านเซียงกง ย่านเล่งบัวเยี้ยะ ย่านม้าเก็งอ่าว ตรอกเต่าหู โคล็ดล้อ(ย่านสินค้ำโคราช) กงซีลิ่ง (ย่านสินค้ำราชวงศ์)

ศาลเจ้าจิวชุกง (อยู่ตลาดน้อยริมแม่น้ำ) ศาลเจ้าเนี้ยเก็ง ตรอกกวางอิมเต็ง (ชั้นย ชินวังโส. 2527: 53)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ.2352-2367) ปรากฏว่าเก็บภาษีได้ไม่เพียงพอและต้องมีการเก็บภาษีเพิ่มเติมจากการค้าต่างประเทศ เจ้านายและขุนนางที่มั่งคั่งต่อเรือเพื่อทำการค้าต่างประเทศด้วย พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งผู้ว่าการกรมพระคลังมีอำนาจบังคับบัญชากรมท่า ทรงจัดเรือสำเภาไปค้าขายยังประเทศจีนเสมอ ซึ่งจีนเป็นประเทศที่ประเทศไทยส่งเรือไปค้าขายมากที่สุดในระยะนั้น (มุสตี ทิพทัส, 2545 : 4) ซึ่งทำให้คนจีนอาศัยเรือสำเภาที่ใช้ในการติดต่อค้าขายนี้อพยพเข้ามาในประเทศไทย เมื่ออพยพเข้ามาพ่อค้าชาวจีนได้เปิดร้านค้าย่อย ซึ่งส่วนมากเป็นแพตามริมแม่น้ำลำคลอง ดังที่ จอห์น ครอบิ์ด ได้รายงานเกี่ยวกับร้านค้าของชาวจีนในสมัยรัชกาลที่ 2 ว่า “สองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแพร้านค้าของชาวจีน” ได้มีการประมาณว่า ในกรุงเทพฯ นั้น มีแพร้านค้าของพ่อค้าจีนประมาณนับพันร้านค้า เป็นระยะทางถึง 9.6 กิโลเมตร เมื่อมีประชากรและร้านค้าย่อยเพิ่มมากขึ้น มีทั้งแพที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำและร้านริมถนน การค้าย่อยในระยะนี้จึงอยู่ในมือชาวจีนเกือบทั้งหมด ประมาณ 9 ใน 10 ของแพร้านค้าเป็นของชาวจีน ซึ่งอาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ เป็นจำนวนมากกว่าครึ่งของประชากรกรุงเทพฯ (ประภัสสร เสวิกุล. 2548: 66)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2367-2394) ได้มีชาวจีนเดินทางอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เนื่องจากจีนภาคใต้กำลังประสบปัญหาประชากรมีจำนวนมากกว่าที่ดินทำกิน และจักรวรรดินิยมตะวันตกได้เริ่มรุกรานจีน จนเกิดสงครามฝิ่นระหว่างจีนกับอังกฤษ จีนต้องยินยอมทำสนธิสัญญานานกิง (หนานจิง) ปีพ.ศ.2385 ยกเกาะฮ่องกงให้อังกฤษเช่า ต้องยอมเปิดเมืองชัวเถาให้ติดต่อกับชาติตะวันตกเมืองหนึ่ง จึงทำให้ชาวจีนในภาคใต้อพยพสู่ดินแดนโพ้นทะเลมากยิ่งขึ้น (ประภัสสร เสวิกุล. 2548: 45) การเดินทางเข้ามาในประเทศไทยของคนจีนในสมัยนั้นมีอยู่สองอย่าง คือ เข้ามาเองเป็นส่วนตัวอย่างหนึ่ง กับมีนายหน้าไปจัดหานำเข้ามาเพื่อเป็นแรงงานอย่างเป็นทางการเป็นกลุ่มเป็นพวกอีกอย่างหนึ่ง (เส้นทางเศรษฐกิจ. 2526: 78) วิธีการที่คนจีนเข้ามาในประเทศไทยระยะนี้มาโดยเรือสำเภาเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากในสมัยนั้นมีการติดต่อค้าขายกันระหว่างไทยกับจีนโดยเรือสำเภา จึงมีทั้งผู้ประกอบการชาวจีนและแรงงานจีนอพยพเข้ามาค้าขายกับเรือสำเภาด้วย (ประยุทธ์ มหากิจศิริและคณะ: 73) ชาวจีนเหล่านี้บางพวกได้เข้ามาเป็นกรรมกรทำงานในย่านธุรกิจและในไร่ ในขณะที่ผู้มีความรู้ความสามารถด้านการค้าขายก็จะเข้าไปมีความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์กับเจ้านายและขุนนางของไทยโดยเป็นเรี่ยวแรงสำคัญในการประกอบ

กิจการค้า ชาวจีนบางคนทำความดีความชอบให้แก่ทางราชการ จนได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งขุนนางไทย (ประยูร มหากิจศิริและคณะ: 73) และในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงสนพระทัยในการค้าสำเภากับต่างประเทศมาก โดยเฉพาะการติดต่อค้าขายกับประเทศจีน พวกเจ้านายและข้าราชการมีสำเภาค้าเป็นของตนเอง ทำให้มีรายได้เข้าประเทศมาก พระองค์ทรงเห็นว่าเรือกำปั่นใบอย่างฝรั่งใช้ได้ดีกว่าสำเภากิจ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก และด้วยทรงเป็นห่วงว่าคนรุ่นหลังจะไม่รู้จักสำเภากิจ พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสำเภากิจเป็นฐานรองรับพระเจดีย์ ในโอกาสที่ทรงปฏิสังขรณ์วัดคอกกระบือ และขนานนามวัดใหม่ว่า วัดยานนาวา (อุดม เขยกีวงศ์. 2550: 93)

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการประกอบอาชีพที่หลากหลายตั้งแต่เป็นกุลีทำงานโยธา ต่อเรือ ทำเหมืองแร่ ทำไร่ทำสวน ทำการค้าภายในประเทศ และช่วยในการค้ากับต่างประเทศ ต่อมายังเป็นเจ้าภาษีนายอากร ซึ่งเป็นช่องทางเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและฐานะของตนอย่างรวดเร็ว ชาวจีนที่มาค้าขายและพำนักในประเทศไทยได้นำเอาความคิด วิถีชีวิต แบบแผนทางศิลปะ วิทยาการเข้ามาเผยแพร่ด้วย ทำให้กรุงเทพฯ มีความเป็นเมืองแบบใหม่ขึ้น กล่าวคือ กรุงเทพฯ ได้กลายเป็นเมืองที่มีย่านตลาดเป็นจำนวนมาก เนื่องจากชาวจีนถนัดเรื่องการค้าขาย เมื่อมาอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ จึงทำให้บริเวณที่ตนอาศัยอยู่มีการนำสินค้ามาขายแลกเปลี่ยนกัน และมีอาคารที่อยู่อาศัยของพวกพ่อค้าแม่ค้าชาวจีนอยู่บริเวณโดยรอบ (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2554: 115) เช่น ตลาดสำเพ็ง ตลาดโม่โม่ ตลาดเยาวราช ตลาดสวนพลู เป็นต้น

ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ชาวจีนมากมายตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในกรุงเทพฯ ทั้งฝั่งพระนครและธนบุรี ชาวตะวันตกหลายคนเดินทางเข้ามาในช่วงเวลาดังกล่าวบันทึกข้อมูลเรื่องนี้ไว้สอดคล้องกัน เช่น จากอบ ทอมลิน (Jacob Tomlin) ให้ร่องรอยว่า ในปีพ.ศ.2370 ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บางกอกมีประชากร 77,300 คน เป็นชาวจีน 31,000 และลูกจีน 5,000 คน แสดงว่าบางกอกมีชาวจีนและลูกจีน ร้อยละ 47 ของประชากรทั้งหมด (ประภัสสร เสวิกุล. 2548: 9) และ จอห์น ครอเฟิร์ต ทูตอังกฤษบันทึกว่า ในปีพ.ศ.2365 (รัชกาลที่ 2) มีชาวจีนถึง 31,000 คน จากประชากรทั้งหมดในกรุงเทพฯ 50,000 คน ซึ่งจะเห็นว่าเป็นจำนวนมากกว่าครึ่งของประชากรทั้งหมดในประเทศไทย (มัลลิกา เรื่องระพี ; อ้างอิงจาก ผุสดี ทิพทัส. 2545) ซึ่งชาวจีนที่เข้ามามักเลือกอยู่ในถิ่นที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์หรือย่านธุรกิจการค้า เพราะสะดวกต่อการทำมาหากิน จึงพบว่าตามริมคลองสายสำคัญและสองฝั่งลำน้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญในยุคนั้นคลาคล่ำไปด้วยชาวจีน

จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2394-2411) ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองผดุงกรุงเกษม เมื่อปี พ.ศ.2395 และทรงโปรดเกล้าฯ ให้ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นแม่กองอำนวยการขุด เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) เป็นนายงาน จหมื่นไวยวรรณาก เป็นกงสีจ้างจีนขุดคลองคูพระนครด้านตะวันออกถัดจากคลองรอบกรุงออกไปอีกชั้นหนึ่ง โดยขุดขนานไปกับคลองรอบกรุง เริ่มขุดแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณวัดเทวราชกุญชร (วัดสมอแครง) ย่านเทเวศร์ ลงมาทางใต้ ตัดผ่าน คลองมหานาค ไปออกแม่น้ำเจ้าพระยาที่ย่านสี่พระยา (ท่าเรือสี่พระยาในปัจจุบัน) สร้างเสร็จใน พ.ศ.2397 คลองผดุงกรุงเกษม ซึ่งเป็นคลองคูเมืองรอบกรุงที่ขยายกรุงเทพฯ ออกไปทางตะวันออก ตะวันออกเฉียงเหนือ และตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีป้อมกำแพงตามแนวคลอง ด้วยเหตุนี้เองทำให้ ชุมชนชาวจีนซึ่งเคยอยู่นอกกำแพงเมืองเข้ามาอยู่ในกำแพงเมือง แต่ป้อมเหล่านี้รื้อลงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า (รัชกาลที่ 5) เพื่อขยายเขตพระนครออกไปอีกและทางริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก ได้คลองรอบกรุงลงไปมีพวกพ่อค้าจีนตั้งบ้านปลูกเรือนแพเรียงรายกันไป เป็นกลุ่มใหญ่ ขนาดของเรือนแพเหล่านี้ ใกล้เคียงกันมาก คือ ประมาณ 30 – 40 ตารางฟุต เป็นเรือนแฝดชั้นเดียว ฝาขัดแตะและหลังคามุงจาก เรือนแพส่วนใหญ่มีชาวจีนเป็นเจ้าของ และชุมชนเหล่านี้ปรากฏให้เห็นจนกระทั่งถึงกลางสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งตอนปลาย รัชกาลที่ 5 ได้มีการพัฒนาการคมนาคมทางบก มีการตัดถนนสายใหม่เพิ่มขึ้น ชุมชนเหล่านี้ จึงย้ายไปอาศัยอยู่ตามริมถนนสายใหม่ๆ แทน

เจ้าพระยาที่ชื่อไว้ ณ ตำบลสำเหร่ และได้จัดสร้างโบสถ์ขึ้นในปีพ.ศ. 2403 ให้ชื่อว่า “คริสตจักรที่ 1 สำเหร่” ซึ่งได้กลายเป็นศูนย์กลางของคณะเพรสไบทีเรียนในประเทศไทย ปัจจุบันบริเวณคริสตจักรที่ 1 สำเหร่ มีชุมชนที่มีคนเชื้อสายจีนแต่จิวอาศัยอยู่ ซึ่งล้วนสืบเชื้อสายมาจากนายที่เอง ก๊วยเซียน ครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนสำเหร่ที่เป็นต้นตระกูลสำคัญห้าตระกูลในชุมชนแห่งนี้ ได้แก่ เฟิงประสิทธิ์ บุญอิด อุณะวงษ์ กิระนันท์ และสาระโกเศศ (สุดารา สุจฉายา. 2542: 143) และในสมัยรัชกาลที่ 4 ยังเกิดเหตุการณ์ที่ไทยได้ทำสัญญาข้อตกลงทางการค้าระหว่างรัฐบาลอังกฤษกับประเทศไทย เรียกว่า สนธิสัญญาเบาริง ส่งผลให้ประเทศไทยกลายเป็นแหล่งส่งออกสำคัญ คือ ข้าว น้ำตาล ไม้สัก และไม้ชนิดอื่นๆ ดีบุก และลำดับต่อมา คือ ยางพารา และเป็นผู้นำเข้าสินค้าที่ผลิตในอังกฤษและประเทศอื่นๆ ในยุโรป ผลที่ตามที่ได้ตามมา คือ ไทยมีความต้องการกรรมกรจีนเพื่อใช้แรงงานในการขนย้ายสินค้ามาไปมายังท่าเรือกรุงเทพฯ จำนวนมาก จึงทำให้จำนวนชาวจีนที่อยู่ในกรุงเทพฯ มีจำนวนเพิ่มขึ้น (ชาร์ลส์ เอฟ คายส์. แปลโดย ศิริรัตน์ แอดสกุล. 2541: 47)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411-2453) ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการตัดถนนหลายสายในสำเพ็งและบริเวณใกล้เคียง โดยถนนสำเพ็ง ตั้งต้นจากสะพานหันต่อกับถนนพารุต์เกือบขนานกับถนนเยาวราช ย่านถนนจักรวรรดิที่ตำบลหัวเม็ด ข้ามถนนราชวงศ์ไปทางใต้ย่านตำบลวัดสัมพันธวงศ์ (วัดเกาะ) ออกถนนทรงวาดตรงไปย่านวัดปทุมคงคา การตัดถนนหลายสายในบริเวณนี้ ทำให้บริเวณแถบใต้ช่วงถนนบำรุงเมือง ถนนเจริญกรุง และถนนเยาวราช กลายเป็นย่านที่มีคนจีนอาศัยอยู่หนาแน่น (มุสตี ทิพทัส. 2545: 138) และทำให้สำเพ็งขยายตัวอย่างรวดเร็วทั้งในด้านพื้นที่และธุรกิจการค้า เพราะในการตัดถนนทุกครั้ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะโปรดฯ ให้มีการสร้างตึกแถวตามแนวริมสองฝั่งถนนที่เกิดขึ้นใหม่ ซึ่งชาวจีนก็จะไปเช่าอยู่อาศัยและประกอบธุรกิจการค้า บทบาทการเป็นพ่อค้าปลีกของชาวจีนอพยพเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วบนถนนตัดใหม่เกือบทุกสายในกรุงเทพฯ สอดคล้องกับบันทึกของกงสุลอังกฤษคนหนึ่ง ซึ่งบันทึกไว้ในปี พ.ศ. 2425 ว่า “...เป็นการยากที่จะพบร้านค้าและเจ้าของร้านที่เป็นชาวสยามได้” (ประทุมพร วัชรเสถียร. 2550: 112) ซึ่งในตอนปลายรัชกาลที่ 5 มีชุมชนชาวจีนติดต่อกันตลอดในบริเวณตั้งแต่ต้นกำแพงพระนครไปจนถึงปากคลองผดุงกรุงเกษม ด้านใต้บริเวณวัดกาลหว่าร์ นับเป็นชุมชนชาวจีนที่ใหญ่ที่สุดในกรุงเทพฯ ซึ่งรวมเอาสำเพ็งไว้ด้วย บริเวณนี้ จะมีลักษณะเป็นชุมชนชาวจีนติดต่อกันไปตลอด โดยขนานไประหว่างแม่น้ำเจ้าพระยา และถนนเจริญกรุง ลักษณะของชุมชนบริเวณนี้ จะมีถนน 3 สาย ขนานกันไป คือ ถนนสำเพ็ง เยาวราช และเจริญกรุง ชุมชนที่

สำคัญคือ ตรอกบ้านพระยาอิศรานุภาพ สะพานหัน-สำเพ็ง ศาลเจ้าเก่า กงสีลัง วัดสัมพันธวงศ์ ตรอกเต้า ตรอกพระยาไกร เด็กมีเกย ตรอกอาจม ตลาดน้อย ตรอกวัดญวน ตรอกบ้านแกงบอน และเชิงสะพานตลาดน้อย ชาวจีนย่านดังกล่าว นอกจากทำการค้าขายภายในย่านของตนและบริเวณใกล้เคียงแล้ว ยังขายส่งลูกค้าในบริเวณห่างไกลและตามหัวเมืองด้วย ส่วนพ่อค้าในย่านอื่น ซึ่งส่งสินค้าจากต่างประเทศก็ต้องมาติดต่อกับคนจีนในย่านสำเพ็งให้ช่วยรับสินค้าส่งไปจำหน่ายอีกทอดหนึ่ง (ประยูร ทร มหากิจศิริและคณะ. 2542: 76-77)

และบริเวณที่คนจีนอาศัยอยู่อีกบริเวณหนึ่ง คือ บริเวณฮวยจันล้ง บริเวณนี้อยู่ตรงข้ามกับสำเพ็ง บริเวณเขตริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ฮวยจันล้ง มีความหมายว่า ท่าเรือไฟ เพราะบริเวณนี้เป็นที่ตั้งของท่าเรือกลไฟ ส่วนมากเป็นแหล่งผลิตสินค้าและท่าเรือขนส่งสินค้า เช่น โรงสีข้าว และปูนขาว ฯลฯ โดยเฉพาะโรงสีข้าวได้ตั้งเรียงรายตามริมแม่น้ำเจ้าพระยาจนถึงตอนล่าง บริเวณบุคคลโล และปากคลองดาวคะนอง ตรงข้ามกับบางคอแหลมฝั่งพระนคร และชุมชนที่หนาแน่นจะอยู่แถบบางลำภูล่าง และคลองสานซึ่งเป็นที่อยู่ของเจ้าของกิจการดังกล่าว จึงเป็นแหล่งชุมชนชาวจีนที่ร่ำรวยกว่าสำเพ็ง

และในสมัยนี้ได้มีการเปิดกิจการเดินเรือรับส่งผู้โดยสารระหว่างกรุงเทพฯ สิงคโปร์ ฮองกง ชัวเถา และไฮเค้าโดยตรง เพื่อป้องกันไม่ให้ชาวตะวันตกปิดประตูการค้าเหมือนอย่างในอดีต ซึ่งท่าเรือตั้งอยู่บริเวณวัดยานนาวา ซึ่งนอกจากวัดยานนาวาจะเป็นสัญลักษณ์ให้ระลึกถึงการค้าสำเภามาแล้ว พื้นที่โดยรอบของวัด ยังเป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การค้าของชาวจีนยุคต้นรัตนโกสินทร์ที่สำคัญมากแห่งหนึ่ง โดยเฉพาะพื้นที่ทางด้านทิศเหนือของวัดยานนาวา ซึ่งในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ถูกพัฒนาขึ้นเป็นท่าเรือสำคัญแห่งหนึ่ง ที่ชื่อว่า “ท่าเรือเมลี่จีน” ที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2451 โดยกลุ่มพ่อค้าชาวจีนได้รวมตัวกันจัดตั้งขึ้น เดิมชื่อว่า “ฮั่วเสียม” แปลว่า “สยามรุ่งเรือง” ต่อมาใช้ชื่อว่า “บริษัทเรือเมลี่จีนสยามทุนจำกัด” ซึ่งท่าเรือสำคัญที่ใช้ในการเดินเรือของบริษัทเรือเมลี่จีนสยามทุนจำกัด คือ ท่าเรือบริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือของวัดยานนาวา หรือที่รู้จักกันปัจจุบันว่า ซอยชุมชนหวังหลี และชาวจีนโพ้นทะเลส่วนใหญ่ที่เดินทางอพยพจากเมืองจีนจะมาขึ้นที่ท่าเรือนี้ แต่ต่อมาบริษัทเรือเมลี่จีนสยามทุนจำกัดก็ประสบกับปัญหาการขาดทุนและในที่สุดก็ถูกขายกับบริษัทที่กวางตุ้ง และในปี พ.ศ. 2456 บริษัทก็ได้เลิกลัมกิจการท่าเรือเมลี่ไป (ชาติวิ ประกิตนันทการ. 2550: 69) และประกอบกับอังกฤษได้ก่อตั้งบริษัท Bangkok Passenger Steamer Company ขึ้น เพื่อทำการเดินเรือกลไฟเป็นประจำระหว่างชัวเถาถึงกรุงเทพฯ โดยเดินเรือสัปดาห์ละ 1 ครั้ง นับว่าเป็นธุรกิจที่ทำรายได้ดีมาก ดังนั้นก็ยิ่งทำให้การเดินทางของชาวจีนมายังเมืองไทย

สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้นกว่าเดิม ซึ่งสามารถนำชาวจีนอพยพมาสู่กรุงเทพฯ ในอัตราหลายหมื่นคนต่อปี (ประทุมพร วัชรเสถียร. 2550: 108) ซึ่งส่วนใหญ่ก็อาศัยอยู่ที่สำเพ็งและประกอบอาชีพค้าขายตามความถนัด สร้างทุนและสร้างงานตามความสนใจ โดยเปิดทำการค้า ณ สถานที่อาศัยนั่นเอง ส่วนผู้ที่ไม่ทุนทรัพย์ก็รับจ้างแบกหามสินค้า โดยระยะแรกจะใช้คลองรอบกรุง คลองใต้วัดสามปลื้ม และคลองเหนือวัดสำเพ็ง เป็นเส้นทางขนส่งสินค้าและเดินทาง

สมัยรัตนโกสินทร์ถือได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่ชาวจีนอพยพเข้ามาประกอบอาชีพในประเทศไทยกันมาก ซึ่งปัจจัยที่ก่อให้เกิดการอพยพนี้ คือ ปัญหาทางการเมืองของประเทศจีนที่ชาวจีนเกิดความไม่พอใจราชวงศ์แมนจูซึ่งปกครองประเทศจีนในขณะนั้น และปัญหาทางเศรษฐกิจภายในประเทศจีนที่ทรุดโทรม เนื่องจากประสบทุกภิกขภัย (มุสตี ทิพทัส. 2545 ; อ้างอิงจาก มัลลิกา เรื่องระพี. 2518) และในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นระยะฟื้นฟูและบูรณะประเทศ และอยู่ในภาวะที่ต้องทำสงครามกับพม่า รายได้แผ่นดินจากการเก็บภาษีไม่เพียงพอที่จะบำรุงประเทศ รายได้ส่วนใหญ่ของบ้านเมืองมาจากการค้าต่างประเทศ (มุสตี ทิพทัส. 2545: 3) พระองค์จึงทรงสนับสนุนชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทย ด้วยทรงมีพระประสงค์จะใช้ชาวจีนเหล่านี้ในการค้าของหลวง เพราะคนจีนจะมีความถนัดเชี่ยวชาญในเรื่องการค้าขาย การต่อเรือ และการเดินเรือ และเนื่องด้วยคนไทยส่วนใหญ่ไม่ชอบทำการค้า เพราะคนไทยถือลัทธิชนบทรรมนิยมประเพณีและวัฒนธรรมจากอินเดียเป็นส่วนใหญ่ การทำการค้าจึงมีการจัดแบ่งเป็นวรรณะต่ำที่จะต้องเคารพนบถนอมผู้คนทั่วไป คนไทยจึงไม่สนใจทำการค้า (กฤษ สมบัติศิริ. 2529: 23) และประกอบกับคนไทยมีความถนัดทางด้านเกษตรกรรมตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ จึงถนัดที่จะทำในอาชีพเกษตรกรรมมากกว่า และชาวจีนในประเทศไทยยังได้สิทธิเท่าเทียมกับราษฎรไทย เช่น สามารถซื้อที่ดินปลูกบ้าน ตั้งร้านค้า ทำไร่ทำสวน ต่อเรือสินค้าภายในประเทศได้ และได้รับการยกเว้นไม่ต้องรับราชการทหาร (มัลลิกา เรื่องระพี. 2518: 77 ; อ้างอิงจาก มุสตี ทิพทัส. 2545: 173) ทำให้ชาวจีนมีเวลาประกอบอาชีพที่ตนเองถนัดและพอใจ ซึ่งนำไปสู่การสะสมทุนทรัพย์สร้างหลักฐานของตนเองต่อไป ขณะที่ไพร่ไม่มีโอกาสเช่นนี้ เพราะโดยทั่วไปจะถูกพันธนาการด้วยการถูกเรียกเกณฑ์แรงงานมารับใช้รัฐ และมูลนายในระบบไพร่เป็นระยะๆ (ประยูทธ มหากิจศิริและคณะ: 72-73) การที่ชาวจีนสร้างผลประโยชน์ให้กับชาวไทยที่อยู่ในชนชั้นปกครอง ทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ระหว่างชนชั้นปกครองกับกลุ่มชาวจีนที่เป็นแรงงาน พ่อค้า กล่าวคือ ทางฝ่ายชนชั้นปกครองตั้งแต่พระมหากษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง ต่างก็มีกิจการในการค้าเรือสำเภา ทำให้เกิดรายได้ที่เป็นเงินตราทั้งของรัฐและปัจเจกบุคคล การคบกับคนจีนที่มีทั้งพ่อค้าวานิช คนที่มีความรู้ มีฝีมือ

ตลอดจนแรงงาน เป็นเหตุให้ผลิตสินค้าได้มาก และช่วยดำเนินการค้าขายตลอดจนการจัดการในกิจการต่างๆที่เกี่ยวข้องได้ผลดี ในขณะที่ทางฝ่ายชาวจีนนั้น การยอมรับจากชนชั้นปกครองของบ้านเมืองทำให้ได้รับสิทธิพิเศษนานาประการที่ทำให้เกิดประโยชน์ในด้านกำไร ความมั่งคั่ง ความสะดวกสบาย และสถานภาพที่ดีทางสังคม จึงเป็นสิ่งดึงดูดให้ชาวจีนเดินทางอพยพจากบ้านเกิดเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินและอยู่อาศัย เนื่องจากบ้านเมืองเดิมมีทั้งปัญหาทางการเมือง ความแห้งแล้ง และความมอดอยาก (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2554: 114)

คนจีนในกรุงเทพมหานคร

จากการศึกษางานเขียนเกี่ยวกับคนจีนในกรุงเทพฯ แบ่งตามกลุ่มภาษา พบว่าคนจีนในกรุงเทพฯ มีจำนวน 4 กลุ่มภาษาที่พบได้ในกรุงเทพฯ ซึ่งมีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นภายในกลุ่มภาษาของตนอย่างชัดเจน

1. จีนแต้จิ๋ว จีนแต้จิ๋วได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณที่เป็นพระบรมมหาราชวังในปัจจุบัน คงเป็นเพราะกุฎีจีนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาแออัดไปด้วยชุมชนฮกเกี้ยน ทั้งที่อาศัยอยู่เดิมและอพยพย้ายเข้ามาจากอยุธยา ต่อมาชุมชนแต้จิ๋วได้ย้ายมาจากบริเวณพระบรมมหาราชวังมาอยู่ที่สำเพ็งระหว่างคลองวัดสามปลื้มและคลองวัดสำเพ็ง (พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร. 2544) ชาวจีนส่วนใหญ่ที่อาศัยในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่เป็นคนแต้จิ๋ว พวกเขาฮกเกี้ยนเป็นกลุ่มภาษาพูดที่มีจำนวนรองลงมา (จี วิลเลียม สกินเนอร์. 2548)

2. จีนไหหลำ จีนไหหลำจะรวมกลุ่มกันหนาแน่นเพราะเดินเรือเก่ง เป็นกรรมกรและลูกเรือ (กฤษ สมบัติศิริ. 2529) สำหรับกรุงเทพฯ จะอาศัยอยู่แถวฝั่งธนบุรีแถวบางลำพูล่าง และย่านตลาดบางรัก ซึ่งเป็นแหล่งหนึ่งที่ชาวจีนไหหลำตั้งถิ่นฐานอยู่กันอย่างหนาแน่น เนื่องจากเป็นบริเวณที่เชื่อมกับถนนสาทร ซึ่งชาวตะวันตกอยู่กันคับคั่ง และจีนไหหลำมักพอใจกับการทำงานด้านอาหารในบ้านฝรั่งกันมาก (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. 2554: 17)

3. จีนแคะ ในกรุงเทพฯ ที่ยังปรากฏอยู่บ้างก็คือ บางส่วนของย่านบางลำพู แต่ความชัดเจนก็ลดน้อยลงไปมากแล้ว (วรศักดิ์ มหัทธโนบล. 2546: 164)

4. จีนฮกเกี้ยน คนจีนฮกเกี้ยนอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณกุฎีจีน ปากคลองบางกอกใหญ่ เรื่อยมาจนถึงบริเวณตรงข้ามปากคลองโอ่งอ่าง (คลองรอบกรุง) และทางฝั่งตะวันออก ณ บริเวณซึ่งต่อมาได้มีการตั้งตลาดน้อย เป็นพื้นที่ที่อยู่ปลายสำเพ็ง

จีนแต่ละภาษาพูดมักจะรวมตัวแยกกลุ่มเฉพาะตนออกไป ไม่พยายามข้องแวะกับอีกกลุ่มภาษาหนึ่งโดยไม่จำเป็น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า การแยกออกไปตามกลุ่มภาษานั้น ส่วนหนึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลในแบบ “พวกเดียวกัน” ซึ่งเริ่มตั้งแต่การติดต่อให้เข้ามายังไทย การหาที่พักพิงและอาหารการกินให้ การหางานให้ทำ ซึ่งการแยกกันเช่นนี้ย่อมมีโอกาสนำมาซึ่งการทะเลาะเบาะแว้งกันได้ไม่ยาก ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงมีการแต่งตั้งแกนนำคนจีน เพื่อดูแลคนจีนด้วยตนเอง (วรศักดิ์ มหัทธโนบล. 2546: 157-158)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการสำรวจประชากรจีนอย่างจริงจัง สำรวจในกรุงเทพฯ พบว่า แต่จิว เป็นกลุ่มคนจีนที่มากที่สุด คือ ประมาณแสนคนหรือมากกว่านั้น รองลงมาคือจีนกวางตุ้ง ประมาณ 3 หมื่นคน รองลงมาคือจีนฮกเกี้ยน ประมาณ 2 หมื่นเศษ รองลงมาคือ จีนไหหลำ ประมาณหมื่นเศษ และสุดท้ายคือจีนแคะ ซึ่งมีจำนวนใกล้เคียงกับจีนไหหลำ

การที่จีนในกรุงเทพฯ มาจากชาวจีนที่มีกลุ่มภาษาพูดที่ต่างกัน ที่สำคัญคือ 4 กลุ่มภาษาพูด ได้แก่ แต่จิว ฮกเกี้ยน ไหลหลำ และแคะ ทำให้ชาวจีนแต่ละกลุ่มภาษามีการรวมตัวกันเพื่อสนองความจำเป็นหลายประการ เรียกว่า สมาคม ได้แก่ สมาคมแซ่เดียวกัน หรือสมาคมชื่อสกุล และสมาคมภาษาพูด หรือสมาคมท้องถิ่น เป็นสมาคมที่มีบทบาทสำคัญในการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมและวัฒนธรรมของชาวจีนให้คงไว้ สมาคมอาชีพและธุรกิจ ทำหน้าที่ส่งเสริม งานค้าขายและธุรกิจอื่น ๆ ตลอดจนเป็นผู้รักษาผลประโยชน์ของชาวจีน สมาคมการกุศล ทำหน้าที่ช่วยเหลือชาวจีนเมื่อประสบความทุกข์ยาก หรือเกิดความเดือดร้อนทางด้านเศรษฐกิจ โดยการดำเนินงานด้านบริการทางสังคมสงเคราะห์ให้แก่ชาวจีนทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย (เกียรติศักดิ์ มั่นศรี. 2519)

อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ย่านอาศัยเฉพาะกลุ่มนี้อาจเปลี่ยนแปลงไปบ้างแล้วในปัจจุบัน ด้วยความที่การที่ความยึดมั่นถือมั่นถึมั่นถึมั่นในกลุ่มของตนหรือความคิดที่ว่า “พวกเดียวกัน” มีลดน้อยลงไป เนื่องจากการผสมผสานกันทางวัฒนธรรม

ชุมชนจีนในปัจจุบันบริเวณกรุงเทพ

ในกรุงเทพฯ มีกลุ่มชาติพันธุ์จีนตั้งหลักแหล่งอยู่เป็นจำนวนมาก โดยจะอาศัยอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งทางด้านฝั่งพระบรมมหาราชวังเดิมหรือฝั่งตะวันตก ซึ่งเป็นบริเวณที่แต่เดิมในสมัยธนบุรีสมเด็จพระเจ้าตากทรงให้ชาวจีนอาศัยอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของบำรุง สุขพรรณ

ได้อธิบายถึงการตั้งหลักแหล่งประกอบอาชีพของชาวจีนในกรุงเทพฯ โดยบำรุง สุขพรรณ (2524) ได้ศึกษาการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนบริเวณกรุงเทพฯ แบ่งตามเขตในกรุงเทพฯ ดังนี้

ตารางที่ 1 เขตการปกครองในกรุงเทพฯ ที่ชาวจีนอาศัยอยู่

เขตการปกครองในกรุงเทพฯ ที่ชาวจีนอาศัยอยู่	ลักษณะประกอบอาชีพของชาวจีน
เขตพระนคร <ul style="list-style-type: none"> • ย่านชนะสงคราม • เสาชิงช้า • ศาลเจ้าพ่อเสือ • วัดราชบพิธ • สำราญราษฎร์ • ถนนพระพิทักษ์ • ถนนเจริญกรุง • ถนนบ้านหม้อ • พาหุรัด • พระราชวัง 	<ul style="list-style-type: none"> • ค้าขายทั่วไป ขายรองเท้า ขายอาหาร ขายของเบ็ดเตล็ด ขายเพชรพลอยทองรูปพรรณ ตัดเย็บเสื้อผ้า ขายของชำ ขายเครื่องเขียน • ขายเครื่องสังฆภัณฑ์ ร้านรองเท้า ตัดเครื่องแบบข้าราชการ • ค้าขายทั่วไป ร้านตัดเสื้อ ขายอาหาร ธุรกิจโรงแรม • ขายของเก่าจากโรงรับจำนำ • ธุรกิจโรงแรม ขายเครื่องหวาย ขายเครื่องจักรกล • ร้านขายอุปกรณ์เครื่องเสียง • ขายเครื่องยนต์ต่าง ๆ อุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้า ขายเครื่องจักรกล • ขายเพชรพลอยทองรูปพรรณ • ตัดเย็บเสื้อผ้า ขายเครื่องใช้ ขายเครื่องนอน • ตลาดท่าเตียน ปากคลองตลาด ขายสินค้าส่ง-ปลีก ขายอาหาร ของสด ทำพระจันทร์ ขายกระเป๋า รองเท้า ร้านขายอาหาร • ตัดเย็บเสื้อผ้า ขายอาหาร ร้านรองเท้า ชื้อขายแลกเปลี่ยนรถยนต์ • ทำเครื่องเงิน ธุรกิจโรงแรม ค้าขายทั่วไป

เขตการปกครองในกรุงเทพฯ ที่ชาวจีนอาศัยอยู่	ลักษณะประกอบอาชีพของชาวจีน
เขตดุสิต <ul style="list-style-type: none"> ● บางซื่อ, ถนนนครไชยศรี, วชิรพยาบาล ดุสิต สวนจิดลดา, สีแยกมหานคร 	<ul style="list-style-type: none"> ● ร้านขายอาหาร เครื่องดื่มของชำ ร้านทำเฟอร์นิเจอร์ โรงเลื่อย ร้านทำเหล็ก ประตูหน้าต่าง ท่อไอเสีย โรงพิมพ์หนังสือ โรงงานทอผ้า
เขตป้อมปราบ <ul style="list-style-type: none"> ● ย่านวรจักร ● มหานคร ● หลานหลวง ● เจริญกรุง ● สวนมะลิ ● ถนนเสือป่า 	<ul style="list-style-type: none"> ● ร้านขายเครื่องอะไหล่รถยนต์ ร้านเครื่องใช้ไฟฟ้า ร้านเครื่องเหล็กต่างๆ ● ตลาดผลไม้ ● ธุรกิจโรงแรม บริษัทต่างๆ ขายเครื่องจักรต่างๆ ● ทำโลงศพ ● ขายเครื่องเฟอร์นิเจอร์ ทำป้ายโฆษณา ● ขายเครื่องหนัง ภัตตาคารอาหารจีน ทำเบาะรถยนต์
เขตสัมพันธวงศ์ <ul style="list-style-type: none"> ● เยาวราช 	<ul style="list-style-type: none"> ● ขายทองรูปพรรณ ขายรองเท้าแฟชั่น <p>ขายเฟอร์นิเจอร์ อะไหล่รถยนต์ ขายเครื่องกีฬา ขายผ้า ธุรกิจโรงแรม โรงน้ำชา ตลาดย่านนี้ขายของทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวจีน</p>
เขตบางรัก <ul style="list-style-type: none"> ● ถนนสาทร, สีพระยา, สีลม 	<ul style="list-style-type: none"> ● ร้านตัดเสื้อ ขายของชำ ขายอาหารคอฟฟี่ชอป ขายของที่ระลึก ขายเครื่องใช้ไฟฟ้า ขายของเก่า ถ่ายรูป วาดภาพ โรงเรียนสอนภาษาจีน-ไทย

เขตการปกครองในกรุงเทพฯ ที่ชาวจีนอาศัยอยู่	ลักษณะประกอบอาชีพของชาวจีน
เขตพญาไท <ul style="list-style-type: none"> ● ดินแดง ● พหลโยธิน ● มิตรภาพ ● เพชรบุรี ● ประพิพัทธ์ 	<ul style="list-style-type: none"> ● อุตสาหกรรมในครอบครัว ขายอาหาร เครื่องดื่ม แผงลอย หาบเร่ ● ขายอะไหล่รถยนต์ ● ขายผ้า ● สถานบริการ ธุรกิจโรงแรม ● หอพัก ร้านอาหาร ร้านตัดเสื้อ
เขตยานนาวา <ul style="list-style-type: none"> ● สาทร ● เจริญกรุง ● จันทน์ ● สาธุประดิษฐ์ ● นางลิ้นจี่ ● ชองนนทรี ● ซอยเซนต์หลุยส์ 	<ul style="list-style-type: none"> ● เป็นที่ตั้งของสถานทูตจีน และสถานที่ราชการจีน สมาคมจีน โรงพยาบาล ร้ายขายอาหาร ● ซ่อมจักรยาน ขายอะไหล่รถยนต์ ขายเครื่องใช้ไฟฟ้า ขายยา คลินิก ● โรงงานทำซีอิ๊ว ขนม บั๊มน้ำมัน ขายกระดาษไหว้เจ้า ขายเครื่องไฟฟ้า ● โกดังเก็บของ โรงงาน ● เป็นที่ตั้งอพาร์ทเมนต์ อาคารสงเคราะห์ ● คลังน้ำมัน สวนผัก ● ที่อยู่ประเภทตึกแถว ร้านอาหาร
เขตปทุมวัน <ul style="list-style-type: none"> ● รongเมือง, หัวลำโพง ● เจริญผล ● สามย่าน ● สยามสแควร์ ● เฟลินจิต 	<ul style="list-style-type: none"> ● โรงกลิ้ง อยู่ซ่อมรถยนต์ ขายอาหาร ● ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า ร้านขายอะไหล่รถยนต์ขายเครื่องกีฬา ● ขายของชำ ● ศูนย์การค้า ขายหนังสือ ขายเครื่องเขียนขายของเบ็ดเตล็ด ● ศูนย์การค้า บริการท่องเที่ยว ของที่ระลึกขายเพชรพลอย

เขตการปกครองในกรุงเทพฯ ที่ชาวจีนอาศัยอยู่	ลักษณะประกอบอาชีพของชาวจีน
เขตปทุมวัน (ต่อ) • ราชดำริ	• ศูนย์การค้า
เขตห้วยขวาง • ย่านดินแดง • ย่านสุทธิสาร	• อู่ซ่อมรถ โรงรับจำนำ ปั่นน้ำมัน โรงจิว ตลาดสด ร้านค้าย่อย • คลินิก ขายของชำ ตัดเย็บเสื้อผ้า ร้าน เสริมสวย ปั่นน้ำมัน
เขตพระโขนง • สุขุมวิท	• ขายของเบ็ดเตล็ด ขายอาหาร ธุรกิจ โรงแรม
เขตบางกะปิ • ถนนรามอินทรา, ถนน ลาดพร้าว, ตลาดบางกะปิ, ห้วยหมาก	• ค้าขายปลีก ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ อยู่ ซ่อมรถยนต์

ชาวโปรตุเกส

สำหรับประเทศโปรตุเกสนั้นถือได้ว่าเป็นประเทศทางแถบชาติตะวันตก ประเทศแรกๆที่ได้เข้ามาทำการติดต่อค้าขายกับประเทศไทย ซึ่งมีปรากฏมาตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานี และมีการติดต่อกันเรื่อยมาโดยมีการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ จากการติดต่อเพื่อการค้าขายเพียงอย่างเดียว ก็พัฒนามาสู่ทางการทูต หรือแม้แต่ในภายหลังชาวโปรตุเกสก็มาเป็นทหารรับจ้าง แต่มาในตอนหลังโปรตุเกสก็ได้เสื่อมอำนาจลงไป หลังจากที่ชาวโปรตุเกสชาวอื่นๆ เข้ามาติดต่อกับไทย และยิ่งกว่านั้นก็คือการที่โปรตุเกสนั้นตกไปเป็นเมืองขึ้น ทำให้การติดต่อระหว่างโปรตุเกสกับไทยขาดหายไปในช่วงเวลาหนึ่งแต่หลังจากนั้นก็ได้มีการกลับมาติดต่อกันอีกครั้ง นอกจากนี้ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีหมู่บ้านโปรตุเกสเกิดขึ้นเหมือนกับหมู่บ้านของชาวต่างชาติที่เข้ามาอยู่อาศัยกันมาก อันแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางการติดต่อค้าขายและทางการทูตเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังมีชาวโปรตุเกสที่เข้ามารับราชการและได้ยศถาบรรดาศักดิ์เป็นที่นับถือ ที่รู้จักคือท้าวทองกีบม้าที่เป็นผู้สอนทำขนมที่มีไข่เป็นส่วนประกอบ เช่น ทองหยิบ ทองหยอด เป็นต้น จนเป็นที่นิยมตราบนจนทุกวันนี้

ความเป็นมาของชาวโปรตุเกสในไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับโปรตุเกสตลอดสมัยอยุธยา เริ่มต้นด้วยความสัมพันธ์ทางการทูตในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 จากนั้นจึงมีการขยายตัวไปสู่การค้าและการเผยแผ่คริสต์ศาสนา เมื่อโปรตุเกสเห็นประโยชน์ในการติดต่อกับทางอยุธยา เพราะชาวโปรตุเกสเล็งเห็นว่าอยุธยามีความเหมาะสมในฐานะของศูนย์กลางการค้า และกษัตริย์อยุธยายังทรงให้การต้อนรับคณะบาทหลวงเป็นอย่างดี แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับโปรตุเกส คือ ผลประโยชน์ทางการค้า ซึ่งโปรตุเกสได้เปรียบชาวยุโรปชาติอื่นๆ ที่เข้ามาทำการค้าในภูมิภาคนี้รวมทั้งในอยุธยา ก่อนชาติอื่น และเป็นผู้ผูกขาดการค้าเพียงชาติเดียวมานานนับศตวรรษ

ต่อมาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับโปรตุเกสที่ดำเนินมาด้วยต้องประสบกับปัญหา เมื่อมีชาวยุโรปชาติอื่นเข้ามาแข่งขันและแย่งตลาดไปจากโปรตุเกส ที่สำคัญคืออิทธิพลด้านการค้าของฮอลันดาในไทย ทำให้โปรตุเกสไม่พอใจและมีปัญหาเกี่ยวกับอยุธยามากขึ้น จนทำให้เกิดปัญหาขัดแย้งและความสัมพันธ์ต้องเสื่อมลงในที่สุด ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับโปรตุเกสมีผลต่ออยุธยาในหลายๆด้านทั้งด้านการค้า การเมืองและสังคม เพราะการติดต่อกันทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ศิลปะและวัฒนธรรมระหว่างกัน

การที่ไทยติดต่อกับโปรตุเกส ทำให้ไทยได้รับความช่วยเหลือทางด้านของอาวุธและการปรับปรุงกองทัพให้มีความทันสมัยมากขึ้นด้วย เพราะการที่โปรตุเกสต้องการสินค้าจากจีนแต่ต้องทำการซื้อขายผ่านไทยจึงทำให้ไทยเป็นแหล่งจัดหาสินค้าจากจีน เพื่อขายต่อให้กับโปรตุเกส ทำให้เศรษฐกิจของไทยดีขึ้น ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับโปรตุเกสที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยาที่มีความเป็นมิตรมากกว่าจะเป็นศัตรูกัน แต่ความสัมพันธ์นี้ได้ค่อยๆเสื่อมถอยลงเมื่อไทยมีการติดต่อกับชาวยุโรปชาติอื่นมากขึ้น (อนงคณา มานิตพิสิฐกุล. 2545 : 21, 35)

นับตั้งแต่ชาวโปรตุเกสเข้ามาติดต่อกับอยุธยาทำให้ชาวโปรตุเกสเดินทางเข้ามาในอยุธยาเพิ่มมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ และดูเหมือนว่าชาวสยามจะให้การต้อนรับบรรดานักเดินทางและพ่อค้ารวมไปถึงทหารชาวโปรตุเกสเป็นอย่างดี ชาวโปรตุเกสที่เดินทางเข้ามาในอยุธยานั้นบ้างก็เข้ามาค้าขาย บ้างก็สมัครเข้ารับราชการเป็นทหารรักษาพระองค์และทหารอาสาในกองทัพไทย ทหารโปรตุเกสเหล่านี้ได้ทำการฝึกหัดทหารไทยให้รู้จักการใช้อาวุธปืนตลอดจนยุทธวิธีในการสงคราม ผู้ที่เดินทางเข้ามาส่วนหนึ่งก็เป็นบาทหลวงชาวโปรตุเกสที่เข้ามาเพื่อเผยแพร่คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ทั้งนี้เพราะไทยไม่มีนโยบายขัดขวางการเผยแพร่ศาสนาแต่อย่างใด และชุมชนของชาวโปรตุเกสได้ถือกำเนิดขึ้นมานับตั้งแต่เริ่มเข้ามาเจริญสัมพันธ์ไมตรี และมีการพัฒนาชุมชนของตัวเองอย่างต่อเนื่องโดยมีโบสถ์เป็นศูนย์กลาง และยังคงเหลือร่องรอยมาจนถึงทุกวันนี้ (อาณัติ อนันตภาค. 2549: 39, 45)

ชาวโปรตุเกสในกรุงเทพ

เมื่อกรุงศรีอยุธยาถูกทำลายโดยชาวพม่าในปี พ.ศ. 2310 นั้น ชาวโปรตุเกสในหมู่บ้านก็หายสาบสูญไป พระมหากษัตริย์องค์ต่อมาคือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชในปีถัดมาจึงได้ทรงพระราชทานที่ดินให้แก่ชาวโปรตุเกส ซึ่งมีส่วนช่วยเหลือพระองค์ในการรบครั้งนี้ด้วย ให้มีที่อยู่อาศัย ณ นครหลวงแห่งใหม่ คือ กรุงเทพมหานครซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกริมแม่น้ำเจ้าพระยา ชุมชนแห่งใหม่นี้เรียกว่า ดินแดนแห่งไม้กางเขนอันศักดิ์สิทธิ์ (โบสถ์ซางตาครู้ส หรือกุฎีจีน) (ลินจง สุวรรณโภคิน. 2531: 124-125) ซึ่งในสมัยกรุงธนบุรี นอกเหนือจากจะมีชาวจีนพำนักอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากแล้ว พระเจ้าตากยังโปรดฯ ให้ชาวโปรตุเกสจากอยุธยาอพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาถัดจากศาลเจ้ากุฎีจีนลงไป เป็นเหตุให้ผู้คนเรียกชาวโปรตุเกสเหล่านี้ว่า ฝรั่งเศสกุฎีจีน ตามไปด้วย ในอดีตชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสที่ชุมชนแห่งนี้เคยได้รับการยกย่องว่ามีความสามารถในทางเป็นล่าม เพราะเมื่อครั้งที่อังกฤษส่งทูตเข้ามาทำสัญญากับไทยก็ต้องอาศัยล่ามโปรตุเกสเข้า

มาช่วยในการเจรจา ส่วนชาวไทยเชื้อสายโปรตุเกสที่วัดคอนเซ็ปชันสามเสนนั้น ว่ากันว่าสืบเชื้อสายมาจากพวกจางหวางทหารฝรั่งเศสด้วยเหตุนี้จึงมีผู้เปรียบเปรยชาวโปรตุเกสในชุมชนทั้งสองแห่งนี้ว่า “ผู้สืบเชื้อสายโปรตุเกสบ้านกุฎีจีน เป็นฝ่ายบุ๋น (คือถนัดทางการเจรจา) ฝ่ายผู้สืบเชื้อสายโปรตุเกสบ้านวัดคอนเซ็ปชัน เป็นฝ่ายบู๊ (คือถนัดทางการรบ)”

ในปี ค.ศ. 1769 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้พระราชทานที่ดินให้บาทหลวงคอร์เรล ชาวฝรั่งเศสสร้างวัดคริสต์ขึ้นแห่งหนึ่งในย่านกุฎีจีน และตั้งชื่อวัดแห่งนี้ว่า “วัดช่างดาครู้ส” วัดช่างดาครู้ส นับได้ว่าเป็นวัดคาทอลิกที่เก่าแก่มากแห่งหนึ่งในย่านธนบุรี เพราะสร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อครั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี มีชื่อเรียกอีกอย่างว่าวัดกุฎีจีน สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นอาจจะเนื่องมาจากทำเลที่ตั้งของวัดอยู่ในย่านที่มีชาวจีนอาศัยอยู่ก่อน และชาวโปรตุเกสที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ก็มักจะถูกเรียกว่าฝรั่งกุฎีจีน เป็นเหตุให้ผู้คนพากันเรียกโบสถ์ของฝรั่งเหล่านี้ว่า “วัดกุฎีจีน” ตามไปด้วย ส่วนอีกสาเหตุหนึ่งก็คือลักษณะทางสถาปัตยกรรมของโบสถ์หลังเก่าเมื่อครั้งแรกสร้างนั้นมีรูปทรงคล้ายแบบจีน คือโครงตอนปลายอ่อนช้อยคล้ายลวดลายปูนปั้นบนหลังคาศาลเจ้าจีน ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเป็นสาเหตุให้ผู้คนเรียกขานโบสถ์ ช่างดาครู้ส ว่า “วัดกุฎีจีน” ซึ่งโบสถ์ช่างดาครู้ส ได้มีการรื้อสร้างใหม่มาแล้วถึง 2 ครั้ง โดยที่โบสถ์หลังปัจจุบันเป็นหลังที่ 3 สร้างขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1914 (ไกรฤกษ์ นานา. 2553: 215-217) วัดช่างดาครู้ส หรือมีอีกนามหนึ่งว่า “วัดมหากางเขน” เป็นวัดนิกายโรมันคาทอลิกตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตรงข้ามกับปากคลองตลาดฝั่งพระนคร ชาวบ้านมักเรียกว่าวัดกุฎีจีน หลังกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2310 มีชาวโปรตุเกสจำนวนหนึ่งยังคงอาศัยอยู่ในประเทศไทย พระเจ้าตากสินมหาราชจึงพระราชทานที่ดินให้สร้างวัดบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา และบาทหลวงคอร์เรล (Correl) ตั้งชื่อที่ดินผืนนี้ว่า “ค่ายช่างดาครู้ส” เพื่อระลึกถึงวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2312 (ค.ศ. 1769) อันเป็นวันที่ได้รับพระราชทานที่ดินซึ่งตรงกับวันฉลองเทิดทูนไม้กางเขน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 บาทหลวงปัลเลอกัว (Pallegoix) จึงได้สถาปนาวัดขึ้นใหม่ และตั้งชื่อวัดเป็นภาษาโปรตุเกสว่า “วัดช่างดาครู้ส” (สำนักทะเบียนธุรกิจนำเข้าและมรดกเทศก์. 2550: 90) ที่บริเวณกุฎีจีนนี้เป็นที่รวมของชุมชนที่หลากหลาย ทั้งชุมชนดั้งเดิมและกลุ่มพ่อค้ารายใหม่ที่เริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานผสมผสานกับคนโปรตุเกสลูกครึ่งที่อพยพลงมาและทำให้บริเวณปากคลองบางกอกใหญ่นี้เป็นที่ชุมชนของชาวสยามและชาวต่างประเทศที่ริเริ่มเทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น การพิมพ์ การถ่ายรูป เป็นต้น (ปรีดี พิศุกุมิวิถิ. 2553: 199)

นอกจากหมู่บ้านโปรตุเกสที่อยู่ชานเมืองแล้วก็ยังปรากฏหมู่บ้านชาวโปรตุเกสแห่งที่สองซึ่งตั้งอยู่ที่ชอยมิตตคาม สามเสน หรือเรียกกันว่าบ้านญวนบ้าง บ้านเขมรบ้าง ซึ่งตั้งในชอยมิตตคามนี้เป็นที่ตั้งของโรงเรียนคริสต์ถึง 3 แห่ง คือ โรงเรียนคอนเซ็ปชัน โรงเรียนโยนออฟอาร์ค และโรงเรียนเซนต์ฟรานซิสซาเวียร์คอนแวนต์ ซึ่งทั้งสามแห่งมีประวัติศาสตร์ที่ยาว สันนิษฐานกันว่าชุมชนแห่งนี้มีชาวต่างชาติ 3 กลุ่ม อันประกอบไปด้วยชาวโปรตุเกส ญวน และเขมร ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์ได้พระราชทานที่ดินในชอยมิตตคามให้แก่สังฆราชลาโน ชาวฝรั่งเศส เพื่อก่อตั้งวัดในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกขึ้นชื่อว่า Llimmaculee conception แปลว่าแม่พระปฏิสนธินิรมล วัดนี้จึงถูกเรียกว่า วัดคอนเซ็ปชัน นอกจากสร้างวัดไว้เป็นที่ประกอบศาสนกิจ ยังสร้างโรงพยาบาลอีก 2 หลัง สำหรับผู้ป่วยชาย 1 หลัง ผู้ป่วยหญิง 1 หลัง และสร้างบ้านพักเพื่อผู้ที่จะมาพักเรียนคำสอน 1 หลัง และว่ากันว่าในสมัยนั้นมีชาวโปรตุเกส 60 ครอบครัวที่อพยพได้เข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร และตั้งถิ่นฐานกันในบริเวณนี้ด้วย (อาถนิต อนันตภาค. 2549: 50) ซึ่งเป็นการสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษโปรตุเกสตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ก็จะเป็นชุมชนโปรตุเกสที่เก่าแก่ที่สุดของกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้คนในชุมชนมีทั้งที่สืบเชื้อสายโปรตุเกสและเชื้อสายเขมรต่างก็ยังคงรักษาไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ (ไกรฤกษ์ นานา. 2553: 239)

ปี พ.ศ. 2328 คุณพ่อลียงเยอนัวส์ มิชชันนารีในประเทศเขมร ได้พาคริสตังโปรตุเกสกับชาวเขมรซึ่งเป็นคนรับใช้ของชาวโปรตุเกสมาอยู่ที่วัดคอนเซ็ปชัน นับตั้งแต่นั้นมาวัดนี้จึงถูกเรียกว่า วัดเขมร คริสตังโปรตุเกสเหล่านี้ได้นำพระรูปแม่พระแกะสลักด้วยไม้มาด้วย คริสตังวัดคอนเซ็ปชันยังเคารพนับถือพระรูปนี้ และได้อันเชิญพระรูปมาแห่ในโอกาสวันฉลองใหญ่ๆ ในเวลานั้นที่บางกอกมีวัดเพียง 2 แห่งเท่านั้น ซึ่งวัดคอนเซ็ปชันเป็นวัดของโปรตุเกสเขมร

บริเวณวัดคอนเซ็ปชัน ในสมัยรัชกาลที่ 1 เกิดกบฏขุนนางในเขมร พระยาเขมรพาพวกเขมรเข้ารีตเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้อยู่บริเวณวัดคอนเซ็ปชันและในรัชกาลที่ 3 เมื่อเกิดกบฏญวน มีชาวญวนเข้ารีตหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ก็โปรดเกล้าฯ ให้ขยายอาณาเขตบริเวณวัดคอนเซ็ปชันให้กว้างขวาง แล้วโปรดเกล้าฯ ให้พวกญวนไปอยู่ที่ชุมชนนั้นด้วย จะได้ปฏิบัติกิจศาสนา ร่วมกันด้วยมีวัดอยู่แล้ว บริเวณนี้ต่อมาจึงได้ชื่อว่า “บ้านมิตตคาม” ตำบลสามเสน (หรือสมัยโบราณมีผู้เรียกว่า “สามเสน”) อันหมายถึงเป็นที่อยู่ของผู้ที่เป็นมิตรกัน อาจหมายถึงถือศาสนาอย่างเดียวกัน และเพราะญวนอพยพเข้ามาเป็นพวกสุดท้ายมากด้วยกัน บางทีจึงเรียกกันว่า “บ้านญวน”

วัดคอนเซ็ปชัญมีโบสถ์ 2 หลัง โบสถ์หลังเล็กเรียกกันว่า “วัดน้อย” นั้นเป็นโบสถ์เก่า ส่วนโบสถ์ใหญ่คือ วัดคอนเซ็ปชัญในปัจจุบัน (สำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์. 2550: 22)

สมัยรัตนโกสินทร์ วัดกาลหว่าร์ และชุมชนแม่พระลูกประคำวัดแห่งนี้สร้างขึ้นโดยชาวคาทอลิกเชื้อสายโปรตุเกสที่อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกันกับย่านกุฎีจีน เนื่องจากพวกเขาไม่ยอมรับการปกครองของบาทหลวงชาวฝรั่งเศสที่ชุมชนกุฎีจีน ยอมรับแต่บาทหลวงชาวโปรตุเกส จึงได้แยกตัวมาตั้งชุมชนแห่งใหม่ (ใกล้กับสถานทูตโปรตุเกสในปัจจุบัน) โดยตั้งชื่อว่า “ค่ายแม่พระลูกประคำ” ตามชื่อรูปแม่พระลูกประคำที่พวกเขานำมาจากอยุธยา ต่อมาใน ค.ศ. 1786 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้พระราชทานที่ดินผืนนี้ให้ชาวโปรตุเกสกลุ่มนี้อย่างเป็นทางการ เนื่องจากมีความชอบที่ช่วยในการทำสงครามกับพม่า วัดที่สร้างขึ้นมีชื่อว่า “วัดกาลหว่าร์โอ” แต่เนื่องจากชาวไทยสมัยนั้นไม่มีใครสันตัดในการออกเสียง จึงเรียกวัดดังกล่าวว่า “วัดกาลหว่าร์”

คริสตังชาวโปรตุเกสกลุ่มนี้ได้ทำการขอให้พระอัครสังฆราชแห่งเมืองกัว ส่งบาทหลวงชาวโปรตุเกสมาปกครองพวกตน แต่ทางเมืองกัวไม่ยอมดำเนินการตามคำขอ โดยมีเหตุผลว่า พวกเขานั้นมีผู้ปกครองอยู่แล้ว คือ พระสังฆราชชาวฝรั่งเศสซึ่งพระสันตะปาปาทรงแต่งตั้ง ดังนั้น คริสตังโปรตุเกสจึงค่อย ๆ กลับใจยอมรับอำนาจการปกครองของบาทหลวงฝรั่งเศสในที่สุด เพราะจนถึงเวลานั้นที่วัดกาลหว่าร์ก็ยังไม่มียุทธวิธีรูปใดมาทำการมิสซาโปรดศีลให้

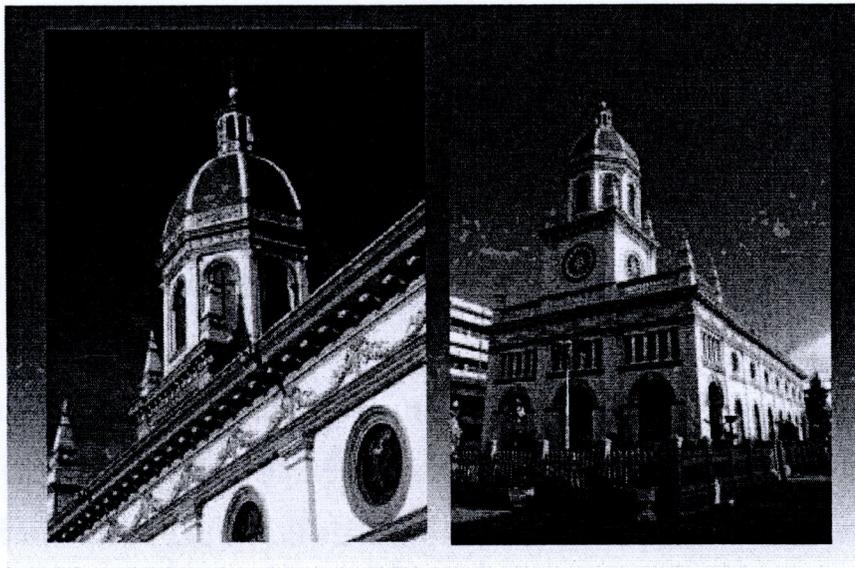
ครั้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้พระราชทานที่ดินให้สร้างสถานกงสุลโปรตุเกส ซึ่งต่อมาในภายหลังสถานกงสุลนี้ได้รับการยกฐานะเป็นสถานทูต ต่อมาชาวโปรตุเกสที่อาศัยอยู่บนที่ดินผืนนี้ได้ค่อย ๆ พยพแยกย้ายกันออกไปทำมาหากินในที่ต่างๆ จึงทำให้ชาวโปรตุเกสมีจำนวนลดลงเรื่อยๆ ขณะเดียวกันชุมชนชาวจีนบริเวณนี้ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้บริเวณนี้มีชาวจีนเข้ามาอยู่อาศัยแทน วัดกาลหว่าร์จึงเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจให้แก่คริสตังชาวไทยเชื้อสายจีนด้วย (ไกรฤกษ์ นานา. 2553: 222-223)

ในปัจจุบันโบสถ์ตั้งอยู่บริเวณตลาดน้อย ริมน้ำเจ้าพระยาด้านทิศตะวันออก จากนั้นจึงร่วมกันสร้างวัดขึ้นในบริเวณชุมชนที่อยู่อาศัย เนื่องจากมีทางเขนตั้งอยู่ที่สุสานบริเวณด้านหลังของวัด จึงเรียกกันตามชื่อของภูเขาที่พระเยซูถูกตรึงไม้กางเขนว่า “กาลวารีโอ” ภายหลังจึงขนานนามวัดว่า “วัดกาลหว่าร์” หลังจากนั้นอีกประมาณ 60 ปี โบสถ์ได้ชำรุดทรุดโทรมเป็นอันมาก จึงได้มีการบูรณะวัดขึ้นใหม่แล้วเปลี่ยนเป็น “วัดแม่พระลูกประคำ” (สำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์. 2550: 114)

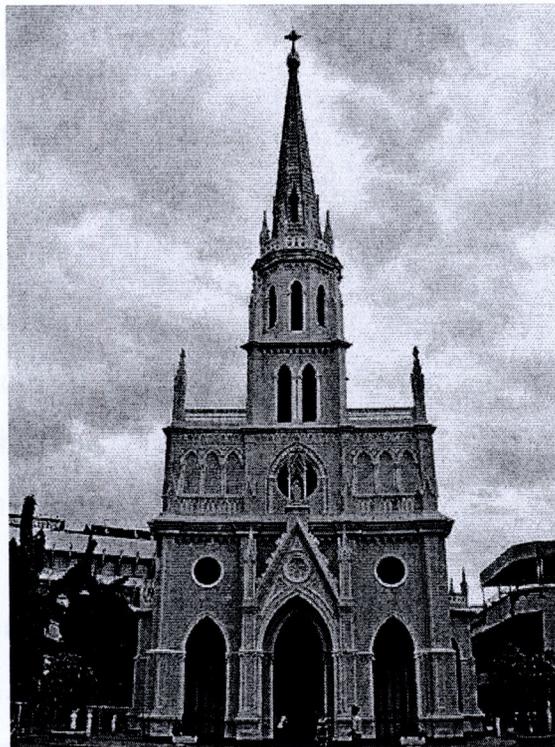
แผนภาพที่ 3 วัดคอนเซ็ปชัน

ที่มา <http://www.thaimtb.com/cgi-bin/viewkato.pl?id=64825&st=1>

แผนภาพที่ 4 วัดซางตาครู้ส

ที่มา <http://www.moohin.com/108tripsboon/108trips006c012.shtml>

แผนภาพที่ 5 วัดกาลหว่าร์

ที่มา <http://www.reurnthai.com/index.php?topic=4935.30>

ชาวญวน

“คนญวน” หรือ “อันม” เป็นชื่อที่ คนเวียดนามถูกเรียกขานมาตั้งแต่โบราณจนชาวเวียดนามใช้เรียกตัวเองจนชินเสียแล้ว คำว่า อันมเป็นชื่อที่ชาวจีนใช้เรียกเวียดนามเชิงเหยียดหยาม หมายถึง พวกใต้ที่ถูกปราบแล้ว ตอนที่เวียดนามตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. 1884 โดยคำว่า ญวน นั้นมีผู้สันนิษฐานว่า มาจากคำว่า “ยวน” ซึ่งเขมรใช้เรียกเวียดนามเชิงเหยียดหยาม ซึ่งอาจจะเพี้ยนมาจากคำว่า “เหิงยวน” ที่เป็นชื่อราชวงศ์สุดท้ายของเวียดนามที่มีการรบกับเขมร คนเวียดนามเองนั้น น้อยคนที่จะรู้ว่าตนเองถูกเรียกญวนในความหมายเหยียดหยามดังกล่าวข้างต้น โดยชาวเวียดนามส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากมองโกเลีย เดิมตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีนซึ่งคำว่าเวียดนามนั้น ในภาษาอังกฤษเขียนเป็นคำคำเดียวว่า Vietnam ส่วนในภาษาเวียดนามเขียนแยกเป็นสองคำว่า Viet Nam ทั้งนี้เพราะเป็นคำประสมระหว่างคำว่า “เหียด” (Viet) ซึ่งเป็นชื่อของชนเผ่า เหียด ที่จีนเรียกว่า “เยว่” (Yue) และคำว่า “นาม” (Nam) ซึ่งแปลว่า “ใต้” คำว่าเวียดนามจึงหมายถึง ชนเผ่าเหียดที่อยู่ใต้ (งามพิศ สัตย์สงวน. 2545: 149)

ความเป็นมาของญวนในไทย

ในปี พ.ศ. 2163-2217 นั้น ชาวญวนได้เกิดการสู้รบชิงอำนาจระหว่าง 2 ตระกูล คือ ตระกูลตรินห์ซึ่งปกครองตั้งเกี่ยและตอนเหนือของอันนัมสู้รบกับตระกูลเหิงยวนซึ่งปกครองอันนัมตอนใต้ และโคชินจีน การสู้รบได้กินเวลายาวนานกว่าครึ่งศตวรรษที่ 17 นอกจากนี้พวกชาวญวนยังต้องลี้ภัย ศาสนามาด้วย เพราะทั้ง 2 ตระกูลนี้มีนโยบายกดขี่ข่มเหงพวกที่นับถือคริสตศาสนา ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช(พ.ศ. 2199-2231) ซึ่งเป็นกษัตริย์องค์ที่ 27 แห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงมีพระบรมราชโองบายส่งเสริมการค้าขาย และการเจริญทางด้านพระราชไมตรีกับนานาประเทศ ทรงให้เสรีภาพทางการค้า และทรงขนัตริธรรม ทางศาสนา ซึ่งทำให้ดึงดูดชาวต่างประเทศเข้ามาและพักอาศัยจำนวนมากดังที่ ซีมอน เดอ ลา ลูแบร์ (Simon De La Loubere) ราชทูตฝรั่งเศส ในคณะทูตชุดที่ 2 ของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ที่เดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2230 กล่าวไว้ในจดหมายเหตุของเขาว่า “...ชาวต่างประเทศ มีจำนวนมากอพยพมาจากบ้านเมือง ต่าง ๆ ไผ่เข้ากรุงสยามแต่กาลก่อน เพราะข้อดีที่มีความชอบธรรม มีอิสระ ค้าขายได้ตามใจชอบ มีผู้บอกเล่า ว่ามหานครสยามดี มนุษย์ต่างชาติมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ตั้งทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ถึง 40 ภาษา...” ชาวต่างชาติที่ตั้งภูมิลำเนาในกรุงศรีอยุธยาได้รับ “ความชอบธรรมที่จะเลี้ยงชีพอยู่ตามยถาสุขได้ตามธรรมเนียมของตน สุดแต่จะศรัทธาสักการะบูชาศาสนาไหนก็ได้โดยสมัคร” ทรงโปรดเกล้าฯ แก่ผู้

เข้ามา พึ่งพระบรมโพธิสมภารพระราชทานที่ดินให้อยู่อาศัยเป็นหมวดหมู่ตามชาติของตน อยู่รอบนอกเขตพระนคร ห่างจากชุมชนของคนไทย ซึ่งมีหลักฐานว่ามี “หมู่บ้านชาวญวน” ตั้งอยู่ท่ามกลางหมู่บ้านชาวต่างประเทศอื่นๆ ในอาณาเขตกรุงศรีอยุธยาแล้ว (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 3) ญวนที่อพยพส่วนมากมีสาเหตุเนื่องมาจากการอพยพเพื่อลี้ภัยการเมืองและศาสนา เป็นการเดินทางเข้ามาด้วยความสมัครใจแบบหนีร้อนมาพึ่งเย็น และการถูกกวาดต้อนเข้ามาในฐานะเชลยสงคราม ญวนที่อาศัยในอยุธยาเป็นชาวโคชินจีนเป็นส่วนมากหมู่บ้านชาวญวนรู้จักกัน ในนามว่า “ค่ายชาวโคชินไซนา” เป็นไปได้ว่าชาวโคชินจีนเดินทางมาอยุธยาได้โดยทางทะเล ซึ่งสะดวกกว่าพวกญวนจากอันนัมหรือตั้งเกียที่ต้องเดินทางบกมาอาศัยยังกรุงศรีอยุธยาและจันทบุรี และส่วนน้อยเดินทางไปยังพิษณุโลก มะริด ตะนาวศรี การเดินทางไปยัง มะริด ตะนาวศรี นั้นบาทหลวงฝรั่งเศสเป็นผู้นำเข้ามาเพื่อฝึกสอนศาสนาพร้อมกับลี้ภัยทางศาสนาด้วย ต่อมาได้เกิดการจลาจลสู้รบชิงบัลลังก์ใน พ.ศ. 2231 ทำให้ชาวญวนส่วนหนึ่งอพยพออกจากกรุงศรีอยุธยา

สมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง (พ.ศ. 2231-2310) สยามได้ดำเนินนโยบายไม่คบค้ากับชาวตะวันตกเช่น แต่ก่อนนับตั้งแต่พระเพทราชาเป็นต้นมา (พ.ศ. 2241-2251) พระองค์ทรงชิงชิงชาวตะวันตกโดยเฉพาะ ชาวฝรั่งเศส และพวกที่นับถือคริสต์ศาสนาถึงกับมีการทารุณกรรมเพราะระแวงว่า จะนำอันตรายมาคุกคามเอกราชของประเทศแม้ปลายรัชกาลจะทรงลดหย่อนความรุนแรงและทรงให้ชาวญวนได้อาศัยอยู่ใน ที่เดิมและปฏิบัติกิจได้ตามใจชอบก็ตาม แต่ความสงบสุขได้ถูกจำกัดให้น้อยกว่าสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทั้งนี้เนื่องจากชาวญวนมีความสัมพันธ์กับบาทหลวงฝรั่งเศส ซึ่งเป็นประเทศที่ไทยระแวงว่า จะทำให้เกิด อันตรายได้จำนวนชาวญวนที่อยู่ในกรุงศรีอยุธยาจึงน้อยลงมาก และที่เหลือเป็นพวกที่ศรัทธาในศาสนา อย่างจริงจังเท่านั้น อาจกล่าวได้ว่า ชาวญวนในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นพวกลี้ภัยทางการเมืองและศาสนา มากกว่าเห็นแก่ความสมบูรณ์ของเมืองสยาม (งามพิศ สัตย์สงวน. 2545: 126-128)

ชาวญวนในกรุงเทพ

ชาวเวียดนามหรือที่นิยมเรียกกันว่า ชาวญวน ซึ่งมีความหมายถึง “คนชาติหนึ่งอยู่ใกล้กับจีน” แต่เดิมนั้นได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน ต่อมาได้อพยพลงมาทางใต้และตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณ ลุ่มแม่น้ำแดง ในแหลมอินโดจีนตราบกระทั่งทุกวันนี้สำหรับชาวญวนที่อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยนั้นได้ใช้เวลานานในการเดินทางเข้ามาประเทศไทยซึ่งคนญวนจะถูกแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มด้วยกัน คือ ชาวญวนเก่า และชาวญวนใหม่ หรือ ญวนอพยพโดยนับตั้งแต่ก่อนสมัยรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งนักวิชาการเรียกพวกนี้ว่า “ญวนเก่า” และตั้งแต่สมัย พ.ศ. 2463 จนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ “ญวนใหม่ หรือ ญวนอพยพ” ตั้งแต่นั้นมาจำนวนของชาวญวนได้เพิ่มขึ้นจนเป็นชนกลุ่มน้อยที่สำคัญกลุ่มหนึ่งของประเทศไทยชาวญวนได้พำนักอาศัยอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร จันทบุรี ระยอง ชลบุรี อยุธยา กาญจนบุรี นครสวรรค์ อุตรธานี หนองคาย สกลนคร และนครพนม การที่ชาวญวนได้เข้ามาอาศัยอยู่ในไทยนั้นเกิดจากสาเหตุที่สำคัญ 2 ประการ คือ การอพยพเพื่อลี้ภัยการเมืองและศาสนา เป็นการเดินทางเข้ามาด้วยความสมัครใจแบบหนีร้อนมาพึ่งเย็น และการถูกกวาดต้อนเข้ามาในฐานะเชลยสงคราม เป็นการเดินทางโดยถูกบังคับ (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. 2521: 2)

สมัยกรุงธนบุรี คนญวนเริ่มอพยพเข้าสู่ประเทศไทยเป็นครั้งแรกในสมัยพระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรี สาเหตุของการอพยพหลบหนีของการเข้ามาสู่ไทยก็เนื่องมาจากว่าเมื่อประมาณปี 2313 ได้มีโจรกลุ่มหนึ่งเรียกว่าพวกไตเซิน ได้ก่อกบฏขึ้นในเขตอานัม เรียกว่า กบฏไตเซิน ซึ่งเป็นดินแดนที่อยู่ใต้การปกครองของพวกสกุล “เหวียน” ผลที่สุดฝ่ายกบฏก็ได้รับชัยชนะทั้งหมดคือได้ตลอดทั้งแคว้นตั้งเกี่ย บรรดาตระกูลเหวียนจึงหนีมาเมืองไทยโดยมีองเชียงซุน เป็นหัวหน้าตระกูลเหวียนได้พาคนญวน เป็นจำนวนมากเข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระเจ้าตากสิน ซึ่งพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่ถนนพารุรัต ในระยะต่อมาพระเจ้าตากสินเริ่มมีสติฟั่นเฟือน องเชียงซุนอยู่ในกรุงธนบุรีได้ไม่ช้าก็ถูกกล่าวหาว่าไม่สวามิภักดิ์จริง องเชียงซุนคิดจะหนีกลับเมืองญวนและเป็นไส้ศึกคิดกบฏต่อแผ่นดินไทยจึงถูกจับประหารชีวิตพร้อมด้วยบุตรภรรยา ส่วนพวกที่เหลือถูกเนรเทศออกจากกรุงเทพฯ ทั้งหมด

สมัยรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ.2325 ได้เกิด กบฏไตซอนขึ้นในเวียดนาม องเชียงสือได้เป็นแม่ทัพในการยกกองทัพออกต่อสู้แต่พ่ายแพ้ องเชียงสือจึงอพยพครอบครัวและไพร่พลลงเรือหนีไปอยู่เกาะบือประเทศกัมพูชา เจ้าพระยาชลบุรีกับเจ้าพระยาระยองของไทยทราบเรื่องเกรงว่า ญวนจะยกทัพมารบถึงไทยจึงได้ยกกองทัพไปสกัด ครั้นเมื่อทราบความจริงว่าองเชียงสือเป็นหลานของเจ้าตระกูลเหียงจึงได้ชักชวนให้เข้าเฝ้าและทูลต่อ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พระครูบริหารอนัมพรต. 2501: 23) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้องเชียงสือกับพวกพ้องไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ต้นสำโรง ตำบลคอกกระบือ

องเชียงสือเข้ามาอยู่ในประเทศไทยได้ 4 ปี พอถึงปี พ.ศ. 2330 ได้เขียนสารทูลลาวางไว้บนโต๊ะบูชามีข้อความว่า “ตั้งแต่ข้าฯ พระพุทธเจ้าได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระองค์ได้ถวายพระกรุณาทำนุบำรุงเป็นเอนกประการถึงกับทรงพระราชทานกองทัพไทย ไปร่วมสมทบตีเมืองไซ่ง่อนก็ครั้งหนึ่ง แต่การยังไม่เป็นผลสำเร็จ เนื่องจากขณะนั้นประเทศไทยกับพม่ากำลังทำสงครามติดพันอยู่ ถ้าจะรอคอยต่อไปก็เกรงว่าพวกพ้องทางโน้นจะเรรวนและจะกราบถวายบังคมทูลลาโดยเปิดเผยก็เกรงจะมีการขัดข้องจึงจำเป็นต้องขอกราบบังคมทูลลาหนีไป เพื่อคิดอ่านหาทางกู้ชาติต่อไป ถ้าได้บ้านเมืองคืนเมื่อใดจะกลับมาเป็นข้าขอบขัณฑสีมาสืบไป” ครั้งนั้นองเชียงสือได้หนีไปรวบรวมพลอยู่ตำบลเกาะกูด เมื่อข่าวองเชียงสือหนีครั้งนั้นทราบถึงพระกรรณพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์มิได้ทรงถือโทษ แต่กรมพระราชวังบรมมหาสุรสีหนาทรงพิโรธขัดเคืองมาก ถึงกับรับสั่งให้ย้ายญวนพวกพ้ององเชียงสือให้ไปอยู่ที่ตำบลบางโพ อำเภอดุสิต สืบเชื้อสายตลอดมาจนทุกวันนี้ หลังจากที่ยองเชียงสือเดินทางกลับญวนไม่นานนักจอมพลเหียงฮวนตั้งผู้บัญชาการทหารทางภาคใต้ของญวน ซึ่งจงรักภักดีต่อองเชียงสือ ได้นำทหารประมาณ 5,000 คน หลบหนีพวกกบฏไตซอนเดินทางผ่านลาวเข้าสู่กรุงเทพฯ จอมพลตั้งต้องการนำทหารของตนมาสมทบกับองเชียงสือ แต่ในขณะที่มาถึงนั้นองเชียงสือได้เดินทางจากกรุงเทพฯ ไปแล้ว เมื่อจอมพลตั้งได้ขอร้องรัชกาลที่ 1 ทรงช่วยเหลือนำเขาพร้อมด้วยทหารกลับญวนในตอนแรกนั้นรัชกาลที่ 1 ทรงปฏิเสธและทรงพยายามชักชวนให้จอมพลตั้งและทหารของเขาพำนักอาศัยอยู่ในเมืองไทย และเข้าเป็นทหารในกองทัพไทยอย่างไรก็ตามเมื่อทรงเห็นว่า จอมพลตั้งตั้งใจที่จะกลับญวนจริงๆ ในที่สุดพระองค์ก็มีพระบรมราชานุญาต และพระราชทานสำเภาจีนให้หลายลำ สำหรับใช้ในการเดินทาง แต่ทรงมีเงื่อนไขว่า จอมพลตั้งจะต้องปล่อยให้ผู้ที่ไม่ต้องการกลับญวนอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ต่อไป จากจำนวนผู้ที่เข้ามาทั้งหมด 5,000 คน มีคนญวนที่ต้องการพำนักอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ 1,000 คน เมื่อรวมกับกลุ่มคนญวนที่เข้ามาพร้อมกับองเชียงสือ และกลุ่มคนญวนคาทอลิกที่อาศัยอยู่ที่สามเสนอีกประมาณ 580

คน ก็จะทำให้จำนวนชาวญวนทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ขณะนั้นมีประมาณ 3,000 ถึง 4,000 คน ในปี 2376 พระเจ้าแผ่นดินญวนมินห์หมางได้ประกาศห้ามมิให้คนญวนนับถือคริสต์ศาสนา ได้จับพวกญวนที่เข้ารีตมาทำทารุณกรรมต่าง ๆ จึงทำให้พวกญวนที่นับถือคริสต์ศาสนาพากันอพยพลี้ภัยเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก พวกญวนที่อพยพเข้ามาครั้งนี้ได้แยกกันเป็น 2 พวก คือ พวกหนึ่งให้ไปอยู่ที่จังหวัดจันทบุรี อีกพวกหนึ่งให้เข้ามาอยู่กรุงเทพฯ พวกที่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ได้รับพระราชทานที่ดินตำบลสามเสนให้เป็นที่ตั้งถิ่นฐาน (งามพิศ สัตย์สงวน. 2545: 131)

ในปี 2383 กองทัพไทยกับกองทัพเขมรได้รวมกันรบพุ่งขับไล่กองทัพญวนที่ตั้งชุมนุมอยู่ในเขตแดนเขมร ครั้งนั้นพวกญวนได้ตกอยู่ในที่ล้มหลายแห่งและบังเอิญได้เกิดโรคระบาดขึ้นในกองทัพญวน พวกญวนได้หนีโรคระบาดออกมา ยอมสวามิภักดิ์กับเจ้าพระยาบดินทรเดชา ประมาณ 1,000 คนเศษ เจ้าพระยาบดินทรเดชาได้ส่งเข้ามาถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงรับไว้และโปรดให้ญวนพวกนั้นไปอยู่ร่วมกับพวกญวนที่ตำบลบางโพ ซึ่งได้เข้ามาสมัยของเชียงสือ

สมัยรัชกาลที่ 6 ฝรั่งเศสยึดครองญวนได้ทั้งหมด และทำการปกครองแบบใช้อำนาจกดขี่อย่างรุนแรง เพราะถือว่าประเทศญวนเป็นเมืองขึ้น ประกอบกับระยะนั้นคนญวนตกอยู่ในภาวะขาดแคลนมากและคนญวนเองก็ตั้งข้อรังเกียจไม่พอใจฝรั่งเศสมาแต่ต้นแล้ว จึงคิดอยู่เสมอที่จะหาทางปฏิวัติขับไล่ฝรั่งเศสให้ ออกจากญวนให้ได้ในปี 2463 คนญวนจึงพากันหนีกระจัดกระจายเข้าไปอยู่ในประเทศลาวเป็นส่วนใหญ่และมีบ้างที่เลยเข้ามาถึงประเทศไทยทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี นครพนม สกลนคร อุตรธานี และหนองคาย การอพยพเข้ามาประเทศไทยระยะนี้ไม่มากนัก ส่วนมากก็อยู่ในลาว เพราะการอยู่ในประเทศลาวนั้นการประกอบอาชีพ การทำมาหากินสะดวก ทั้งนี้เพราะคนลาวเจ้าของประเทศไม่ค่อยสนใจการประกอบอาชีพอย่างจริงจังเท่าใด ดังนั้นคนญวนจึงเข้ามาทำมาหากินแทนคนลาวเกือบทั้งสิ้น ในระยะนี้เองก็มีคนญวนที่อาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชา อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเหมือนกัน ทางด้านจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ และจังหวัดปราจีนบุรีแต่ไม่มากมายนัก จากนั้นเป็นต้นมาการอพยพคนญวนเข้ามายังประเทศไทยมีอยู่เรื่อยๆ แต่ส่วนมากยังอยู่ในประเทศลาวเป็นส่วนใหญ่ แต่มาในระยะระหว่างเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ตอนต้นๆ (พ.ศ. 2417-2486) คนญวนจากลาว ญวนและกัมพูชาพากันอพยพเข้าสู่ประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ (วิชาญ จำปีศรี. 2515 : 18-19) ในระหว่างปี 2488-2489 โดยชาวญวนที่เข้ามาในช่วงนี้หรือหลังจากนี้มันจะถูกเรียกว่า "ญวนใหม่ หรือญวนอพยพ" ซึ่งเมื่ออพยพเข้ามาใหม่ๆคนญวนต้องพึ่งพาอาศัยพวกคนญวนเก่าที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมานานแล้ว บางคนก็ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันมาก่อนตั้งแต่สมัยที่

อาศัยอยู่ลาว รัฐบาลไทยได้จ้าง ชาวนวนเข้าทำงานตามโครงการสาธารณะต่าง ๆ และจัดหาเงินกู้ให้จำนวนหนึ่งเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ละทิ้งทรัพย์สิน สมบัติของตนไว้ในลาว นอกจากนี้มีอยู่ระยะหนึ่งที่รัฐบาลเปิดโอกาสให้คนวนขอโอนสัญชาติเป็นไทยได้ อีกด้วย แต่ปรากฏว่ามีคนวนไม่กี่คนที่ฉวยประโยชน์จากโอกาสที่เปิดให้ และในปี 2496 กองกำลังของฝ่ายเวียดมินห์ได้รุกใหญ่เข้ามาในลาวจนเกือบจะถึงหลวงพระบาง เวียงจันทน์และสุวรรณเขต คนวนที่ยังอาศัยอยู่ในลาวได้พากันหลบภัยเข้ามาในประเทศไทยอีกประมาณ 5,000 คน ซึ่งก็นับเป็นการอพยพใหญ่ของคนวนที่เข้ามาประเทศไทยเป็นรุ่นสุดท้าย

ชาวญี่ปุ่น

ชาวญี่ปุ่นมีการติดต่อกับประเทศไทยมาช้านานแล้ว ไม่ว่าจะเป็นทางด้านของการค้าขาย การติดต่อกันทางการทูต เป็นต้น ซึ่งทางญี่ปุ่นได้ทำการติดต่อกับประเทศไทยตั้งแต่สมัย ยุคชวา และมีการตั้งถิ่นฐานโดย เรียกว่า “หมู่บ้านญี่ปุ่น” โดยในปัจจุบันเราจะเห็นว่าชาวญี่ปุ่นนั้นได้ เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยกันมากขึ้น ไม่ว่าจะเข้าในฐานะของนักศึกษา เจ้าของบริษัท หรือ พนักงานของบริษัท นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังเลือกประเทศไทยเป็นฐานในการลงทุนต่างๆ เช่น โรงงานผลิตรถจักรยานของรถ โรงงานผลิตรถจักรยานยนต์ เป็นต้น

ความเป็นมาของกลุ่มชาวญี่ปุ่นในไทย

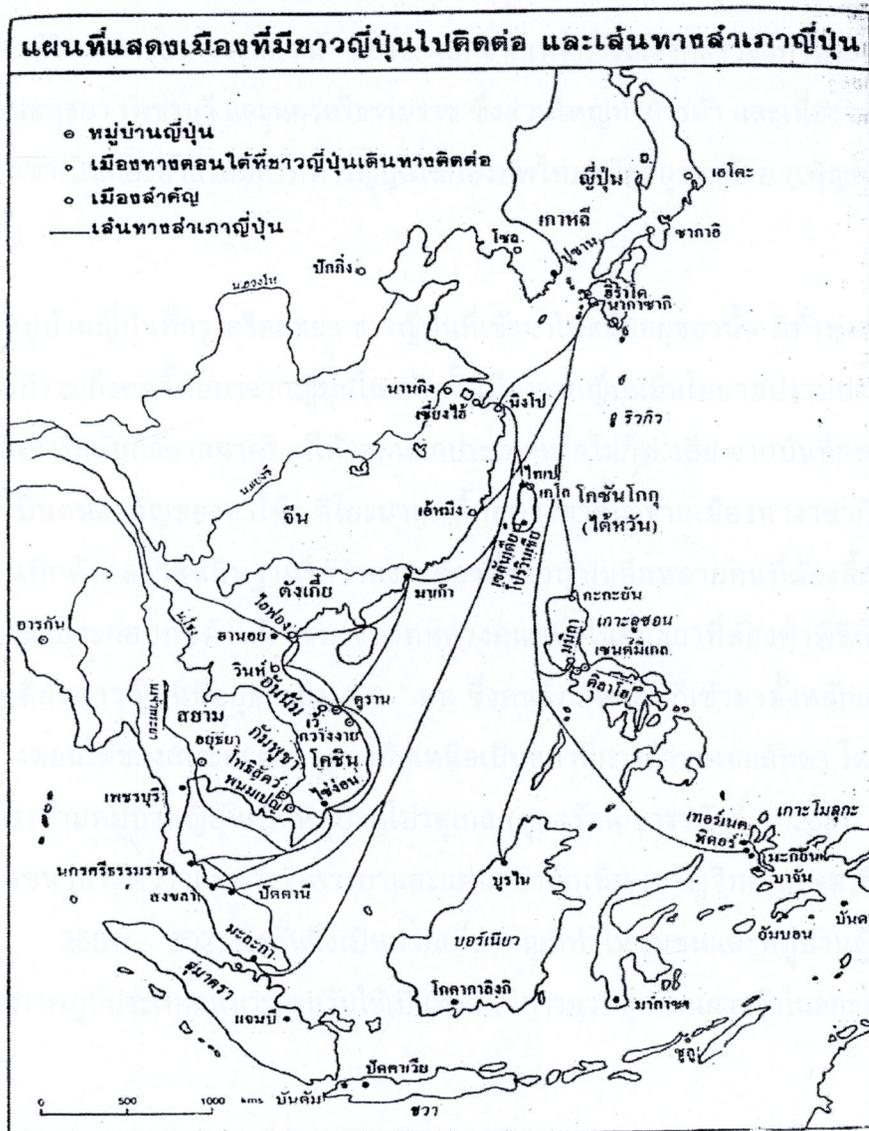
ชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ที่หมู่เกาะญี่ปุ่น อยู่ทางชายฝั่งตะวันออกของทวีปเอเชีย แ่ขยายเป็น แนวโค้งยาว 3,800 กิโลเมตร หมู่เกาะญี่ปุ่นประกอบด้วย เกาะใหญ่ 4 เกาะ ได้แก่ เกาะฮอนชู ฮอกไกโด คิวชูและชิโกกุ (เรียงลำดับจากเกาะที่มีขนาดใหญ่ที่สุดไปหาเกาะที่มีขนาดเล็กที่สุด) และ เกาะเล็กๆอีกประมาณ 3,900 เกาะ เกาะฮอนชูครอบคลุมพื้นที่กว่าร้อยละ 60 ของพื้นที่ทั้งหมดของ ประเทศญี่ปุ่น

ในอดีตญี่ปุ่นได้เข้ามามีความสัมพันธ์กับไทยในรูปของการค้าและการทูต นับตั้งแต่สมัย สุโขทัย โดยในระยะนั้นเป็นเพียงการติดต่อกับค้าขายธรรมดา โดยดูได้จากความนิยมในเรื่องเครื่องเคลือบของชาวญี่ปุ่นในอดีตที่มีเครื่องเคลือบสังคโลกเป็นที่นิยมกันในชนชั้นสูงของญี่ปุ่นในอดีต โดยในช่วงแรกไทยหรือสยามติดต่อกับญี่ปุ่นประมาณปีพ.ศ. 1931 (ภาสกร วงศ์ดาวัน. 2551: 76) ผ่านทางเกาะริวกิว ซึ่งเป็นเกาะเล็กๆ ด้านใต้ของญี่ปุ่น โดยมีเมืองนาหะเป็นเมืองท่าพาณิชย์รับส่งสินค้าของเกาะริวกิวหรือโอกินาวะ เนื่องจากสมัยนั้นเกาะริวกิวได้ส่งเรือสำเภามาเดินทางไปติดต่อกับค้าขายกับเมืองต่างๆ ในเกาะชวาและสุมาตราของอินโดนีเซียและดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน (อิชิอิ โยเนะโอะและโยชิคาว่า โทชิฮารุ. แปลโดย พลับพลึง คงชนะและคณะ. 2542: 7) เกาะริวกิว เดิมเป็นราชอาณาจักรริวกิว ต่อมาในปีพ.ศ. 2154 ริวกิวถูกญี่ปุ่นยึดครอง ในปัจจุบันเกาะริวกิว เป็นจังหวัดที่อยู่ทางตอนใต้ของเกาะคิวชู (ชาญูวิทย์ เกษตรศิริและกาญจน์ ละอองศรี. 2551: 214)

ชาวญี่ปุ่นเดินทางเข้ามาสู่ประเทศไทย เพื่อแสวงหาแหล่งทรัพยากร และรัฐบาลญี่ปุ่นยังมีนโยบายสนับสนุนการค้ากับชาวต่างชาติโดยออกใบอนุญาตให้เรือสำเภญี่ปุ่นออกมาค้าขาย โดยมีใบเบิกร่องประทับตราแดงออกเดินทางมาทางตอนใต้ (เพ็ญศรี กาญจนมัย. 2540: 176) ผ่านจากฮอยอันในเวียดนาม และจากนั้นก็มาที่ฟิลิปปินส์แล้วมาที่เมืองจกาดาร์และเข้าสู่อยุธยา ถ้าจะพิจารณาจากช่วงระยะเวลา 145 ปี คือระหว่างปีพ.ศ. 1968 -2113 จำนวนเรือสำเภที่เกาะริวกิวส่งไปประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะพบว่ามีประมาณ 150 ลำ ในจำนวนนี้มีสำเภที่เดินทางไปยังอยุธยาจำนวน 58 ลำ ซึ่งนับว่ามากที่สุด คือเกือบจะถึงร้อยละ 40 ของจำนวนสำเภทั้งหมดที่ส่งมายังดินแดนแถบนี้ และการมาในแต่ละครั้งเรือแต่ละลำจะต้องขนคนมาอย่างน้อยต่อลำไม่ต่ำกว่า 100 คนขึ้นไป และเรือที่มีลูกเรือน้อยที่สุดในจำนวนนี้คือ 112 คน สูงสุดคือ 238 คน (ชาญวิทย์ เกษตรศิริและสายชล วรรณรัตน์. 2542: 25) และจำนวนเรือสำเภที่เกาะริวกิวส่งไปมะละกามีจำนวน 20 ลำ ส่งไปยังปัตตานีซึ่งอยู่ทางภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบัน 10 ลำ และส่งไปชวา 6 ลำ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ในด้านความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเกาะริวกิวกับบรรดาเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น อยุธยาอยู่ในฐานะที่มีความสำคัญต่อเกาะริวกิวมากที่สุด

สินค้าที่ซื้อขายกันระหว่างไทยกับเกาะริวกิวในสมัยพุทธศตวรรษที่ 20 (คริสต์ศตวรรษที่ 15) สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ประเภทที่ 1 ได้แก่สินค้าที่ผลิตในประเทศจีน ซึ่งได้แก่ ผ้าแพรขาวคุณภาพดี เครื่องเคลือบและสิ่งของชนิดอื่นๆ ในบรรดาสินค้าจีนที่เกาะริวกิวส่งไปขายยังต่างประเทศนั้น เครื่องเคลือบถือว่าเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญที่สุด นอกจากนี้ยังมีผ้าขนสัตว์ ผ้าไหมชนิดบาง สินค้าเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ผลิตในประเทศจีนทั้งสิ้น สินค้าเหล่านี้ถูกนำเข้ามายังเกาะริวกิวด้วยระบบการค้าแบบบรรณาการที่เกาะริวกิวมีความสัมพันธ์กับจีน จากนั้นเกาะริวกิวจึงส่งสินค้าเหล่านี้เป็นสินค้าออกไปขายยังอยุธยาอีกทอดหนึ่ง ดังนั้นเกาะริวกิวจึงมีบทบาทเป็นพ่อค้าคนกลางระหว่างไทยกับจีน สินค้าที่ซื้อขายกันระหว่างไทยกับเกาะริวกิวประเภทที่ 2 ได้แก่ สินค้าที่ผลิตในประเทศญี่ปุ่น เช่น ดาบและพัดญี่ปุ่น ดาบเป็นของที่มีบทบาทอย่างมากต่อประเทศไทย ในฐานะเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจของพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ดาบที่เป็นสัญลักษณ์สูงสุดในบรรดาสัญลักษณ์แห่งอำนาจ เรียกว่า “พระขรรค์ชัยศรี” ที่เป็นหนึ่งในห้าของ “เครื่องราชเบญจกุธภัณฑ์” ดาบเหล่านี้จำนวนไม่น้อยเป็นของที่ทำขึ้นในญี่ปุ่น สินค้าที่ซื้อขายกันระหว่างไทยกับเกาะริวกิวประเภทที่ 2 ได้แก่ สินค้าที่ส่งมาจากอยุธยา ได้แก่ ไม้ฝาง ผ้าฝ้ายพิมพ์ สุนัข และน้ำกุหลาบ ในจำนวนนี้มีไม้ฝางเป็นสินค้าที่สำคัญที่สุด ไม้ฝางนี้จะถูกลำเลียงนำไปขายในจีนและญี่ปุ่น แก่นของไม้ฝางนำไปย้อมผ้าจะออกเป็นสีแดง แต่อาจจะนำไปผสมสีอื่น ๆ ย้อมผ้าเป็นสีแดงหรือ

สีม่วง ด้วยการแต่งกายของขุนนางของจีนและญี่ปุ่นกำหนดให้ต้องใช้สีเสื้อผ้าตามลำดับชั้น จึงใช้ประโยชน์จากแก่นของไม้ฝางนำมาย้อมผ้า คือ ขุนนางที่แต่งกายด้วยสีม่วงจะมีตำแหน่งสูงกว่าผู้ที่แต่งกายด้วยสีเลือดหมูหรือแดงเข้ม (อิชิอิ โยเนะโอะและโยชิกาวะ โทชิฮารุ, แปลโดย พลับพลึง คงชนะและคณะ. 2542: 15-16) และนอกจากการติดต่อกัน การกลั่นสุราของไทยยังเป็นต้นแบบของการผลิตสุราในริวเกิว และนักประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นยังเสนอความคิดว่ารูปแบบการเมืองการปกครองของอยุธยาอาจจะมีอิทธิพลต่อการปรับปรุงการปกครองของริวเกิว โดยเฉพาะบทบาทในการตั้งตัวเป็นเมืองศูนย์กลางการค้า และการปกครองที่รวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง (ชาญวิทย์ เกษตรศิริและสายชล วรรณรัตน์. 2542: 20)

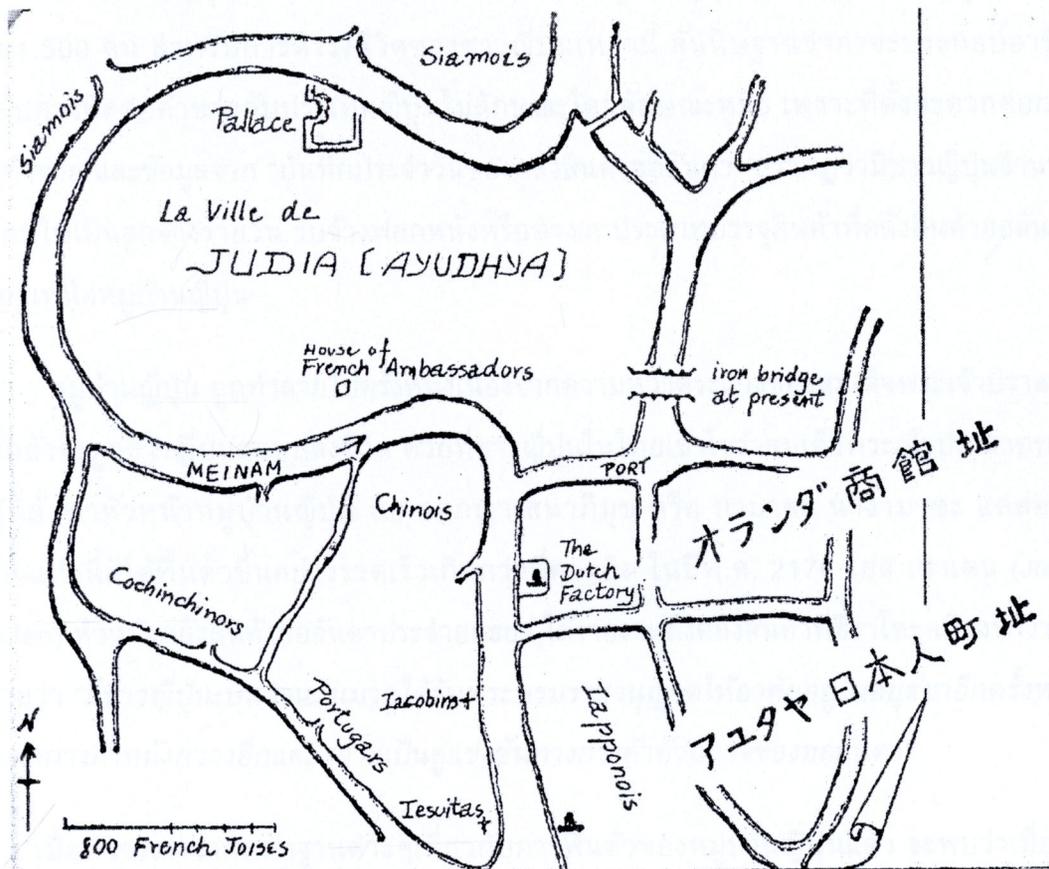

แผนภาพที่ 6 แสดงเมืองที่มีชาวญี่ปุ่นไปติดต่อ และเส้นทางสำเภาญี่ปุ่น
ที่มา : ไทย-ญี่ปุ่นศึกษา ปีที่ 50 ฉบับที่ 64

เกาะริวกิวถูกลดบทบาทลง เมื่อกรุงศรีอยุธยาอยู่ภายใต้อำนาจของพม่า และประกอบกับเกาะริวกิว ถูกควบคุมโดยญี่ปุ่น โดยถ้าเรือสำเภาใดไม่มีใบเบิกร่องประทับตราแดง จะไม่ได้รับการยอมรับจากรัฐบาลกลาง จะถือว่าเป็นโจรสลัด (ชาญวิทย์ เกษตรศิริและกาญจณี ละอองศรี. 2551: 210)

เมื่อญี่ปุ่นเกิดการต่อสู้ในสงครามเซกิงาฮาร่า เมื่อปี ค.ศ. 1600 (พ.ศ. 2143) นักรบญี่ปุ่นที่แพ้สงครามและไม่ยอมจำนนต่อเจ้านายคนใหม่ จึงพากันลงเรือหนีออกมาเป็นนักรบโรนินและสลัดวาโกเป็นจำนวนมาก ซึ่งในหนังสือชื่อ “ความรุ่งเรืองและจุดจบของยามาตะในประเทศสยาม” ปรากฏข้อความว่า “พวกโรนินที่รอดชีวิตจากสงครามเซกิงาฮาร่า และจากการสู้รบที่ปราสาทโอซากา ได้โดยสารสำเภาซึ่งกำลังเดินทางไปค้าขายยังชมพูทวีปและสยาม และพำนักอยู่ที่นั่น...” (ชาญวิทย์ เกษตรศิริและสายชล วรรณรัตน์. 2542: 43) จากเหตุการณ์ดังกล่าวจึงทำให้มีการเพิ่มจำนวนชาวญี่ปุ่นในอยุธยา เพชรบุรี และนครศรีธรรมราช ซึ่งส่วนใหญ่ทำการค้า และเนื่องจากมีฝีมือในการรบ ก็สมัครเข้าเป็นกองอาสาสมัครทหารญี่ปุ่นในกองทัพไทยสมัยอยุธยาด้วย (เพ็ญศรี กาญจนมัย. 2540: 176)

หมู่บ้านญี่ปุ่นที่กรุงศรีอยุธยา ชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาในสมัยอยุธยานั้น มีทั้งพ่อค้า นักผจญภัย นักรบ แล้วก็รวมถึงคนลี้ภัยมาจากญี่ปุ่นในสมัยนั้นเนื่องจากญี่ปุ่นมีนโยบายปราบปรามและผลักดันชาวญี่ปุ่นที่เข้ารีตนับถือศาสนาคริสต์ให้ออกนอกประเทศหรือไม่ก็ฆ่าเสีย จากบันทึกของ อิชิกาวะ จิเฮอิ เขาเป็นคนสำคัญของคาโตะ คิโยะมาสะ ลี้ภัยทางศาสนาจากเมืองนางาซากิมาพำนักอยู่ที่อยุธยา บันทึกดังกล่าวสันนิษฐานได้ว่าคงจะต้องมีชาวญี่ปุ่นอีกหลายคนที่ต้องลี้ภัยด้วยเหตุผลเดียวกัน และประกอบกับคำให้การของบาทหลวงคนหนึ่งในอยุธยาที่ต้องทำพิธีถือศีลมหาสนิทให้แก่คริสเตียนชาวญี่ปุ่นที่อยุธยาถึง 400 คน ซึ่งคนลี้ภัยพวกนี้ก็เข้ามาตั้งหลักแหล่ง แล้วก็ตั้งหมู่บ้านทางตอนใต้ของเกาะอยุธยา ทางทิศเหนือเป็นสถานีการค้าของฮอลันดา โดยมีคลองเล็กๆ คั่นกลางตรงข้ามหมู่บ้านญี่ปุ่นเป็นหมู่บ้านโปรตุเกส (ศุภรัตน์ ธาราศักดิ์. 2531: 2) และตั้งอยู่ภายใต้การขนานบระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำป่าสักเดิม (ชาญวิทย์ เกษตรศิริและกาญจณี ละอองศรี. 2551: 202) ดังนั้นจึงเป็นทำเลที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนและหมู่บ้านญี่ปุ่นจึงอยู่จุดนี้ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเหมาะสำหรับใช้เป็นทำเลในการควบคุมด้านการค้าในอยุธยา

แผนภาพที่ 7 แสดงที่ตั้งหมู่บ้านชาวญี่ปุ่น

ที่มา http://siamportuguesestudy.blogspot.com/2010_06_01_archive.html

ในหนังสือชื่อ “ตะวันออกตะวันตก” ที่แต่งโดยจางเซ่ ชาวจีนในสมัยราชวงศ์หมิงได้บันทึกเกี่ยวกับสภาพเมืองท่าอยุธยาในตอนกลางพุทธศตวรรษที่ 22 (ต้นคริสตศวรรษที่ 17) ไว้ดังนี้ “เรือสำเภาเมื่อแล่นเข้าสู่ปากน้ำได้ประมาณ 3 วัน ก็จะถึงด่านขนอนที่ 3 เมื่อสำเภาแล่นไปถึง ขุนนางประจำด่านก็จะรับส่งคนไปกราบทูลให้กษัตริย์ทรงทราบ จากด่านนี้แล่นต่อไปอีก 3 วันก็จะถึงด่านขนอนที่ 2 แล้ว แล่นต่อไปอีก 3 วัน ก็จะถึงด่านฝรั่ง ญี่ปุ่น” ในข้อความนี้มีคำว่า “ฝรั่ง” ซึ่งในภาษาไทยหมายถึงชาวตะวันตกทั่วไปแต่ในที่นี้หมายถึงชาวโปรตุเกส ก่อนทศวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 17 นั้น ได้มีชุมชนชาวญี่ปุ่นเกิดขึ้นแล้ว หมู่บ้านญี่ปุ่นที่กรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่ทางด่านตะวันออกระยะทางไต่อกเกาะเมืองอยุธยา ฉะนั้นเวลาสำเภาที่แล่นมาจากปากแม่น้ำเจ้าพระยาตรงมายังราชธานีก็จะพบชุมชนแรกคือหมู่บ้านญี่ปุ่น กับหมู่บ้านโปรตุเกส

นักวิชาการญี่ปุ่น อิวาโอะ เซะอิชิ ได้อธิบายว่าหมู่บ้านญี่ปุ่นมีชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ประมาณ 1,000-1,500 คน สำหรับการดำรงชีวิตของชาวญี่ปุ่นเหล่านี้ สันนิษฐานว่าคงจะประกอบอาชีพเกี่ยวกับการติดต่อค้าขายกับประเทศญี่ปุ่นไม่ลักษณะใดก็ลักษณะหนึ่ง เพราะที่ตั้งสะดวกต่อการติดต่อค้าขาย และข้อมูลจาก “บันทึกประจำวันของคลังสินค้าฮอลันดา” ปรากฏว่ามีชาวญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยที่ไปเป็นลูกจ้างรายวัน รับจ้างฟอกหนังหรือทำงานประเภทบรรจุสินค้าที่คลังสินค้าฮอลันดา ซึ่งตั้งอยู่เหนือหมู่บ้านญี่ปุ่น

หมู่บ้านญี่ปุ่น ถูกทำลายไปครั้งหนึ่งเนื่องจากความหวาดระแวงของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองที่กลัวจะถูกชาวญี่ปุ่นลอบปลงชีวิต ด้วยที่ชาวญี่ปุ่นในไทยเข้าใจว่าสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเป็นผู้ที่สั่งฆ่าหัวหน้าหมู่บ้านญี่ปุ่น คือ ออกญาเสนาภิมุข หรือ ยามาตะ นางามาซะ แต่ต่อมาหมู่บ้านแห่งนี้ก็ได้ฟื้นตัวขึ้นอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่คาดคิด ในปีพ.ศ. 2176 โยส เซาเดน (Joost Schouten) หัวหน้าคลังสินค้าฮอลันดาประจำอยุธยา ได้รายงานถึงคลังสินค้าที่ฮิราโตะ เมืองนางาซากิ ความว่า “มีชาวญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากได้รับพระบรมราชานุญาตให้อาศัยอยู่ในอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง ได้เริ่มทำการค้าหนังกวางอีกและกลายเป็นคู่แข่งชั้นทางการค้าตัวนกจากของฮอลันดา”

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานต่างๆเกี่ยวกับการฟื้นตัวของหมู่บ้านญี่ปุ่นแล้ว จะพบว่าเมื่อถึง พ.ศ. 2180 ดูเหมือนจะมีชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ประมาณ 300-400 คน แต่ในเวลาต่อมาเมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นใช้นโยบายปิดประเทศห้ามชาวญี่ปุ่นเดินทางเข้า-ออก จึงไม่มีชาวญี่ปุ่นเดินทางไปพำนักอยู่ในหมู่บ้านที่อยุธยาอีกต่อไป ส่วนชาวญี่ปุ่นที่พำนักอยู่ในอยุธยาอยู่แล้วก็ไม่สามารถส่งสำเนาไปค้าขายที่ญี่ปุ่นได้อีก ดังนั้นจึงมีชาวญี่ปุ่นที่หันไปประกอบอาชีพเป็นลูกจ้างให้แก่ฮอลันดาบ้าง และจำต้องยอมทำงานเกี่ยวกับการค้าหนังสัตว์ที่จะส่งไปขายที่ญี่ปุ่น ซึ่งขณะนั้นฮอลันดาเป็นผู้ผูกขาด (อิชิอิ โยเนะโอะและโยชิภาวะ โทชิฮารุ, แปลโดย พลับพลึง คงชนะและคณะ. 2542: 54)

หลักฐานของหมู่บ้านญี่ปุ่นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการสำรวจของศาสตราจารย์ อิงาชิ ออนนะ คานจุน ในพ.ศ.2476 พบว่าบริเวณเนื้อที่ 80 ไร่ ได้พบกุญแจ เหล็ก ตะปู เศษหม้อดิน และพุทธรูปเจ้าแม่กวนอิมอยู่ทั่วไป จึงแสดงว่ามีชาวญี่ปุ่นได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนั้นจริง (เพ็ญศรี กาญจนมัย. 2540: 178) สถานที่ตั้งหมู่บ้านญี่ปุ่นในปัจจุบัน คือ ตำบลเกาะเรียน อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ศุภรัตน์ ธาราศักดิ์. 2531: 2) ปัจจุบันทางสมาคมไทย-ญี่ปุ่น และจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้จัดทำโครงการพัฒนาหมู่บ้านญี่ปุ่นขึ้น เริ่มดำเนิน

โครงการตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2525 เพื่อให้สถานที่นี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ (คดีดา เลขะกุล. 2527: 41)

ความเป็นมาของชาวญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ

ชาวญี่ปุ่นอพยพมีประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวญี่ปุ่นเริ่มตั้งแต่สมัยอยุธยา จากความสัมพันธ์ทางการทูตในตอนต้นสมัยพระเจ้าเอกาทศรถ ในปีพ.ศ. 2149 ก็มีชาวญี่ปุ่นเข้ามาอาศัยในอยุธยามากขึ้น แต่ในสมัยพระเจ้าปราสาททองทรงมีเหตุขัดแย้งกับหัวหน้าญี่ปุ่น และได้สังหารชาวญี่ปุ่นไปหลายคน เหตุการณ์นี้จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นยุติลง และอีกสาเหตุหนึ่งคือ กฎหมายที่โชกุนประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2179 ส่งผลให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายปิดประเทศ ในช่วงเวลาดังกล่าวรัฐบาลญี่ปุ่นห้ามชาวต่างประเทศเข้าไปค้าขาย และห้ามชาวญี่ปุ่นเดินทางออกนอกประเทศ หรือเดินทางกลับ จะมีชาวต่างชาติ คือ จีน และฮอลันดา เท่านั้น ที่ได้รับการยกเว้นให้เข้ามาค้าขายได้ ณ บริเวณที่อนุญาตไว้ คือ เมืองนางาซากิ เท่านั้น ส่วนสาเหตุที่ทำให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายปิดประเทศ คือ 1) เพื่อต่อต้านและกำจัดอิทธิพลของชาวตะวันตก ซึ่งญี่ปุ่นเกรงว่าจะกระทบกระเทือนต่อวัฒนธรรมเดิมของตน 2) เพื่อประกันอำนาจของโชกุนให้คงอยู่ตลอดไป ด้วยเกรงว่าการติดต่อชาวตะวันตกจะเปิดโอกาสชักนำให้มีการสะสมอาวุธในกลุ่มขุนนาง ซึ่งจะเป็นภัยต่อความมั่นคงของโชกุน (20 ทศวรรษ รัตนโกสินทร์: 200)

จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2397 นายพลเรือจัตวา แมตทิว เพอร์รี่ (Commodore Matthew C.Perry) แห่งสหรัฐอเมริกา พร้อมด้วยเรือรบอีก 4 ลำ ได้ยื่นคำขาดกับญี่ปุ่นว่าให้เปิดท่าเรือและค้าขายกับสหรัฐอเมริกา และได้ทำสนธิสัญญาคานางาวา (Kanagawa Treaty) กับญี่ปุ่น ซึ่งมีผลทำให้ญี่ปุ่นได้เปิดประเทศ ติดต่อกับต่างประเทศอย่างสมบูรณ์ (ทวี ธีระวงศ์เสรี. 2527: 102) ไทยและญี่ปุ่นจึงได้กลับมาฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างกันใหม่ตรงกับในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411-2453) ซึ่งเป็นสมัยที่ไทยกับญี่ปุ่นได้เปิดสัมพันธภาพต่อกันอย่างเป็นทางการ เมื่อปี พ.ศ. 2530 (เพ็ญศรี ดูก. 2528: 17)

การอพยพเข้ามาในกรุงเทพฯของชาวญี่ปุ่น ช่วงแรกอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ คือช่วงเวลาหลังจาก “กรณีวิกฤตการณ์ ร.ศ.112” นั้นยุติลง เป็นช่วงเวลาที่ชาวญี่ปุ่นมีแนวความคิดเรื่องการอพยพพลเมืองออกนอกประเทศเพื่อเป็นการระบายพลเมือง กำลังแพร่หลาย จึงเกิดบริษัทต่างๆ ที่ทำธุรกิจทางการอพยพคนออกนอกประเทศ สำหรับชาวญี่ปุ่นพวกแรกที่เดินทางมายังภูมิภาคเอเชียอาคเนย์นี้ ส่วนใหญ่เป็นชาวญี่ปุ่นที่มีฐานะต่ำ สำหรับในประเทศไทย อิวาโมโด ชิทสึนะ ได้เดินทาง

มาไทยในปี พ.ศ. 2435 ซึ่งเป็นคนสนิทของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ได้มีความคิดที่จะนำที่ดินบริเวณศาลาแดง กรุงเทพฯ ไว้เพื่อให้ชาวญี่ปุ่นไว้เป็นที่ทำการเกษตรและก่อตั้ง “บริษัทอพยพญี่ปุ่น-สยาม” ขึ้นที่กรุงเทพฯ และเมื่อเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีเข้ารับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงเกษตรและพาณิชย์ในปี พ.ศ. 2438 แล้ว เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีจึงได้เริ่มเตรียมการสำหรับแผนการอพยพชาวญี่ปุ่นเข้ากรุงเทพฯตามที่ตั้งใจไว้กับอิวาโมโต ชิทสึนะ อย่างจริงจัง ด้วยการขุดคลองรังสิตทางเหนือของกรุงเทพฯ สร้างประตูกันน้ำ “จุฬาลงกรณ์” ประตูกันน้ำ “เสาวภา” ขุดคลองชลประทาน เตรียมไว้สำหรับให้คนญี่ปุ่นอพยพเข้าไปอยู่ในที่บุกเบิกใหม่นั้น ดังที่พระยาสุรศักดิ์มนตรีเคยกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วว่าต้องพัฒนาประเทศให้อุดมสมบูรณ์ จึงตั้งใจจะใช้ประโยชน์จากชาวอพยพญี่ปุ่น เมื่อชาวญี่ปุ่นอพยพเข้ามาในครั้งแรกมีจำนวน 32 คน ชาวญี่ปุ่นอพยพทั้งหมดที่อพยพเข้ามาได้รับความเดือดร้อนในเรื่องความเป็นอยู่เนื่องจากการทำอาชีพชาวนา เป็นอาชีพที่มีรายได้น้อย แต่ละคนจึงต้องออกหางานทำตามที่ตนเองสนใจ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ ผู้อพยพล้มตายเป็นจำนวนมาก การอพยพครั้งที่ 1 ของชาวญี่ปุ่นจึงเป็นไปได้ไม่ดี บริษัทผู้อพยพญี่ปุ่น-สยาม จึงต้องปิดกิจการลง

นอกจากชาวญี่ปุ่นที่อพยพเข้ามาแล้วยังมีคนญี่ปุ่นที่เดินทางมาไทยอีกกลุ่มหนึ่ง คือพวกที่ถูกเรียกว่า “คารายุกิชัง” ซึ่งหมายถึงหญิงโสเภณี คำว่า “คารายุกิชัง” (Karayukisan) เดิมหมายถึง ผู้ที่มาจากเกาะอามาคูสะ (Amakusa) จังหวัดคุมามะโมโต และหมู่บ้านชิมาบารา (Shimabara) จังหวัดนางาซากิ ในเกาะกิวชูทางภาคใต้ของญี่ปุ่น ซึ่งออกไปทำงานหาเงินยังต่างประเทศเท่านั้นเพราะตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2427 ถึง พ.ศ. 2428 ลูกสาวชาวนามูบ้านอามาคูสะและชิมาบารา ถูกขายไปเป็นโสเภณีด้วยความยากจน และเดินทางไปยังต่างประเทศต่อมา คำว่า “คารายุกิชัง” นี้จึงเป็นคำที่ใช้เรียกผู้หญิงทั่วไปที่ประกอบอาชีพเป็นโสเภณียังต่างประเทศ อะงาวา ทาโร (Agawa Taro) ผู้ซึ่งมาเปิดร้านโตะนัน ที่กรุงเทพฯ เมื่อปีพ.ศ. 2437 ได้บันทึกไว้ว่าพวกคารายุกิชังได้เริ่มมาทำงานที่กรุงเทพฯ ครั้งแรกราวปีพ.ศ. 2427-2428 ส่วนเมียซากิ โทเท็น ซึ่งอยู่กรุงเทพฯ ในช่วงปีพ.ศ. 2438-2439 บันทึกไว้ว่ามีพวกคารายุกิชังอยู่ในกรุงเทพฯ ประมาณ 40 คน (อิชิอิ โยเนะโอะและโยชิภาวะ โทชิฮารุ, แพลโดย พลัปลิ่ง คงชนะและคณะ. 2542)

และประมาณปี พ.ศ. 2434 เป็นช่วงหลังจากที่มีการลงนามในหนังสือสัญญาทางไมตรีระหว่างญี่ปุ่นกับไทยแล้ว 4 ปี ชาวญี่ปุ่นเริ่มเปิดร้านทำการค้าครั้งแรกในกรุงเทพฯ ร้านที่เปิดร้านแรกนั้นเป็นร้านค้าเบ็ดเตล็ด ดำเนินกิจการโดยชาวญี่ปุ่นที่มาจากเมืองนาโงยา ชื่อโนโนงาคิ ด้วยความช่วยเหลือของ ยามาโมโต ชินสึเคะ ผู้ซึ่งเดินทางมาเรียนภาษาไทยตั้งแต่ปีพ.ศ. 2431 แต่ร้านนั้นดำเนินกิจการมาได้เพียงครึ่งปีก็ปิดกิจการลง หลังจากนั้นอีก 4 ปี คือปีพ.ศ. 2435 ตรงกับช่วงที่ อิวาโมโต ชิตสึนะ พาชาวนาญี่ปุ่นอพยพมาเมืองไทย ช่วงดังกล่าวนี้ชาวญี่ปุ่นเปิดร้านกันมาก แต่ส่วนใหญ่ดำเนินกิจการอยู่ไม่ได้นาน ก็ต้องปิดกิจการลง ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2451 มีร้านค้าของชาวญี่ปุ่นจำนวน 8 ร้านที่กำลังดำเนินกิจการอยู่ในขณะนั้น แต่ทนต่อการขาดทุนไม่ไหวจนต้องปิดกิจการลงในที่สุด คงเหลือแต่เพียงร้านใหญ่ๆ เช่น บริษัทมิตซูชิ และร้านอื่นอีก 1 ถึง 2 ร้านเท่านั้นที่พอจะอยู่รอดได้ สาเหตุที่ร้านค้าของพ่อค้าญี่ปุ่นต้องปิดลงนับตั้งแต่ในปีพ.ศ. 2434 คือ ประการที่ 1 ตอนนั้นสินค้าญี่ปุ่นเข้ามาในประเทศไทยจะต้องผ่านเมืองท่าฮ่องกงหรือสิงคโปร์เสียก่อน พวกพ่อค้าชาวจีนและอินเดียจึงมีโอกาสยัดสินค้าญี่ปุ่นไว้ในมือ เมื่อพวกนี้นำสินค้าเข้ามาขายในเมืองไทยจึงขายได้ในราคาที่ถูกลงกว่าร้านของชาวญี่ปุ่น ทำให้ขายได้ดีกว่า ประการที่ 2 คือ สินค้าญี่ปุ่นในตอนนั้นราคาถูก แต่คุณภาพไม่ค่อยดีมากนัก และบางอย่างก็เป็นสินค้าปลอมเลียนแบบสินค้าอังกฤษและเยอรมัน จึงไม่ได้รับความเชื่อถือจากลูกค้าโดยทั่วไป

นอกจากชาวญี่ปุ่นจะเปิดร้านขายสินค้าจากญี่ปุ่นแล้ว ยังมีผู้ไปเปิดกิจการทางด้านการบริการ และการผลิตอีกด้วย เช่น ผู้อพยพรุ่นแรกที่ อิวาโมโต ชิตสึนะ พามาคนหนึ่งเปิดร้านตัดผมมีลูกค้าประจำทั้งชาวญี่ปุ่นและฝรั่ง มีรายได้ประมาณเดือนละ 400 บาท ซึ่งค่าครองชีพของคนทั่วไปในสมัยก่อนตกเดือนละ 200 - 250 บาท จึงนับว่าอาชีพเป็นช่างตัดผมประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี และอีกคนหนึ่งที่อพยพมารุ่นที่ 2 เปิดร้านผลิตขนมเบี้องแบบญี่ปุ่นขาย ตอนแรกกิจการดำเนินไปด้วยดี ครั้นพอขายดีขึ้น มีคนญี่ปุ่นอีก 2-3 คน และชาวจีนพากันเลียนแบบ เกิดการแข่งขันในด้านราคา ส่วนใหญ่ต้องปิดกิจการไป เหลือแต่ผู้ค้ารายแรกที่เป็นผู้เริ่มเท่านั้น แต่รายได้ก็ลดลงไปมาก

เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2466 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในช่วงนั้นได้มีการแก้ไขหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีทางการค้าขายและการเดินเรือในระหว่างกรุงเทพฯ และกรุงญี่ปุ่น การค้าขายระหว่างญี่ปุ่นกับไทยจึงคึกคักขึ้นมาก บริษัทโอซากาเดินเรือ (Osaka Shosen) เปิดเส้นทางเดินเรือประจำระหว่างไซ่ง่อนกับกรุงเทพฯ ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2469 และบริษัทมิตซูชิเดินเรือ (Mitsui Senpaku) เปิดเส้นทางเดินเรือประจำระหว่างญี่ปุ่นกับกรุงเทพฯ ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2470 เรือที่แล่นไปมาประจำคือ เรืออิโคมายามามารู กับ มิอิเคะยามามารู

ชาวญี่ปุ่นในไทยระหว่างนั้น ส่วนใหญ่จะประกอบการค้าขนาดเล็ก แต่ก็มีตัวแทนสาขาของบริษัท การค้าขนาดใหญ่ในญี่ปุ่นมาตั้งในประเทศไทยอยู่เป็นจำนวนพอสมควร ต่อมาในปี พ.ศ. 2476 ก็ได้ มีการตั้งสมาคมไทย-ญี่ปุ่น เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไทย

ชุมชนญี่ปุ่นในปัจจุบันบริเวณกรุงเทพ

ชาวญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่มาจากกรุงโตเกียว หรือบริเวณชานเมืองรอบๆโตเกียว เมื่อมาอยู่ในกรุงเทพฯ จะอาศัยอยู่บริเวณที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของกรุงเทพฯ หรือเรียกว่า พื้นที่ CBD (Central Business District) คือ บริเวณสุขุมวิท อโศก เพชรบุรี สาทร พระรามเก้า เอกมัย เป็นต้น เนื่องจากชาวญี่ปุ่นที่มาอยู่ในกรุงเทพฯ จะเข้ามาในกรุงเทพฯ เพื่อประกอบอาชีพเป็นนักธุรกิจหรือเป็นพนักงานบริษัท (salary man) ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีที่อยู่อาศัยอยู่ในบริเวณศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของเมือง เพื่อสะดวกในการเดินทาง และเนื่องด้วยบริเวณนี้เป็นแหล่งที่มีความทันสมัย ซึ่งมีความคล้ายกับเมืองในประเทศญี่ปุ่น และการที่บริเวณดังกล่าวมีชาวญี่ปุ่นอยู่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้บริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการหรือสถานที่สำคัญของชาวญี่ปุ่น คือ

จากการศึกษาบทความในวารสารสารคดี เรื่องญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ที่เขียนโดยภาณุ บุรุษรัตนพันธุ์ (2536) ได้อธิบายถึงสภาพโดยทั่วไปของชาวญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ว่า ครอบครัวชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในคอนโดมิเนียมที่กระจายอยู่ตามซอยเลขคี่บนถนนสุขุมวิท ปกติแล้วในตึกตึกหนึ่งจะมีครอบครัวชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่กว่าครึ่งของผู้เช่า ครอบครัวชาวญี่ปุ่นใช้เวลาช่วงวันหยุดที่คอฟฟี่ ซ็อบในซอยสุขุมวิท 33/1 หรือซอยวิลลา ซึ่งเรียกกันตามชื่อซูเปอร์มาร์เก็ตรุ่นเก่าที่ตั้งอยู่หน้าปากซอย คอฟฟี่ซ็อบที่อยู่ในซอยนี้มักตกแต่งร้าน และมีเมนูอาหารที่ใกล้เคียงกับคอฟฟี่ซ็อบในญี่ปุ่น และซูเปอร์มาร์เก็ตในซอยสุขุมวิท 33/1 เป็นสถานที่สำคัญของแม่บ้านญี่ปุ่น เนื่องจากที่นี่เป็นแหล่งที่แม่บ้านญี่ปุ่นจะใช้เป็นที่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น บริการที่ได้รับมาตรฐานของญี่ปุ่น และบุคลากรที่รู้ภาษาญี่ปุ่น ในซอยสุขุมวิท 33/1 ยังมีร้านค้าอีกมากที่ดำเนินกิจการอันเกี่ยวข้องกับคนญี่ปุ่น ตั้งแต่ร้านหนังสือญี่ปุ่น ร้านวีดีโอ คลินิก ร้านทำผม ร้านอาหารญี่ปุ่น จากการให้สัมภาษณ์ของชาวญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในซอยสุขุมวิท 33/1 กล่าวว่า “ความจริงแล้วแถวนี้เป็นย่านจ่ายตลาดของชาวต่างประเทศมาก่อน ส่วนยูเอฟเอ็มเป็นบริษัทญี่ปุ่น ก็เป็นธรรมดาที่อยากจะขายของให้คนญี่ปุ่นซึ่งในเวลานั้น (พ.ศ. 2526) คนญี่ปุ่นก็ไม่ได้มีจำนวนมากเหมือนปัจจุบัน แต่ตอนนี้ลูกค้าร้านเราเป็นญี่ปุ่นเสียประมาณร้อยละสามสิบห้าของลูกค้าทั้งหมด” ซึ่งจะสังเกตได้ว่าชาวญี่ปุ่นเมื่ออาศัยอยู่ในบริเวณใด ชาวญี่ปุ่นก็จะสร้างบริเวณนั้นให้เหมือนกับว่าตนเองอยู่ในประเทศญี่ปุ่น เช่น การที่มีร้านอาหารญี่ปุ่นอยู่บริเวณรอบชุมชน ซูเปอร์มาร์เก็ตที่ขายของที่นำเข้าจากประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น ซึ่งทำให้ชาว

ญี่ปุ่นจะได้รับประทานอาหารญี่ปุ่น พุดภาษาญี่ปุ่น และบริเวณสถานที่ท่องเที่ยวกลางคืนในกรุงเทพฯ ที่เรียกว่า ธนียะ เป็นถนนสายกลางคืนที่พนักงานบริษัทชาวญี่ปุ่นมักจะมาเที่ยวพักผ่อนกัน ซึ่งย่านธนียะ มีจำนวน “บาร์ญี่ปุ่น” จำนวนมากกว่า 100 บาร์ และยังมีบาร์ญี่ปุ่นอีกจำนวนมาก ในย่านสุขุมวิท ซึ่งบาร์เหล่านี้ส่วนใหญ่เจ้าของเป็นชาวญี่ปุ่น

ซึ่งจากงานวิจัยของขุนทอง อินทร์ไทย (2534) ได้ทำการสำรวจในหัวข้อ “ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวญี่ปุ่นที่พำนักในประเทศไทย” พบว่าที่อยู่อาศัยของคนญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ร้อยละ 80 จะอาศัยอยู่ในคอมโมมิเนียมหรือแมนชั่น เพราะคำนึงถึงความปลอดภัย ความสะดวก และความใกล้ชิดของคนญี่ปุ่นด้วยกัน คนญี่ปุ่นเป็นกลุ่มที่ได้ชื่อว่า มีความเป็นชาตินิยมสูง ที่รู้สึกว่าเขาไม่เหมือนคนชาติอื่น ก็เนื่องมาจากความโดดเด่นทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม และชาวญี่ปุ่นจะรู้สึกภูมิใจอยู่ลึกๆ ว่าคนต่างชาติไม่ค่อยเข้าใจพวกเขา ซึ่งจะทำให้ชาวญี่ปุ่นรู้สึกว่าเพราะคนต่างชาติไม่ใช่คนญี่ปุ่นนั่นเอง (ชนิดา ศักดิ์ศิริสัมพันธ์ ม.ป.ป.: 63) ดังนั้นเมื่อชาวญี่ปุ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ จึงทำให้ชาวญี่ปุ่นพยายามที่จะสร้างบริเวณที่พวกเขาอยู่ให้เหมือนกับประเทศบ้านเกิด ก่อให้เกิดความเป็นสังคมญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ประมาณสองในสามของคนญี่ปุ่นจะอาศัยอยู่ที่บริเวณถนนสุขุมวิท ส่วนถนนอื่นๆที่ชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ ได้แก่ ถนนสีลม ถนนเพลินจิต และถนนราชดำริ

ในงานเขียนของทวี ธีระวงศ์เสรี (2527) ได้เขียนถึงวารสารรายสัปดาห์ฉบับหนึ่งของไทยที่ได้กล่าวถึงสภาพสังคมของญี่ปุ่นในไทยว่า “...ถึงจะเป็น “เมืองญี่ปุ่น” ที่ไม่สมบูรณ์แบบอย่างกับเมืองจีนในซานฟรานซิสโก เพราะปราศจากขอบเขตจำกัดแน่ชัด แต่ชาวญี่ปุ่นในไทยก็มีลักษณะร่วมสังคมพวกเดียวกันเองอย่างเหนียวแน่น พวกเขาอยู่กันอย่างเป็นกลุ่มเป็นก้อน อย่างน้อยก็นับพันๆ คนอยู่ตามบ้านใหญ่บ้านน้อย หรือแฟลตสูงหลายๆ ชั้น ในย่านซอย 31 หรือซอย 61 ถนนสุขุมวิท ทุกเช้าหรือเย็นถ้าฝนไม่ตกจะเห็นแม่บ้านญี่ปุ่นเข็นรถพาลูกออกกินลมชมวิวกันเคลื่อน ทักทายบรรดาพักพวกกันเองด้วยภาษาญี่ปุ่น ตอนสายๆแม่บ้านหลังจากจัดการกับอาหารเช้าให้พ่อบ้านแล้ว ก็มักจะขับรถ (ญี่ปุ่น) ออกไปซื้อป๊อปปี้ตามตลาด ซูเปอร์มาร์เก็ตของญี่ปุ่น ระหว่างทางก็แวะส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียน ซึ่งพวกญี่ปุ่นด้วยกันตั้งชื่อ มีครูญี่ปุ่นเป็นผู้สอน ผู้ชายญี่ปุ่นออกจากบ้านเข้าในกรุงเทพฯ นั่งรถติดแอร์ มีคนขับไปทำงาน เขาจะนัดรับประทานอาหารกลางวันแบบญี่ปุ่น หรืออาหารค่ำแบบญี่ปุ่นตามภัตตาคารญี่ปุ่น ซึ่งมีอยู่มากมายไม่ต่ำกว่า 20 แห่งในกรุงเทพฯ วันหยุดจะออกไปเล่นกอล์ฟหรือสกีน้ำในสโมสรรีสถานที่ที่จัดไว้สำหรับคนญี่ปุ่นโดยเฉพาะ สิ่งที่เขาจะติดต่อกับคนไทยเป็นส่วนตัวนอกจากการงานคือโรงนวด ทั้งหลาย...” จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการรวมกลุ่มเฉพาะของชาวญี่ปุ่น ซึ่งสาเหตุสำคัญอาจจะเนื่องมาจากลักษณะประจำชาติ

และอุปสรรคทางด้านภาษา เนื่องจากชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่ไม่รู้ภาษาไทย หรือภาษาอังกฤษเพียงพอ นอกจากนี้ชาวญี่ปุ่นในไทยต่างก็ได้เข้ามาอยู่ในฐานะพ่อค้า นักธุรกิจ หรือนักวิชาการซึ่งมีรายได้สูง จึงมีฐานะในทางสังคมสูงไปด้วย ดังนั้นการติดต่อคบหาสมาคมกับคนไทยก็ย่อมจะมีอยู่กับเฉพาะกลุ่มที่มีธุรกิจ หรือเฉพาะผู้ที่มีฐานะอยู่ในระดับเดียวกันเท่านั้น

สรุปว่าสภาพสังคมของชาวญี่ปุ่นในไทยนั้น ชาวญี่ปุ่นมีความเป็นอยู่อย่างสุขสบายในระดับสูง และระดับปานกลาง โดยชาวญี่ปุ่นในไทยจะสามารถมีสิ่งต่างๆซึ่งตนไม่อาจจะหาได้ง่ายในประเทศญี่ปุ่น เช่น ค่าครองชีพที่ต่ำกว่ากัน 3-4 เท่า บ้านพักที่ทันสมัยที่กว้างขวาง และการมีเกียรติมีฐานะในสังคมที่สูงกว่าเมื่ออยู่ในประเทศญี่ปุ่น ดังนั้นสภาพสังคมของชาวญี่ปุ่นไทยย่อมน่าจะเป็นที่พึงพอใจของชาวญี่ปุ่นโดยทั่วไป

ชาวอินเดีย (จำแนกตามศาสนาพราหมณ์-ฮินดู)

ชุมชนชาติพันธุ์อินเดียในไทย จัดว่าเป็นชุมชนมีมาอยู่อาศัยอย่างยาวนานมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล ที่มีชาวอินเดียได้อพยพเข้ามาเผยแพร่วัฒนธรรมภายในไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ตามเกณฑ์ประวัติศาสตร์

โดยกลุ่มแรกได้แก่ชุมชนพราหมณ์ (Brahmans) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในราชสำนักและเริ่มอพยพจากอินเดียเข้าสู่ประเทศไทยเป็นเวลากว่าสองพันปีนับตั้งแต่สมัยต้นพุทธกาล ทวารวดี สุโขทัย ออยุธยา จนถึงรัตนโกสินทร์ สำหรับผู้อพยพ

กลุ่มที่สองได้แก่ชุมชนชาวฮินดู (Hindus) ซึ่งอพยพจากอินเดียเข้าสู่ประเทศไทยเป็นเวลาประมาณเจ็ดสิบถึงหนึ่งร้อยห้าสิบปี เมื่อครั้งอินเดียยังคงอยู่ภายใต้การปกครองของอาณานิคมอังกฤษ (British Colonialism) โดยกลุ่มชาวฮินดูมักประกอบอาชีพค้าขายและตั้งถิ่นฐานอยู่ตามย่านธุรกิจของกรุงเทพมหานคร เช่น สุขุมวิท, สีลม, สาทร และสี่แยกบ้านแขก สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติมของชุมชนพราหมณ์-ฮินดูนั้นจัดว่ามีประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์พราหมณ์-ฮินดูในไทย

กระบวนการอพยพและตั้งถิ่นฐานของชุมชนพราหมณ์ในสังคมไทยเริ่มก่อตัวขึ้นพร้อมกับการขยายตัวของกระบวนการภารตภิวัตน์ (Indianization) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยกลุ่มผู้ปกครองพื้นเมืองได้ปรับใช้วัฒนธรรมอินเดียและคติความเชื่อแบบเทวราชา เพื่อสร้างความชอบธรรมและเพิ่มพูนบารมีทางการเมือง ผ่านการประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มพราหมณ์ราชบุโรหิต ซึ่งส่งผลกระทบต่อขยายตัวของชุมชนพราหมณ์ในกลุ่มบ้านเมืองแถบอุษาคเนย์ (Southeast Asia) อาทิเช่น ชุมชนพราหมณ์ในอาณาจักรศรีวิชัยทางคาบสมุทรมลายู และอาณาจักรจามปาทางตอนใต้ของเวียดนาม

สำหรับการอพยพของกลุ่มพราหมณ์อินเดียเข้าสู่ประเทศไทยนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็นสามเส้นทางหลัก โดย **สายที่หนึ่ง** เริ่มก่อตัวขึ้นในสมัยพุทธศตวรรษที่ 301 เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราช (Asoka) ทรงมีนโยบายกรีธาทัพเข้าโจมตีแคว้นกัลิงคะ (Kalinga- โอริสาในปัจจุบัน) เพื่อสร้างความยิ่งใหญ่ให้กับแคว้นมคธ (Magadha) และรวบรวมชมพูทวีป (Jampudvipa) ให้เป็นหนึ่งเดียว จนนำไปสู่การอพยพครั้งใหญ่ของกลุ่มพราหมณ์และราษฎรชาวกัลิงคะ จากอินเดียตะวันออกผ่านอ่าวเบงกอล แผ่นดินมอญ-พม่า และตัดข้ามเทือกเขาถนนธงชัย-ตะนาวศรีเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาของไทย สำหรับ **สายที่สอง** นั้นเริ่มก่อตัวตั้งแต่สมัยราชวงศ์ปัลลวะ

(พุทธศตวรรษที่ 10-14) และราชวงศ์โจปะของอินเดีย (พุทธศตวรรษที่ 14-20) เมื่อแผ่นดินอุษาคเนย์เริ่มเป็นที่รับรู้ของกลุ่มพราหมณ์และพ่อค้าอินเดียในฐานะสุวรรณภูมิ (Golden Continent) ซึ่งเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยเครื่องเทศและของป่า ตลอดจนเป็นจุดขนถ่ายสินค้าและจุดเชื่อมต่อทางอารยธรรมระหว่างกลุ่มแคว้นแคว้นแถบมหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิก

การขยายตัวของการค้าระหว่างประเทศ และกิจการเผยแผ่ศาสนาผสมผสานกับอิทธิพลของลัทธิที่เพิ่มความรวดเร็วให้การเดินเรือ จัดว่าเป็นปัจจัยดึงดูดและผลักดันให้ชาวอินเดียจำนวนมากเดินทางจากตอนใต้ของชมพูทวีป ผ่านหมู่เกาะอันดามันและนิโคบาร์ในมหาสมุทรอินเดีย เข้าสู่ดินแดนทางตอนใต้ของไทย เช่น เมืองตะกั่วป่า, พัทลุง, สงขลา, ไซยา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งลิฮอร์ (Ligor) หรือนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นศูนย์กลางของศาสนาพุทธและฮินดูในคาบสมุทรมลายู

เส้นทาง **สายที่สาม** หลังสถาปนากรุงศรีอยุธยา เส้นทางสุดท้ายนี้เริ่มก่อตัวขึ้นหลังจากการสถาปนากรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 1893 เมื่อมีการเคลื่อนกำลังของกองทัพสยามเข้าโจมตีเมืองพระนครของกัมพูชา (Angkor) จนทำให้เกิดการแตกร้างและกวาดต้อนพราหมณ์ปุโรหิตและขุนนางในราชสำนักเขมรเข้ามายังพระนครศรีอยุธยา โดยกลุ่มพราหมณ์เขมรส่วนใหญ่จัดว่ามีเชื้อสายมาจากชาวอินเดียที่อพยพจากหมู่เกาะชวาของอินโดนีเซียเข้ามายังอาณาจักรพระนคร ตั้งแต่สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่สอง (Jayvarman the Second) ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 และมีอิทธิพลต่อการก่อตัวของอารยธรรมไทยในสมัยต่อมา โดยเฉพาะคติทางการปกครอง, การใช้คำราชาศัพท์, หลักกฎหมายพระมนุธรรมศาสตร์ และพิธีกรรมในราชสำนัก เช่น พิธีราชาภิเษก, โองการแข่งน้ำ, และพิธีโล้ชิงช้า

การตั้งรกรากของชุมชนพราหมณ์ จัดว่ามีความต่อเนื่องเคียงคู่กับวิวัฒนาการของรัฐไทย โดยเห็นได้จากการกระจายตัวของกลุ่มเทวสถานในเมืองโบราณสมัยทวารวดี เช่น เมืองศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์, เมืองอุทองจังหวัดสุพรรณบุรี, และเมืองศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี, ส่วนในสมัยสุโขทัยนั้นได้มีการค้นพบอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์กระจายตัวอยู่ตามเขตเมืองเก่า และเขตอรัญญิกवास เช่น ศาลตาผาแดงและวัดพระพายหลวง. ครั้นมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ชุมชนพราหมณ์ได้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว เนื่องจากคติทางการปกครองที่ให้ความสำคัญกับองค์พระมหากษัตริย์ในฐานะสมมุติเทพ และภาคอวตารของพระวิษณุ (Vishnu Reincarnation) โดยมีการค้นพบหลักฐานเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนพราหมณ์ในเขตกำแพงเมือง และรอบวัดมหาธาตุ (Mahathatu Temple) ซึ่งถูกออกแบบให้เป็นศูนย์กลางของเมืองหลวงคล้ายคลึงกับเขา

พระสุเมรุ (Mount Meru) ซึ่งเป็นศูนย์กลางของจักรวาล นอกจากนี้ตามบันทึกของชาวตะวันตกที่เข้ามาพำนักในกรุงศรีอยุธยา เช่น Nicholas Gervaise ยังได้กล่าวถึงบทบาทของกลุ่มพราหมณ์ปุโรหิตในการประกอบพระราชพิธีตรีโยมปวายและตรีปวาย เพื่อเพิ่มพูนบารมีทางการเมืองให้กับสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

หลังการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 กลุ่มพราหมณ์ในราชสำนักได้ถูกกวาดต้อนไปยังกรุงอังวะ (Ava) ของพม่าในขณะที่บางส่วนได้อพยพลี้ภัยไปอยู่ตามเมืองต่างๆ เช่น เพชรบุรีและนครศรีธรรมราช ท่ามกลางภัยสงครามและสูญญากาศทางการเมือง กลุ่มพราหมณ์ในนครศรีธรรมราชได้ก้าวเข้ามามีบทบาทในราชสำนักกรุงธนบุรี เพื่อถ่ายทอดศิลปวิทยาการและชุดเซขการขาดแคลนพราหมณ์หลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง ในเวลาต่อมาเมื่อมีการสถาปนาราชวงศ์จักรีและการย้ายเมืองหลวงมายังกรุงเทพมหานคร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงมีนโยบายรื้อฟื้นความรู้โรจน์ของอาณาจักรอยุธยาและอารยธรรมพราหมณ์-ฮินดู เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสยามประเทศ โดยเห็นได้จากการสร้างพระบรมมหาราชวังที่จำลองแบบมาจากอยุธยาและการสร้างเสาชิงช้า (Giant Swing) และเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ในปี พ.ศ. 2327 ซึ่งจัดว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนพราหมณ์แห่งแรกในกรุงเทพมหานคร

อิทธิพลจากการรื้อฟื้นธรรมเนียมราชสำนักโบราณในสมัยรัชกาลที่หนึ่งได้ส่งผลให้กลุ่มพราหมณ์ที่กระจัดกระจายอยู่ตามเมืองต่างๆ กลับมารวมตัวกันที่กรุงเทพฯ และเข้ารับราชการเป็นปุโรหิตและผู้ประกอบพิธีทางศาสนาให้กับราชวงศ์จักรี แต่อย่างไรก็ตาม บทบาทของพราหมณ์ราชสำนักได้ลดลงอย่างรวดเร็ว เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 (2) พระราชอำนาจที่ลดลงขององค์พระมหากษัตริย์ และการขยายตัวของแนวคิดทางการเมืองสมัยใหม่ ได้ส่งผลให้อิทธิพลของชุมชนพราหมณ์ทางด้านการเมืองและการปกครองต้องเสื่อมถอยลงอย่างรวดเร็ว เคียงคู่กับการขยายตัวของโลกทัศน์แบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Worldview) ตลอดจนการถาโถมของกระแสโลกาภิวัตน์ และวัฒนธรรมสมัยใหม่ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อการปรับตัวของชุมชนพราหมณ์ในสังคมไทยยุคปัจจุบัน

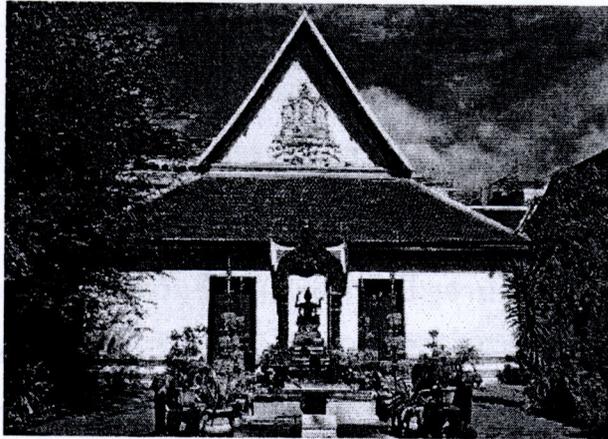
อินเดีย (พราหมณ์-ฮินดู) ในกรุงเทพฯ

หลังจากการก่อสร้างเสาชิงช้าและเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ในปี พ.ศ. 2327 การตั้งถิ่นฐานของชุมชนพราหมณ์ได้เริ่มก่อตัวขึ้นรอบๆ เทวสถาน ถนนดินสอ และวัดสุทัศน์ โดยรูปแบบการตั้งถิ่นฐานมีความสัมพันธ์กับคติการสร้างบ้านแปลงเมืองของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยหากพิจารณาจากโครงสร้างผังเมืองของเกาะรัตนโกสินทร์ ที่ล้อมรอบด้วยแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านตะวันตกและคลองคูเมืองทางด้านตะวันออก จะเห็นว่าบริเวณเสาชิงช้าและวัดสุทัศน์จะตั้งอยู่ทางตรงใจกลางของพระนครซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างแผนผังจักรวาล กับการจัดวางโครงสร้างผังเมือง จากบริบทดังกล่าว การก่อสร้างเสาชิงช้าจึงเปรียบเสมือนการจำลองเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นแกนกลางของจักรวาลมาไว้ในกรุงเทพมหานคร เพื่อเพิ่มพูนบารมีให้กับผู้ปกครองและเสริมความศักดิ์สิทธิ์ให้กับดวงเมือง นอกจากนี้ เสาชิงช้ายังเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประกอบพิธีตรียัมปวาย เพื่อเป็นการต้อนรับการเสด็จมายังโลกมนุษย์ของพระอิศวร เพื่อตรวจสอบความสมดุล ความมั่นคงและความมั่งคั่งของราชอาณาจักร

แผนภาพที่ 8 เสาชิงช้า

<http://www.unseentourthailand.com>

แผนภาพที่ 9 โบสถ์พราหมณ์

ที่มา http://www.amulet.in.th/forums/view_topic.php?t=1255

ชุมชนพราหมณ์ในกรุงเทพมหานคร จัดว่าสืบเชื้อสายมาจากพราหมณ์นครศรีธรรมราช และกลุ่มพราหมณ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะพราหมณ์ศิริวัฒน์ ซึ่งเป็นขุนนางปุโรหิตที่มีชื่อเสียงและเป็นบรรพบุรุษของข้าราชการ และชนชั้นนำทางการเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เช่น เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์) ต้นตระกูลสิงหเสนี, เจ้าพระยาพลเทพ (ทองอิน) ต้นตระกูลทองอิน อินทรพล, และเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (บุญศรี) ต้นตระกูลบูรณศิริ

กระบวนการอพยพและตั้งถิ่นฐานของชุมชนฮินดูในสังคมไทย เริ่มก่อตัวขึ้นพร้อมกับการขยายตัวของลัทธิอาณานิคมตะวันตก (Western Colonialism) ในอินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 23 จนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 โดยการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรในอินเดียและการเคลื่อนไหวเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษ จัดเป็นปัจจัยผลักดันที่ส่งผลกระทบต่อ การอพยพของชาวอินเดียเข้าสู่ประเทศไทย ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็นสองเส้นทางหลัก ได้แก่ 1) เส้นทางอพยพทางทะเลผ่านหมู่เกาะอันดามันและนิโคบาร์ ตัดเข้าสู่สิงคโปร์ มะละกา (Melaka) มาเลเซีย จากนั้นจึงเป็นการเดินทางโดยรถไฟเข้าสู่ภาคใต้ของประเทศไทยและกรุงเทพมหานคร และ 2) เส้นทางอพยพสายที่สองนั้นเริ่มจากอินเดียเข้าสู่จัตตะกอง (Chittagong) ในบังคลาเทศ จากนั้นจึงเดินทางโดยรถไฟตัดเข้าสู่พม่าและภาคเหนือของไทย แล้วจึงลงได้สู่กรุงเทพมหานคร

สำหรับกลุ่มผู้อพยพชาวฮินดูนั้นจัดว่ามีความหลากหลายและสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่มหลักได้แก่

1) กลุ่มชาวฮินดูจากอุดตฺรประเทศ (Uttra Pradesh) ทางตอนเหนือของอินเดีย ซึ่งประชากรส่วนใหญ่มักประกอบอาชีพเป็นคนส่งหนังสือพิมพ์ คนขายนมวัว และพนักงานรักษาความ

ปลอดภัยในบริษัทต่างประเทศ เช่น East Asiatic Company ลักษณะเด่นของชาวอินเดียยุคตรประเทศ คือการนับถือพระวิษณุ โดยมีการจัดตั้งชุมชนในเขตสาทร และยานนาวา ตลอดจนการจัดสร้างวัดวิษณุ เมื่อปี พ.ศ. 2458 เพื่อเป็นศูนย์รวมของชาวอุดรประเทศในเขตกรุงเทพมหานคร

2) กลุ่มชาวฮินดูจากแคว้นซินด์ (Sind) และปัญจาบ (Punjab) ซึ่งเข้ามาประกอบธุรกิจทอผ้าและนำเข้าส่งออกผลิตภัณฑ์สิ่งทอ ชาวอินเดียกลุ่มดังกล่าวมักตั้งถิ่นฐานอยู่แถวสำเพ็ง และพาหุรัด โดยถึงแม้ว่าประชากรส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาซิกข์และมีศูนย์กลางอยู่ที่คุรุสิงหสภา ในย่านพาหุรัด แต่ก็มีชาวอินเดียบางกลุ่มนับถือศาสนาฮินดู และแยกตัวออกมาจัดตั้งวิหารเทพมณเฑียรแถวถนนศิริพงษ์เมื่อปี พ.ศ. 2482 เพื่อเป็นศูนย์กลางของชาวฮินดูจากซินด์และปัญจาบ โดยปัจจุบันชุมชนดังกล่าวได้รวมตัวกันจัดตั้งสมาคมฮินดูสมาชแห่งประเทศไทย ซึ่งมีที่ทำการอยู่ที่โรงเรียนภารตวิทยาลัย และอยู่ไม่ไกลจากวัดสุทัศนุ์ เสาชิงช้า และเทวสถานโบสถ์พราหมณ์

3) กลุ่มชาวฮินดูจากกัวราท (Gujarat) และราชสถาน (Rajasthan) ซึ่งมักประกอบอาชีพค้าขายส่งออกและเจียรระไนอัญมณี โดยตั้งถิ่นฐานอยู่แถวถนนสีลมและสาทร กลุ่มชาวฮินดูดังกล่าวจัดว่ามีบทบาทสำคัญในสมัยอาณาจักรม และสงครามโลกครั้งที่สอง เนื่องจากทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมต่อทางการค้าระหว่างประเทศไทย อินเดีย และตะวันออกกลาง

4) กลุ่มชาวฮินดูจากทมิฬนาฑูร์ (Tamil Nadur) ซึ่งอพยพมาจากตอนใต้ของอินเดียและทางตอนเหนือของศรีลังกา แถวคาบสมุทราพนาร์ โดยส่วนใหญ่มักประกอบอาชีพเป็นครูสอนภาษาอังกฤษ พนักงานบริษัทต่างประเทศและค้าขายทั่วไป สำหรับลักษณะเด่นของกลุ่มแขกทมิฬ คือ การบูชาพระศิวะและพระอุมาอย่างเหนียวแน่น จนนำไปสู่การสร้างวัดพระศรีรัตนมหาอุมาเทวีหรือที่รู้จักกันดีว่าวัดแขก เพื่อเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและการประกอบกิจกรรมของชาวฮินดูจากอินเดียได้

5) กลุ่มชาวฮินดูจากเบงกอล ซึ่งอพยพมาจากเมืองชาร์กา (Dhaka) และจิตตะกองในบังคลาเทศตั้งแต่สมัยอาณาจักรอังกฤษ ประชากรส่วนใหญ่มักประกอบอาชีพขายถั่ว เครื่องเทศ และเครื่องหอมบูชาเทพเจ้า กลุ่มแขกเบงกอลมักนับถือศาสนาอิสลาม แต่ก็มีบางส่วนนับถือศาสนาฮินดู โดยอพยพเข้ามาอาศัยอยู่กับแขกทมิฬในย่านวัดแขกและถนนสีลม

ชาวมุสลิม

มุสลิมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคกลางและกรุงเทพฯ มีบรรพบุรุษมาจากเชื้อชาติต่างๆ ดังส่วนหนึ่งของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คือ

สายอาหรับ-เปอร์เซีย

ชาวเปอร์เซียได้นำเครื่องกระเบื้องของตนเข้ามาค้าขายตั้งแต่ 1,200 ปีมาแล้ว ส่วนชาวอาหรับได้เข้ามายังดินแดนส่วนนี้เมื่อ 1,100 ปีมาแล้ว (ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ. 2539: 4)

หลักฐานว่ามีมุสลิมได้เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ปรากฏตามจดหมายเหตุโบราณว่า มีคนที่คนโบราณเรียกว่า "**แขกเทศ**" ตั้งบ้านเรือนอยู่ตั้งแต่ประตูจีนด้านตะวันตกของกรุงศรีอยุธยาไปจนถึงหลังวัดนางมุกแล้วก็เลี้ยวลงไปที่"**ท่ากายี**" เป็นบริเวณที่มุสลิมตั้งบ้านเรือนอยู่ในกำแพงเมือง มีถาวรวัตถุร้างไปแล้วยังปรากฏอยู่ ชาวบ้านเรียกมาจนทุกวันนี้ว่า"**กุฎีทอง**" ที่นี้คำว่า "**แขกเทศ**" มีปรากฏในจดหมายเหตุดังนี้ นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าจะเป็นผู้รับนับถือศาสนาอิสลามที่มีรกรากบ้านเดิมอยู่ในประเทศอาหรับบ้าง และประเทศอิหร่านหรือเปอร์เซียบ้าง แล้วก็มาตั้งรกรากเพื่อดำเนินการค้าขาย ในที่สุดก็กลายเป็นคนไทย (ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ. 2539: 3)

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา นอกจากเซคอะหมัด ซึ่งเป็นชาวเปอร์เซียที่มาตั้งถิ่นฐานและสร้างมัสยิดที่เรียกว่า"**กุฎีทอง**" แล้วยังมีชาวเปอร์เซียที่สำคัญอีกท่านหนึ่งที่เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่หัวเขาแดง (สงขลา) หลังจากตั้งถิ่นฐานที่อินโดนีเซียมาแล้วระยะหนึ่ง ชาวเปอร์เซียท่านนี้เป็นมุสลิมสายซุนนะฮ์ชื่อ "**ท่านโมกอล**" (เข้ามาในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม พ.ศ. 2145) บิดาของท่านสุลัยมาน ผู้ที่ประกาศแยกสงขลาออกเป็นอิสระจากกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยพระเจ้าปราสาททองและสถาปนาตนเองเป็น"**สุลต่านสุลัยมานซาร์**" เมื่อ พ.ศ. 2143 โดยท่านถึงแก่อสัญกรรมเมื่อ พ.ศ. 2211 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ศพของท่านฝังอยู่ที่หัวเขาแดงจังหวัดสงขลา

สายชวา-มลายู

ส่วนชาวมุสลิมเชื้อสายปัตตานีซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "**แขกปัตตานี**" มักจะประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมและค้าขาย (ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ. 2539: 21)

คนที่นับถือศาสนาอิสลามในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นตำบลใหญ่ หลายร้อย หลายพันหลังคาเรือนเหมือนกัน ตำบลนั้นจะอยู่คลองตะเคียนทางทิศใต้ ส่วนอิสลามิกชนที่มาจากอินโดนีเซีย จากเกาะที่เรียกว่า "**เกาะமாகาซา**" หรือ "**มักสัน**" ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาด้านฝั่งตะวันตกลงไป (ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ. 2539: 3)

ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า ช่วงสงครามไทย-พม่า จนมาถึงช่วงการล่มสลายของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา มุสลิมกลุ่มนี้ได้อพยพหลบหนีมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในธนบุรี นอกจากนั้นตลอดสมัยธนบุรีถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ก็คงมีมุสลิมเชื้อสายชาว-มลายู ย้ายถิ่นฐานมาจากอาณาจักรปัตตานีมาอยู่ในธนบุรี เพราะถูกกวาดต้อนเป็นเชลย และเชิญชวนมาช่วยปฏิบัติงานรับใช้ชาติ ส่วนมุสลิมจากชาวก็อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ประเทศไทยเช่นกัน

สายจาม-เขมร

จามและเขมรเป็นคนละเชื้อชาติ เพราะจามเป็นชนที่ผสมระหว่างขอมเดิม อินเดีย มลายู และจีน เป็นต้น จามเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในกรุงศรีอยุธยาในรัชกาลสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและเข้ามารับราชการเป็นทหารอาสา ดังความในกฎหมายไทย (2439 : 192) ปรากฏว่า ยังมีแขกอีกพวกหนึ่งซึ่งปรากฏในมณเฑียรบาลของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เรียกว่า "อาสาจาม"

มุสลิมที่อพยพจากกัมพูชานี้ ภายหลังเข้ามารวมเป็นพวกอาสาจาม ส่วนสาเหตุที่อพยพเข้ามาในไทยเพราะถูกรุกรานจากเวียดนาม (รัชนี้ สาดเปรม. 2521:18)

เมื่อเกิดสงครามไทย-พม่า กองอาสาจามจึงเป็นกำลังสำคัญในการต่อสู้ศัตรูไทย และเสียชีวิตลงจากการต่อสู้กับศัตรูเป็นจำนวนมาก ที่รอดชีวิตส่วนหนึ่งได้อพยพลงมาตามแม่น้ำเจ้าพระยา และตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณบางอ้อและที่อื่นๆ

สายอินเดีย-ปากีสถาน-บังกลาเทศ

อินเดียที่ต่อมาแยกประเทศเพิ่มเป็นปากีสถานและบังกลาเทศ เป็นชนอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาติดต่อค้าขายและตั้งถิ่นฐานในไทย

มุสลิมเชื้อสายอินเดียมีทั้งที่เป็นชีอะฮ์และซุนนะฮ์ และมีทั้งรวมตัวตั้งเป็นชุมชนเฉพาะกลุ่มและเข้าไปตั้งถิ่นฐานรวม หรือโดยการแต่งงานกับคนมุสลิมเชื้อสายอื่นๆ ที่มีอยู่แล้ว

มุสลิมอินเดียเชื้อสายชีอะฮ์ คือที่"**มัสยิดติกขาว**"(เซฟี) มีสุสานอยู่ใกล้กับกุฎีเจริญพาศน์ ส่วนกลุ่มที่เป็นซุนนะฮ์คือที่ชุมชน "**มัสยิดฮารูน**" ซึ่งเป็นชุมชนริมฝั่งเจ้าพระยาด้านตะวันออกหรือฝั่งพระนคร นอกจากนั้นกล่าวได้ว่าทุกชุมชนเก่าแก่ในธนบุรี มุสลิมเชื้อสายอินเดียจะกระจายตัวตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ชุมชน"**มัสยิดติกแดง**" ซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งของพระคลังสินค้า

สายจีน

มุสลิมเชื้อชาติจีนที่ตั้งถิ่นฐานในธนบุรีอาจมีอยู่บ้าง แต่จำนวนไม่มากเหมือนทางภาคเหนือของไทยและส่วนที่มีอยู่จะเป็นลักษณะการผสมระหว่างเชื้อชาติเสียมากกว่า กล่าวคือ ชาวจีนซึ่งอาจจะมีทั้งจีนมุสลิมแต่เดิมและจีนที่นับถือศาสนาอื่นแต่เดิม แต่งงานกับมุสลิมเชื้อชาติต่างๆ เช่น จามมุสลิมก็เป็นกลุ่มเชื้อชาติผสมจีน มุสลิมจากอาณาจักรปัตตานี โดยเฉพาะอย่างยิ่งแถบบริเวณอ่าวปัตตานีจำนวนไม่น้อยก็เป็นมลายูผสมจีน ทั้งนี้จากการเดินทางเข้ามาติดต่อกับชายฝั่งอ่าวปัตตานีจะเป็นบริเวณที่พักหลบลมมรสุมอย่างดี

ส่วนในปัจจุบันมุสลิมจากเชื้อชาติต่างๆ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในธนบุรี ส่วนหนึ่งก็ได้แต่งงานกับลูกหลานชาวจีนที่นับถือศาสนาต่างๆ โดยเข้ามารับอิสลาม และมักจะกลายเป็นมุสลิมผู้เคร่งครัดเป็นจำนวนไม่น้อย

ความเป็นมาของกลุ่มมุสลิมในไทย

ชุมชนมุสลิมไม่ว่าจะมีบรรพบุรุษสืบเนื่องมาจากเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ใด จะมีการตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชน มีผู้นำ ทั้งนี้และทั้งนั้นเป็นไปตามรูปแบบและคำสอนในอิสลาม

เมื่อเกิดการรวมตัวตั้งเป็นกลุ่มหรือชุมชน หรือที่เรียกในภาษามลายูซึ่งมาจากภาษาเขมรว่า "กำปง" แล้วมุสลิมในแต่ละชุมชนจะเสียสละทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์ เพื่อสร้างศูนย์กลางของชุมชนขึ้น นั่นคือ "มัสยิด" หรือ"สุเหร่า" และหาหากพื้นที่ไม่จำกัดจนเกินไป บริเวณมัสยิดจะมีหน่วยอื่นๆประกอบด้วย อาคารมัสยิด อาคารเรียน อาคารอเนกประสงค์ และสุสาน(กุโบร์)สำหรับฝังศพ แต่บางชุมชนอาจต้องใช้ส่วนหนึ่งของมัสยิดเป็นที่ศึกษา และไปใช้กุโบร์ร่วมกับชุมชนอื่น **ประวัติมุสลิมบ้านคร้ว** ชุมชนบ้านคร้วตั้งอยู่ในเขตดุสิต ริมคลองมหานาคและคลองแสนแสบในบริเวณที่รู้จักกันในปัจจุบันว่าสะพานหัวช้างและเจริญผล มีอาณาเขตทิศเหนือจดซอยพญานาค ทิศใต้จดคลองมหานาค ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคลองแสนแสบ ทิศตะวันออกจดซอยหลังโรงแรมเอเชียและทิศตะวันตกจดถนนอรุณพงษ์ บริเวณนี้จะเรียกว่า บ้านคร้วเหนือ ส่วนที่ตั้งอยู่กับคลองอีกฝั่งหนึ่งของคลองมหานาค เรียกว่า บ้านคร้วใต้

บรรพชนบ้านคร้วประกอบด้วยชาวมุสลิมเขมร เรียกว่าแขกจาม และชาวมุสลิมเชื้อสายมลายูจากหัวเมืองมลายู ซึ่งถูกด่อนครอ้อมคร้วเป็นเชลยศึกแต่ครั้งรัชกาลที่ 1-3 ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนแขกจามซึ่งเป็นมุสลิมเขมร เคยมีอาณาจักรเรียกว่าอาณาจักรจามปา ตั้งอยู่บริเวณตั้งแต่ปากน้ำ

โขงไปทางตะวันออก (เวียดนามใต้) แยกจามจำนวนหนึ่งอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น มีประชากรอยู่บริเวณปากคลองคูจาม หรือที่เอกสารเก่าเรียกว่าปทาคูจาม ทางด้านใต้ของเกาะเมืองใกล้วัดพุทธไสวรรย์ ชาวจามอพยพเพราะ อาณาจักรจามปาถูกเวียดนาม รุกรานช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ทำให้ต้องลี้ภัยไปชวา มลายู กัมพูชา และสยาม รัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สยามทำสงครามกับเขมร 3 ครั้ง คือ ครั้งที่หนึ่ง พ.ศ. 2312 ครั้งที่สอง พ.ศ.2314 และครั้งที่สาม พ.ศ.2323 ในศึกครั้งที่สองได้กวาดต้อนชาวเขมรเข้ามา กรุงธนบุรีเป็นอันมาก รวมทั้งแยกจาม ครั้นต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ 1 สมเด็จพระเจ้าพระยา (ชู) ชักชวนพระยายมราช (แบน) ร่วมกำจัดฟ้าทะละหะ (มู) ลงได้ ต่อมาพระยายมราชก็กำจัดสมเด็จพระเจ้าพระยา แล้วตั้งตนเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองเขมร พอมีข่าวแยกจามจะยกทัพมาตีเขมร พระยายมราชและพระยากลาโหม (ปก) จึงพานักองเอง และพระญาติวงศ์ของเขมรเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดรับรองนักองเองอย่างพระราชบุตรบุญธรรม และโปรดเกล้าฯ ให้พระยายมราชเป็นเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ผู้สำเร็จราชการเมืองเขมร หลังจากที่ได้ปราบปรามเขมรจามราบคาบแล้วพ.ศ.2376 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เป็นแม่ทัพบก และเจ้าพระยาคลัง (ดิศ บุนนาค) ซึ่งต่อมาคือ สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ เป็นแม่ทัพเรือ ยกไปตีญวนและเขมรพร้อมกัน สงครามครั้งนี้กินเวลา 14 ปี เรียกว่า สงครามอันนัมยุทธ เมื่อสงครามยุติลงโดยไม่มีฝ่ายใดชนะ โดยเด็ดขาด จึงยกทัพกลับพร้อมกวาดต้อนครอบครัวเขมรจามเข้ามาจำนวนหนึ่ง โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งครัวเรือนที่ "บ้านครัว" อยู่ด้วยกัน"บ้านครัว" จึงเป็นชุมชนมุสลิมที่เก่าแก่มีมานับแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งครัวเรือนอยู่บริเวณป่าไผ่ชายทุ่งพญาไท ผู้อพยพเรียกหมู่บ้านตามคำเขมรว่า "พุมเปรย" แปลว่าบ้านป่า หรือ "เปรยสล็อก" แปลว่าเมืองป่า แต่คนไทยเรียกว่า "บ้านแขกครัว" (ภายหลังเรียกสั้นๆ ว่า บ้านครัว) ตอนกลางของหมู่บ้านเรียกว่า "พุมปราง" ทางตะวันตกเรียกว่า "พุมตะโปง" หรือ "ตรอย เปรียม" ส่วนทางตะวันออกเรียกว่า "ก๊ะห์ก้อย" ต่อมาเรียกง่าย ๆ ว่า "เกาะกอย" จากการตรวจสอบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่า ชุมชนบ้านครัวน่าจะได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ โปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ดินในอาณาบริเวณชุมชนนี้ ซึ่งมีทั้งชาวมุสลิมเขมรและชาวมลายูปัตตานี จัดตั้งขึ้นเป็นหมู่บ้านหลังเสร็จศึกสงครามเก้าทัพประมาณ พ.ศ.2330 เป็นการปูนบำเหน็จความดีความชอบแก่กองอาสาจามที่ร่วมการสงคราม

ในเบื้องต้นแรกมุสลิมเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างจากพี่น้องชาวไทยส่วนอื่นในเรื่องของศาสนาอันแนบแน่นอยู่กับวัฒนธรรม กล่าวคือ มุสลิมคือผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามจะมีวิถีในการดำเนินชีวิต หรือวัฒนธรรมอยู่ในครรลองของวัฒนธรรมอิสลามเป็นหลัก แต่นั่นมิได้หมายความว่ามุสลิมจะปฏิเสธในการปฏิบัติวัฒนธรรมอื่นๆ โดยสิ้นเชิง

ในเบื้องต้นแรกมุสลิมเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างจากพี่น้องชาวไทยส่วนอื่นในเรื่องของศาสนาอันแนบแน่นอยู่กับวัฒนธรรม กล่าวคือ มุสลิมคือผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามจะมีวิถีในการดำเนินชีวิต หรือวัฒนธรรมอยู่ในครรลองของวัฒนธรรมอิสลามเป็นหลัก แต่นั่นมิได้หมายความว่ามุสลิมจะปฏิเสธในการปฏิบัติวัฒนธรรมอื่นๆ โดยสิ้นเชิง ในทางตรงกันข้าม อิสลามกลับแสดงให้เห็นและยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ แต่เป็นการเน้นให้เห็นและนำไปสู่ความเสมอภาคและภราดรภาพ เฉพาะบริบทของสังคมไทยในสมัยธนบุรี ชาวไทยมุสลิมในบริเวณนี้ก็มีที่มาแตกต่างกันในด้านเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ กล่าวคือ นอกจากจะเป็นชนเชื้อชาติไทยแล้วยังเป็นชนที่มีบรรพบุรุษจากเชื้อชาติต่างๆ คือ สายที่มีบรรพบุรุษจากเปอร์เซีย อาหรับ ชาว-มลายู จาม-เขมร อินเดีย ปากีสถาน บังคลาเทศและจีน เป็นต้น มีหลักฐานว่า ได้มีมุสลิมเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ปรากฏตามจดหมายเหตุโบราณว่า มีคนที่คนโบราณเรียกว่า “แขกเทศ” ตั้งบ้านเรือนอยู่ตั้งแต่สะพานประตูเงินด้านตะวันตกของกรุงศรีอยุธยาไปจนถึงหลังวัดนางมุกแล้วก็เลี้ยวลงไปที่ทำ “กาหย้” เป็นบริเวณที่มุสลิมตั้งบ้านเรือนอยู่ในกำแพงเมือง มีถาวรวัตถุร้างไปแล้วยังปรากฏอยู่ ชาวบ้านเรียกมาจนทุกวันนี้ว่า “กุฎีทอง” ที่นี้คำว่า “แขกเทศ” มีปรากฏในจดหมายเหตุนี้ นักโบราณคดีสันนิษฐานกันว่าจะเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามที่มีรกรากบ้านเดิมอยู่ในประเทศอาหรับบ้าง และในประเทศอิหร่านหรือเปอร์เซียบ้าง แล้วก็มาตั้งรกรากเพื่อดำเนินการค้าขาย ในที่สุดก็กลายเป็นคนไทย (ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ. 2539: 3) ในสมัยกรุงศรีอยุธยา นอกจากเงอะหมัดซึ่งเป็นชาวเปอร์เซียที่มาตั้งถิ่นฐานและสร้างมัสยิดที่เรียกว่า กุฎีทองแล้ว ยังมีชาวเปอร์เซียที่สำคัญอีกท่านหนึ่งเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่หัวเขาแดง (สงขลา) หลังจากตั้งถิ่นฐานที่อินโดนีเซียมาแล้วระยะหนึ่ง ชาวเปอร์เซียท่านนี้เป็นชาวมุสลิมสายซุนนะห์ชื่อ ท่านโมกอล (เข้ามาในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม พ.ศ.2145) บิดาของท่านสุลัยมาน ผู้ที่ประกาศแยกสงขลาออกเป็นอิสระจากกรุง

ศรีอยุธยาในรัชสมัยพระเจ้าปราสาททองและสถาปนาตนเองเป็น “สุลต่านสุลัยมานซาร์” เมื่อ พ.ศ. 2173 โดยท่านถึงแก่อสัญกรรม เมื่อ พ.ศ. 2211 ใน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ศพของท่านฝังอยู่ที่หัวเขาแดงจังหวัดสงขลา เชื้อสายของสุลต่านสุลัยมานซาร์อยู่ในตระกูลต่าง ๆ ในปัจจุบันเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นราชสกุลและสกุลต่าง ๆ ที่ยังคงเป็นมุสลิมและเปลี่ยนเป็น พุทธศาสนิกชน อาทิ สุทัศน์ ณ อยุธยา สุคนธาภิรมย์ วัลลิโหมตม จันทโรจนวงศ์ ณ สงขลา ณ พัทลุง สุวรรณคีรี ชัมพานนท์ ศรุดานนท์ วงศ์วานิช ยงใจยุทธ ฯลฯ ที่ยังเป็นมุสลิม เช่น ตระกูลสุวรรณกิจ บริหาร โยธาสมุทร บางอ้อ สิทธิวนิช แสงวนิชย์ ปรียากร ชลายนเดชะ บัวหลวง ทองคำวงศ์ ศรเดช ฯลฯ สายชวา-มลายู ส่วนชาวมุสลิมเชื้อสายปัตตานีซึ่งเป็นชาวบ้านเรียกว่า “แขกปัตตานี” มักจะประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมและค้าขาย (ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ. 2539 : 21) คนที่นับถือ ศาสนาอิสลามในสมัยศรีอยุธยานั้นมีตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นตำบลใหญ่ หลายร้อยหลายพันหลังคาเรือน เหมือนกัน ตำบลนั้นจะอยู่คลองตะเคียนทางทิศใต้ ส่วน อิสลามิกชนซึ่งมาจากอินโดนีเซียจาก เกาะที่เรียกว่า “เกาะமாகาซา” หรือ “มักสัน” ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาด้านฝั่งตะวันตกลงไป (ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ. 2539: 3)

ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่า ช่วงสงครามไทย-พม่าจนมาถึงช่วงการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา มุสลิมกลุ่มนี้ได้อพยพหลบหนีมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในธนบุรี นอกจากนั้นตลอดสมัยธนบุรีถึง กรุงรัตนโกสินทร์ก็ยังมีมุสลิมเชื้อสายชวา-มลายูย้ายถิ่นฐานจากอาณาจักรปัตตานีมาอยู่ในธนบุรี เพราะถูกกวาดต้อนเป็นเชลยและเชิญชวนมาช่วยปฏิบัติงานรับใช้ชาติ ส่วนมุสลิมจากชวาก็อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยเช่นกัน **สายจาม-เขมร** จามและเขมรเป็นคนละเชื้อชาติ เพราะจามเป็นชนที่ผสมระหว่างขอมเดิม อินเดีย มลายูและจีน เป็นต้น จามเข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงศรีอยุธยาในรัชกาลของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและเข้ารับราชการเป็นทหารอาสา ดังความในกฎหมายไทย (2439 : 192) ปรากฏว่า ยังมีแขกอีกพวกหนึ่งซึ่งปรากฏในมณฑลบาลของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เรียกว่า “อาสาจาม” มุสลิมที่อพยพจากกัมพูชานี้ ภายหลังเข้ามารวมเป็นพวกอาสาจาม ส่วนสาเหตุที่อพยพ เข้ามาในไทยเพราะถูกรุกรานจากเวียดนาม (รัชนี้ สาดเปรม. 2521: 18) เมื่อเกิดสงครามไทย-พม่า กองอาสาจามจึงเป็นกำลังสำคัญในการต่อสู้ศัตรูของไทย และเสียชีวิตลงจากการต่อสู้กับศัตรูเป็นจำนวนมาก ที่รอดชีวิตส่วนหนึ่งได้อพยพลงมาตามแม่น้ำเจ้าพระยา และตั้งถิ่นฐานอยู่

บริเวณบางอ้อและที่อื่น ๆ **สายอินเดีย-ปากีสถาน-บังคลาเทศ** อินเดียที่ต่อมาแยกประเทศเพิ่มเป็นปากีสถานและ บังคลาเทศ เป็นชนอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาติดต่อค้าขายและตั้งถิ่นฐานในไทยมุสลิมเชื้อสายอินเดียมีทั้งที่เป็นสายชีอะฮ์และสายซุนนะห์ และมีทั้งรวมตัวตั้งเป็นชุมชนเฉพาะกลุ่มและเข้าไปตั้งถิ่นฐานรวม หรือโดยการแต่งงานกับคนในชุมชนมุสลิมเชื้อสายอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้ว มุสลิมอินเดียสายชีอะฮ์ คือที่มัสยิดตึกขาว (เซฟิ) มีสุสานอยู่ใกล้กับกฎ็ญิเจริญพาศน์ ส่วนกลุ่มที่เป็นซุนนะห์คือที่ชุมชนมัสยิดฮารูน ซึ่งเป็นชุมชนริมฝั่งเจ้าพระยาด้านตะวันออกหรือฝั่งพระนคร นอกจากนั้นกล่าวได้ว่า ทุกชุมชนเก่าแก่ในธนบุรี มุสลิมเชื้อสายอินเดียจะกระจายตัวตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ชุมชนมัสยิดตึกแดงซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งของ พระคลังสินค้าสกุลต่าง ๆ ของชาวไทยมุสลิมเชื้อสายนี้ เช่น วงศ์อารยะ นานา นานากุล นานาวิชิต สยามวาลา ซาลวาล ดุลยรัตน์ สถาอานันท์ สมุทรโคจร วานิชขังกูร วานิชยากร อับดุลราฮิม อมันตกุล อมรทัต สิมารักษ์ กุลสิริสวัสดิ์ ฯลฯ **สายจีน** มุสลิมเชื้อชาติจีนที่ตั้งถิ่นฐานในธนบุรีอาจมีอยู่บ้าง แต่จำนวนไม่มากเหมือนทางภาคเหนือของไทยและส่วนที่มีอยู่จะเป็นลักษณะการผสมระหว่างเชื้อชาติเสียมากกว่า กล่าวคือชาวจีนซึ่งอาจจะมีทั้งจีนมุสลิมแต่เดิมและจีนที่นับถือศาสนาอื่นแต่เดิม แต่งานกับมุสลิมเชื้อชาติต่าง ๆ เช่นจามมุสลิมก็เป็นกลุ่มเชื้อชาติผสมจีน มุสลิมจากอาณาจักรปัตตานี โดยเฉพาะอย่างยิ่งแถบบริเวณอ่าวปัตตานีจำนวนไม่น้อยก็เป็นมลายูผสมจีน ทั้งนี้จากการเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายซึ่งอ่าวปัตตานีจะเป็นบริเวณที่พักหลบลมมรสุมอย่างดี ส่วนในปัจจุบันมุสลิมจากเชื้อชาติต่าง ๆ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในธนบุรีส่วนหนึ่งก็ได้แต่งงานกับลูกหลานชาวจีนที่นับถือศาสนาต่าง ๆ โดยมาเข้ารับอิสลาม และมักจะกลายเป็นมุสลิมผู้เคร่งครัดเป็นจำนวนไม่น้อย

ความเป็นมาของชาวมุสลิมกรุงเทพฯ

ชุมชนมุสลิม (Muslim Community) มุสลิมไม่ว่าจะมีบรรพบุรุษสืบเนื่องจากเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ใด ก็จะมีการตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน มีผู้นำ ทั้งนี้และทั้งนั้นเป็นไปตามรูปแบบและคำสอนในอิสลาม

เมื่อเกิดการรวมตัวตั้งเป็นกลุ่มหรือชุมชน หรือที่เรียกในภาษามลายูซึ่งมาจากภาษาเขมรว่า “กำปง” แล้ว มุสลิมในแต่ละชุมชนจะเสียสละทั้งกำลังทรัพย์ กำลังแรง เพื่อสร้างศูนย์กลางของชุมชนขึ้น นั่นคือ มัสยิดหรือสุเหร่า และหากพื้นที่ไม่จำกัดจนเกินไป บริเวณศาสนสถานจะครบรูปแบบ โดยประกอบด้วย อาคารมัสยิด อาคารเรียน และกุโบร์สำหรับฝังศพ แต่บางชุมชนอาจต้องใช้ส่วนหนึ่งของมัสยิดเป็นที่ศึกษา และไปใช้กุโบร์ร่วมกันชุมชนอื่น เช่น มัสยิดกวดิลอิสลาม หรือตึก

แดง ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ใช้สุสานหรือกุโบร์เดียวกับมัสยิดนุรุลมุบีน บ้านสมเด็จ อหนึ่งชุมชนมุสลิมในธนบุรีที่เป็นชุมชนเก่าจะตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา หรือริมคลองต่างๆ ที่มีอยู่จำนวนมาก ทั้งนี้เพราะเส้นทางคมนาคมในอดีตใช้เส้นทางน้ำเป็นสำคัญ

สำหรับงานศึกษานี้จะนำเสนอเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์มุสลิมในธนบุรี จากชุมชนเก่าแก่อายุกว่า 100 ปีที่มีประวัตินับเนื่องมาแต่อดีต ซึ่งมักจะเป็นชุมชนมัสยิดที่อยู่ส่วนในใกล้เขตพระราชฐาน เนื่องจากมุสลิมในประเทศไทยมีการปฏิบัติศาสนกิจบางประการแตกต่างกัน อันเป็นผลสืบเนื่องจากแนวความคิดทางการเมืองที่แตกต่างกัน หลังจากที่ท่านศาสดาหรือนบีมุฮัมมัด คือลลิลลอฮูอะลยฮิวะซัลลัมสิ้นชีวิต จึงเกิดเป็นมุสลิมสายซุนนะห์กับสายชีอะฮูดังนั้นในการนำเสนอจึงขอแบ่งชุมชนออกเป็น 2 กลุ่ม ตามสายดังกล่าวคือ

1) ชุมชนมุสลิมในธนบุรี สายชีอะฮู ในสมัยกรุงธนบุรี ชุมชนมุสลิมสายชีอะฮูยังไม่มีมัสยิดเป็นของตนเอง แต่เนื่องด้วยมุสลิมชีอะฮูซึ่งสืบเชื้อสายมาจากท่านเอกอะหมัดกลุ่มนี้ตั้งชุมชนอยู่ติดกับมุสลิมสายซุนนะห์ที่คลองบางหลวงคือ กุฎีหรือมัสยิดต้นสน ฉะนั้นในการประกอบศาสนกิจโดยทั่วไปก็ดี ศาสนกิจในเดือนมุฮัรรออมสำหรับชีอะฮูก็ดี มุสลิมชีอะฮู จะใช้มัสยิดต้นสนทำพิธี ทั้งนี้รวมถึงกุโบร์ซึ่งเป็นที่ฝังศพก็ใช้ร่วมกัน ซึ่งพระยาจุฬาราชมนตรีซึ่งเป็นสายชีอะฮูมาแต่อยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ จำนวน 13 ท่าน ก็เป็นมุสลิมชีอะฮู และศพของพระยาจุฬาย นับแต่คนที่ 5 ต่างก็ฝังอยู่ในกุโบร์ของมัสยิดต้นสน ในบริเวณริมคลองบางหลวงริมถนนอิสรภาพทั้งสองฝั่ง ตั้งแต่เชิงสะพานเจริญพาศน์ คือ ชุมชนใหญ่ของมุสลิมชีอะฮู ประกอบด้วยมัสยิด 3 แห่ง คือ มัสยิดดินฟัลลาห์หรือกุฎีปลายนา มัสยิดผดุงธรรมอยู่หลังกุฎีเจริญพาศน์ และกุฎีเจริญพาศน์อยู่ฝั่งตรงข้ามกับสุสานปลายนาเป็น ศาสนสถานที่ถูกจัดโดยทั่วไปแต่อดีต สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ใช้เป็นที่ประกอบศาสนกิจ และพิธีกรรมในเดือนมุฮัรรออมหรือที่ปรากฏในงานนิพนธ์ว่า “มะหะร่า” สืบเนื่องต่อมาจนปัจจุบัน ดังที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ความว่า

“ดลเดือนเรียกมะหะร่า ขึ้นสองคำแยกตั้งการ
เจ้าเซ็นสิบวันวาร ประหารอกฟกฟุมนัยน์”

อหนึ่ง ข้างกุฎีเจริญพาศน์ยังมีกุโบร์หรือสุสาน ดาเวตีโบราห์ ซึ่งเป็นที่ฝังศพของมุสลิมชีอะฮูขมาอีลียะฮูเชื้อสายอินเดีย ซึ่งเป็นชีอะฮูที่มีความต่างไปจากชีอะฮูของมัสยิดต่างๆ ในบริเวณนี้ มัสยิดของมุสลิมโบราห์นี้คือ มัสยิดเซฟีหรือตึกขาว สำหรับศาสนสถานแห่งแรกของมุสลิมชีอะฮูในบริเวณนี้คือ กุฎีหลวง สร้างในรัชกาลที่ 1 เช่นกัน โดยได้ทรงพระราชทานที่ดิน 60 ไร่ ใกล้กับ

พระราชวังเดิมให้กับหลวงศรีเนาวรัตน์ ซึ่งเป็นเชื้อสายของท่านเจกอะหมัด (ต่อมาเป็นพระยาจุฬาราชมนตรี คนที่ 5) ตั้งชุมชนในบริเวณพื้นที่นี้ แต่ปัจจุบันกุฎีหลวงถูกย้ายไปอยู่ในซอยกุฎีหลวง ถ.พรานนก แขวงบ้านช่างหล่อ ทั้งนี้เพราะกองบัญชาการกองทัพเรือต้องการขยายพื้นที่ จึงขอแลกเปลี่ยนพื้นที่กันเมื่อ พ.ศ. 2490 บรรพบุรุษของมุสลิมชื้อะฮฺส่วนใหญ่ในบริเวณนี้เป็นชาวเปอร์เซียจากเมืองกุม คือ ท่านเจกอะหมัดและเจกมะหะหมัดสะอีดซึ่งเดินทางเข้ามาค้าขาย ที่กรุงศรีอยุธยาในปลายแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2133-2148) เจกอะหมัดเข้ามาตั้งถิ่นฐานและแต่งงานกับชาวไทยในกรุงศรีอยุธยา ด้วยความสามารถในด้านการค้าและเศรษฐกิจทำให้ท่านได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จากพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2163-2171) ให้เป็นพระยาเจกอะหมัดรัตนราชเศรษฐี เจ้ากรมท่าขวา ว่าที่จุฬาราชมนตรี และกรมท่ากลาง หลังจากช่วยปราบจลาจลจากการก่อการของญี่ปุ่นได้สำเร็จ ได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยาเจกอะหมัดรัตนาธิบดี สมุหนายก อัครมหาเสนาบดีฝ่ายเหนือ เทียบเท่ากับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปัจจุบัน ต่อมาในรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173-2198) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนเป็นเจ้าพระยาบวรราชนายก ที่ปรึกษาในการปกครองแผ่นดิน

2) ชุมชนมุสลิมในธนบุรี สายซุนนะห์ แม้ว่าพระยาจุฬาราชมนตรี นับแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์จะเป็นมุสลิมสายชื้อะฮฺอันมีบรรพบุรุษจากเปอร์เซีย แต่ชาวไทยมุสลิมจากอดีตจนถึงปัจจุบันส่วนใหญ่จะเป็นสายซุนนะห์ซึ่งมีบรรพบุรุษมาจากมุสลิมเชื้อชาติต่าง ๆ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทำให้ทราบว่าชนต่างชาติที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในกรุงศรีอยุธยามีมากกว่า 40 เชื้อชาติ ซึ่งในจำนวนนี้ส่วนหนึ่งเป็นมุสลิม ดังนั้นหากจะจำแนกมุสลิมซุนนะห์ในธนบุรี ซึ่งเป็นรอยต่อของกรุงศรีอยุธยาที่ต้องล่มสลายและมาสู่กรุงรัตนโกสินทร์ที่รุ่งโรจน์ กล่าวโดยสรุปได้ว่า มุสลิมในธนบุรีจะมีบรรพบุรุษจากเชื้อชาติต่าง ๆ คือ อาหรับ เปอร์เซีย ชาว มลายู จาม เขมร อินเดีย ปากีสถาน บังคลาเทศ อัฟกานิสถาน และจีน

มัสยิดต้นสน หรือชื่อที่เรียกทั่วไปว่า กุฎีต้นสน หรือกุฎีใหม่ จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ทำให้ทราบว่ากุฎีต้นสนและชุมชนแห่งนี้มีอายุกว่า 400 ปี ฉะนั้นชุมชนมุสลิมนี้จึงมีอยู่ตั้งแต่สมัยอยุธยา ชุมชนตั้งอยู่ริมคลองบางหลวงหรือคลองบางกอกใหญ่ ซึ่งในอดีตก็คือส่วนหนึ่งของ แม่น้ำเจ้าพระยา มุสลิมในชุมชนนี้ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากพ่อค้ามุสลิมชาติต่าง ๆ ที่เดินทางติดต่อค้าขายกับอยุธยา เช่น เปอร์เซีย อาหรับ อินเดีย จาม เขมร จีน ฯลฯ แวะพำนักและตั้งถิ่นฐานมีครอบครัวที่นี้ ครั้นเมื่อกรุงศรีอยุธยาใกล้จะแตก มุสลิมในอยุธยาซึ่งก็มีบรรพบุรุษจากชนชาติต่าง ๆ และส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำได้อพยพล่องแพตามลำน้ำเจ้าพระยามาตั้งถิ่นฐานสมทบกับมุสลิมที่อยู่

เดิมในบริเวณนี้ โดยอีกส่วนหนึ่งแะตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งน้ำบริเวณนนทบุรี บางอ้อ บางกอกน้อย ดังนั้นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ นอกจากจะเรียกมุสลิมกลุ่มนี้ว่า “แขกมัวร์หรือแขกเทศ” แล้วยังเรียก “แขกแพ” มุสลิมในชุมชนนี้มีบรรพบุรุษจากหลายเชื้อชาติ แต่ที่สำคัญคือ ส่วนหนึ่งเป็นเชื้อสายของสุลต่านสุลัยมาน ซึ่งรับราชการในตำแหน่งสำคัญ ๆ นับเนื่องแต่สมัยกรุงธนบุรีสืบต่อจนกรุงรัตนโกสินทร์ ศพขอข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จึงฝังอยู่ในกุโบรของมัสยิดแห่งนี้ ทั้งนี้รวมถึงเจ้าพระยาจักรีซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จไปในพิธีฝังด้วยพระองค์เอง เจ้าพระยาจักรีท่านแรกในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี มีประวัติคือ ก่อนกรุงศรีอยุธยาแตก หลวงนายศักดิ์ (หมุด) เชื้อสายสุลต่านสุลัยมานเป็นมหาดเล็กในราชสำนักมีหน้าที่ออกไปเก็บส่วยที่เมืองจันทบุรีเก็บได้ 300 ชั่ง (24,000 บาท) เมื่อทราบข่าว กรุงศรีอยุธยาแตกก็ไม่ยอมคืนส่วยแก่ พระยาจันทบุรีตามคำขอ โดยวางแผนว่าเงินถูกปล้นแล้วนำเงินดังกล่าวไปมอบแก่พระยาตากเพื่อเป็นทุนในการสร้างอาวุธเพื่อกอบกู้เอกราช จากความช่วยเหลือนี้ ประกอบด้วยความสามารถในการต่อเรือ เดินเรือ และช่วยกอบกู้เอกราชให้ได้คืนมาโดยเร็ว หลวงนายศักดิ์จึงได้รับพระกรุณา โปรดเกล้าฯ จากพระเจ้าตากสินมหาราชแต่งตั้งให้เป็นเจ้าพระยาจักรีศรีอครักษ์ (หมุด) ตำแหน่ง สมุหนายก ซึ่งเทียบเท่ากับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปัจจุบัน

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าเชื้อสายของท่านสุลต่านสุลัยมานจากเปอร์เซียนับแต่ธนบุรีถึงรัตนโกสินทร์ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของไทยถึง 2 ท่าน คือ เจ้าพระยาจักรีศรีอครักษ์ และพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ สกุลต่างๆ ในชุมชนนี้ ส่วนหนึ่งเป็นสายสกุลของสุลต่านสุลัยมาน เช่น มานะจิตต์ ทองคำวงศ์ ชื่นภักดี ท้วมประถม ภูมาลี เป็นต้น

ความเปลี่ยนแปลงในชาวมุสลิมในเมือง

การตั้งชุมชนของมุสลิมในธนบุรีในอดีตจะใช้แม่น้ำลำคลอง เป็นเส้นทางคมนาคมเป็นสำคัญ ฉะนั้นชุมชนต่าง ๆ จึงมักอยู่ริมน้ำ ด้วยเหตุนี้บ้านเรือนของมุสลิมจึงมักอยู่สองฝั่งแม่น้ำ สองฝั่งคลองคือ เป็นแนวตามริมฝั่งน้ำ ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์มีการตัดถนน เช่น ถนนประชาธิปไตย อีสราภาพ เจริญนคร จรัลสนิทวงศ์ ฯลฯ ชุมชนมุสลิมในธนบุรีจึงถูกแบ่งเป็นสองฝั่งอีกครั้งหนึ่งตามแนวถนน นอกจากนั้นบ้านเรือนที่ถูกเวนคืนที่ดิน บ้างก็ต้องย้ายบ้านเรือนออกจากนอกชุมชนหรือหาที่ใหม่ภายในชุมชน

อย่างไรก็ตาม ในบริเวณรอบ ๆ มัสยิดจะมีบ้านเรือนกระจุกตัวหนาแน่นมากกว่าบริเวณที่ห่างออกไปจากมัสยิด สำหรับการถือครองที่ดิน สรุปลักษณะที่สำคัญได้ 3 ลักษณะคือ

- 1) เป็นที่ดินพระราชทาน
- 2) เป็นที่ดินที่มุสลิมถือครองกรรมสิทธิ์เอง
- 3) เป็นที่ดินที่มุสลิมเช่าจากของราชการและเอกชน

ในทางสังคม จากภาพสะท้อนของการตั้งถิ่นฐานของมุสลิมในธนบุรีจึงเห็นได้ว่า มุสลิมจะอยู่รวมกันเป็นชุมชน เมื่ออยู่ที่ใดก็จะสร้างมัสยิดเป็นศูนย์กลางและมีผู้นำ คือ อิหม่าม ซึ่งโดยภาระหน้าที่ตามหลักการ นอกจากจะทำหน้าที่ทั้งในการละหมาดและประกอบศาสนกิจต่าง ๆ แล้ว ยังต้องทำหน้าที่ดูแลบำบัดทุกข์ บำรุงสุขสัพปยุสในชุมชนอีกด้วย

สำหรับระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน แม้ว่าในปัจจุบันธนบุรีจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเมือง และเป็นเมืองหลวงก็ตาม แต่กล่าวได้ว่าระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมุสลิมยังคงเหนียวแน่น ยังเป็นลักษณะของความสัมพันธ์แบบสังคมชนบทที่คนในชุมชนเหมือนหนึ่งเป็น เครือญาติเดียวกันหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งยังคงมีความเป็นชุมชน เมื่อมีคนเสียชีวิตจะมีประกาศใน ชุมชน ซึ่งคนในชุมชนต่างจะเดินทางไปเยี่ยม ไปร่วมละหมาดญะนาซะฮฺ คือ การละหมาดให้แก่ ผู้ตาย สำหรับงานแต่งงานและงานอื่น ๆ จะเป็นลักษณะเชิญให้ไปร่วมงาน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าธนบุรีจะเป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงช้ากว่าส่วนอื่น ๆ ของกรุงเทพฯ แต่ชุมชนมุสลิมในธนบุรีต่างก็ได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมเมืองหลวง จากการเพิ่มขึ้นของประชากร ทั้งจากปัจจัยการเกิดการตายที่แปรเปลี่ยนไป และจากปัจจัยการย้ายถิ่นทั้งของมุสลิมจากต่างจังหวัดที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนมุสลิมที่มีอยู่เดิมก็ดี จาก พี่น้องชาวไทยอื่น ๆ ที่เข้ามาอยู่ในชุมชนมุสลิมก็ดี ทำให้ชุมชนมุสลิมที่แต่เดิมเต็มไปด้วยต้นไม้ ทั้งในลักษณะเรือกสวนและป่าสะแก กลายเป็นพื้นที่ที่เป็นชุมชนหนาแน่นด้วยประชากร หรืออาจเรียกได้ว่ากลายเป็นชุมชนแออัด ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เกิดภาวะการกระจายตัวหรือการอพยพออกจากชุมชนดั้งเดิม ทั้งจากปัจจัยการถูกไล่ที่ การอพยพออกไปเองเพื่อหลบเลี่ยงภาวะความแออัด แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การอพยพออกไปก็มักจะไปรวมตัวกันใหม่เป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ บ้างก็อพยพไปอยู่ในชุมชนมุสลิมที่มีอยู่เดิมซึ่งอยู่ชานเมือง เช่น บริเวณ มีนบุรี หนองจอก ราษฎร์บูรณะ หรือชานเมืองของบริเวณปริมณฑลของกรุงเทพฯ เช่น ปทุมธานี นนทบุรี นครปฐม ในการรวมตัวกันใหม่นี้ หลายแห่งก็จะกลายเป็นชุมชนมุสลิมที่เกิดขึ้นใหม่ โดยมีมัสยิดแห่งใหม่เป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน

สำหรับผู้ที่ไปร่วมตัวอยู่กับชุมชนเก่าที่มีมัสยิดอยู่ ในวันอีตมักนิยมเดินทางกลับมาละหมาดเนื่องในวันอีดิลฟิตรีและอีดิลอัฎฮา ยังมีมัสยิดในชุมชนเดิมและเพื่อเป็นการเยี่ยมญาติพี่น้องเนื่องในวันสำคัญนี้

นอกจากนั้น ในระหว่างชุมชนต่าง ๆ ก็ยังมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสายสัมพันธ์ที่มีมาแต่ในอดีตจากกรุงศรีอยุธยา เมื่ออพยพมาที่ธนบุรี ญาติพี่น้องก็กระจายตัวอยู่ในชุมชนต่าง ๆ นับแต่บางเขน บางอ้อ บางหลวง บางกอกน้อย บางลำภูกลาง เป็นต้น นอกจากนี้ก็อาจเป็นจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น การแต่งงาน การใช้ศาสนสถานร่วมกัน การเป็นลูกศิษย์สถาบันการศึกษาเดียวกัน ฯลฯ ปัจจุบันมุสลิมในธนบุรีจึงยังคงไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโอกาสต่าง ๆ เช่น การแต่งงาน งานศพ วันสำคัญทางศาสนา ฯลฯ

ในมิติของวัฒนธรรม กล่าวได้ว่า วิถีในการดำเนินชีวิตของมุสลิมในธนบุรีนับแต่อดีต ยังคงอยู่บนครรลองของวิถีชีวิตวัฒนธรรมหลัก 3วัฒนธรรมคือ วัฒนธรรมอิสลาม วัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมของชาติพันธุ์เดิมของบรรพบุรุษ แต่ในปัจจุบันวิถีของวัฒนธรรมตะวันตกก็เข้ามามีอิทธิพลกับวิถีชีวิตของมุสลิมในธนบุรีด้วยเช่นกัน

ชาวมอญ

ในอดีตมอญเป็นชนชาติที่เจริญไม่แพ้ชาติอื่นในดินแดนสุวรรณภูมิ มอญเป็นอาณาจักรมีกษัตริย์ปกครอง มีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง หากเทียบกับพม่ามอญเคยมีความรุ่งเรืองกว่าพม่า ในสมัยโบราณทั้งสองชาติได้สู้รบกันเพื่อขยายอำนาจ ซึ่งเป็นไปตามนโยบายการเมืองที่มีขึ้นทุกยุคทุกสมัยการเมืองที่มีขึ้นทุกยุคทุกสมัย ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะตลอดมา เมื่อพม่ามีอำนาจเหนือมอญก็กดขี่มอญให้ได้รับความเดือดร้อน สุดท้ายมอญตกอยู่ในอำนาจของพม่า แม้พยายามกอบกู้อิสรภาพกลับคืนมาแต่ก็ไม่สำเร็จ พม่าเองตกไปอยู่ในการปกครองของอังกฤษในยุคล่าอาณานิคม มอญเลยสูญชาติกลายเป็นพม่าในที่สุด มอญที่อยู่ในพม่ามักไม่แสดงตัวเป็นมอญ แต่แสดงตัวเป็นพม่า เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยหรือสิทธิประโยชน์อื่นในการดำรงชีพ

มอญอาศัยอยู่ในสยามมานานแล้วอาณาจักรทวารวดีซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐม จังหวัดราชบุรี ก็เป็นอาณาจักรมอญ จนเมื่ออาณาจักรทวารวดีล่มสลายไปและมีอาณาจักรอื่นเข้ามาแทนที่ ชาวมอญยังคงอาศัยอยู่ในถิ่นเดิมไม่ได้โยกย้ายไปไหน

จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ไทยรบพุ่งขับเคี่ยวกับพม่าหลายครั้งแต่ครั้งชาวบ้านถูกเกณฑ์ไปเป็นไพร่พล ฝ่ายใดชนะก็มักกวาดต้อนพลเรือนของอีกฝ่ายหนึ่งไปเป็นเชลย ทำให้มีชุมชนมอญตกมาอยู่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา และมีชาวมอญอยู่ในกองทัพกรุงศรีอยุธยา พวกนี้บางคนรับราชการมีลูกหลานสืบต่อกันมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ (พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร และคณะ. 2547: 154)

การอพยพชาวมอญช่วงสมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยังมีการอพยพในสมัยรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 การอพยพครั้งนี้เป็นการอพยพเคลื่อนย้ายที่ยิ่งใหญ่เนื่องจากมีจำนวนคนมอญย้ายเข้ามาเป็นจำนวนมาก ชาวมอญที่เข้ามาเองหรือถูกกวาดต้อนเข้ามา จะได้รับการต้อนรับและเลี้ยงดูเสมอหน้ากันเทียบเท่าพลเมืองไทย ได้รับพระราชทานที่ดินให้ตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันในที่เหมาะสม และประกอบอาชีพตามอัธยาศัยไม่ว่าจะเป็นการเกษตรกรรมหรือการค้า ตลอดจนบางคนที่มีสมัครใจจะรับราชการ ก็โปรดเกล้าแต่งตั้งให้มีตำแหน่งและยศศักดิ์ต่าง ๆ กัน เช่น พระยาเกียรติ พระยาพระราม เป็นต้น

ชาวมอญที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยอพยพเข้ามาอีกในสมัยกรุงธนบุรี และในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดร.จอห์น ครอว์ฟอร์ด (Dr. John Crawford) ชูตจากข้าหลวงอังกฤษประจำอินเดียที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยเมื่อ พ.ศ. 2364 ได้กล่าวไว้ในบันทึกรายงานของเขาว่า ผู้คนที่อาศัยอยู่ในราชอาณาจักรสยามประกอบด้วยคนชาติสำคัญ 6 ชาติ คือ สยามแท้

ลาว มอญ เขมร มลายูและจีน เป็นจำนวนประชากรทั้งหมด 5,000,000 คน ในจำนวนนี้เป็นคนมอญ 42,000 คน (สุภรณ์ โอเจริญ. 2541: 99) ผู้คนมอญที่อพยพเข้ามาอยู่มากมายนั้น เนื่องจากการสู้รบระหว่างมอญกับพม่ามีมาอย่างยาวนาน ทำให้มอญต้องอพยพย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมีสาเหตุการอพยพมาจากการถูกเกณฑ์เข้ามาเป็นเชลยบ้างก็หลบหนีภัยสงครามเข้ามา ในช่วงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์การอพยพของชาวมอญในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ชาวมอญช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นถูกเกณฑ์เข้ามาเป็นเชลยเพื่อใช้คนมอญกลุ่มนี้เป็นแรงงานสำคัญในการพัฒนาบ้านเมืองสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ศรีธธา ลาภวัฒนา. 2546: 36-37) และชาวมอญกลุ่มนี้ต่างมีความตั้งใจที่จะตั้งรกรากอาศัยอยู่ในรัตนโกสินทร์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยไม่คิดกลับไปยังแผ่นดินพม่าเนื่องจากว่าไม่อยากจะกลับไปให้พม่ากดขี่และข่มเหงพวกชาวมอญอีก ดังนั้นชาวมอญกลุ่มนี้จึงเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระเจ้าแผ่นดินไทย และยอมที่จะอยู่รับใช้เป็นบริวารของพระมหากษัตริย์ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา

ทั้งนี้หากพิจารณากลุ่มชาวมอญจะมีความเกี่ยวข้องกับกษัตริย์ไทยมาอย่างช้านาน ทั้งการให้ลูกหลานชาวมอญเข้ารับราชการ และการส่งลูกหรือหลานสาวให้แต่งงานเป็นพระชายาหรือสนมของกษัตริย์ เพื่อให้ลูกหลานนั้นได้ทำงานตอบแทนบุญคุณ และอีกนัยหนึ่งชาวมอญกลุ่มนี้อาจจะสร้างฐานอำนาจทางการเมืองให้แก่พวกกลุ่มชาติพันธุ์มอญ เช่น ต้นสกุล “คอเสนี” เริ่มต้นมาจากพระยามหาโยธารามัญญาธิบติศรีพิไชยณรงค์ (เจ่ง) มีลูกชายคนโตคือเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) ได้รับราชการในสมัยรัตนโกสินทร์ และเป็นปู่ของเจ้าจอมมารดาช่อนกลิ่น ซึ่งเป็นต้นราชสกุล “กฤดากร ณ อยุธยา” (อ้างใน จุลลดา ภักดีภูมินทร์. 2537: 162) จากความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มชาติมอญกับราชสำนักของไทย พบว่ามักจะเป็นเพียงกลุ่มชนชั้นผู้นำของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการโยกย้ายหรืออพยพผู้คนกลุ่มชาติมอญอย่างมาก จะพบได้จากกลุ่มคนมอญมากมายที่กระจายอยู่ตามพื้นที่ย่านต่างๆในกรุงเทพฯ

ชาวมอญกับพื้นที่ย่านต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ

งานของสุจิตต์ วงษ์เทศ ชื่อว่ากรุงเทพฯ มาจากไหน (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2555: 91) ได้กล่าวถึงการอพยพของกลุ่มชนต่าง ๆ ได้แก่ชุมชนชาวจีน เขมร ลาว ญวน เป็นต้น โดยเฉพาะกลุ่มชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่เป็นชุมชน และมีความสัมพันธ์กับราชสำนักมาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะตั้งแต่ในช่วงสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งมีชาวจีนกลุ่มหนึ่งเป็นรับราชการในตำแหน่งพระยา และเป็นผู้ดูแลชาวจีนที่อยู่กันอย่างหนาแน่นตามริมแม่น้ำปากตะวันออก และเมื่อในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ 1 ได้สถาปนาวังหลวงขึ้นใหม่ ทำให้ชาวจีนซึ่งแต่เดิมอาศัยอยู่บริเวณกำแพงเมืองต้องย้ายไปอยู่ด้านใต้คลองวัดสามปลื้มลงไปจนถึงคลองเหนือวัดสำเพ็ง และช่วงริมแม่น้ำเจ้าพระยาปากตะวันออกคือชุมชนที่เคลื่อนย้ายเข้ามาใหม่มีชาวจีน เขมร ลาว ญวน เป็นต้น หากเลยไปจากบริเวณนี้จะเป็นชุมชนมอญที่อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นทั้งสองฟากน้ำ ส่วนชุมชนชาวญวนส่วนหนึ่งให้ย้ายไปอยู่นอกกำแพงพระนครในปัจจุบันเรียกวัดญวนนางเลิ้ง แต่ยังมีชาวญวนส่วนหนึ่งหลงเหลืออยู่แถบวัดญวนบ้านหม้อที่เรียกว่าวัดทิพยวารี ปัจจุบันเป็นวัดหลวงจีน อีกส่วนหนึ่งอยู่ที่ท่าเตียน (ซึ่งเพี้ยนมาจากคำว่าฮาเตียน เพราะเป็นพวกญวนที่อพยพมาสมัยของเชียงสือแล้วตั้งถิ่นฐานใกล้วัดโพธิ์)

ชุมชนในย่านฝั่งธนบุรี เป็นชุมชนเก่ามีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยต้นกรุงศรีอยุธยาหรือก่อนหน้านั้น ชุมชนเก่าจำนวนมากกระจายอยู่สองฝั่งแม่น้ำลำคลอง โดยเฉพาะตั้งแต่ยุคต้นกรุงศรีอยุธยาหรือก่อนหน้านั้น ยังคงสืบเนื่องต่อมาโดยไม่ขาดหาย เช่น บางเขน บางกруд บางพลู ฉม้างราย(สมอราย) บางระมาด บางฉบัง(บางเชือกหนัง) บางจาก บางนางนอง ฯลฯ จนกระทั่งถึงชุมชนยุคที่ขุดคลองลัดแล้วจึงมีบางกอก บางจีน บางหลวง ฯลฯ มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายตั้งหลักแหล่งเป็นชุมชนอยู่ปนกันหรือต่อเนื่องกัน เช่น จีน มอญ จาม ลาว มุสลิม ฯลฯ รวมทั้งพวก “มักกะสัน” จากเกาะมากัสซาร์และเซลีเบส (ในอินโดนีเซีย) ภายหลังจากที่พระเจ้าตากสินสถาปนากรุงธนบุรีแล้ว จึงเกิดชุมชนใหม่เพิ่มขึ้นมา คือ “พวกข้าหลวงเดิม” ที่ตามพระเจ้าตากมาจากอยุธยาและหัวเมืองชายทะเลตะวันออก นอกจากนี้ยังมีพวกอยุธยาเคลื่อนย้ายเข้ามาสมทบเป็นชุมชนในชื่อเก่าที่เอาติดมาด้วย เช่น โพธิ์สามต้น บ้านพรานนก บ้านช่างหล่อ ฯลฯ จึงทำให้เกิดชุมชนสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา คือชุมชนฝั่งตะวันตกเป็นพระราชวังและเคหสถานราชการของเจ้านายและขุนนางฝ่ายต่าง ๆ ส่วนชุมชนฝั่งตะวันออกนั้นเป็นย่านการค้านานาชาติและบ้านเรือนราษฎร โดยเฉพาะพวกจีนกับพวกญวน

บางลำพู เป็นที่อยู่ของผู้คนหลายเชื้อชาติทั้งไทย จีน แขก มอญ เริ่มแรกจากชาวไทยที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมแถบริมแม่น้ำเจ้าพระยาแถบหลังวัดสังเวช ในสมัยก่อนมักเรียกบริเวณนี้ว่า “บ้านบุ” “บ้านซ้อนหอยทัพพี” แต่ในปัจจุบันไม่มีการทำงานหัตถกรรมเหล่านี้แล้ว ทางด้านวัดชนะสงคราม (หรือที่เรียกว่า “วัดกลางนา” เพราะอยู่กลางทุ่งนา) บางลำพูถือเป็นย่านสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจการค้า เพราะอยู่ในเขตพระนครชั้นในและยังมีความสำคัญทางด้านศาสนา มีวัดที่สร้างแต่ครั้งอยุธยา คือ วัดกลางนา เนื่องจากมีชาวมอญจำนวนหนึ่งอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ๆ วัด ชาวมอญที่บวชเป็นพระก็มักจะทำพรรษาอยู่ที่วัดนี้ชาวบ้านจึงเรียกว่า “วัดตองปู” ตามอย่างชาวมอญ ในสมัยรัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระราชอาคันตุกะสำหรับพระนครตามประเพณีครั้งกรุงศรีอยุธยา 3 องค์ ได้โปรดเกล้าให้พระราชอาคันตุกะฝ่ายรามัญคือ พระมหาสุเมธอาจารย์ มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัด กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ทรงเคยเปลี่ยนชื่อวัดให้เป็นมงคลว่า “วัดชนะสงคราม” ตรงข้ามกับวัดเป็นเรือนแถวเตี้ยๆ มีช่างทำหัวโขนชฎาห้อยไว้หน้าร้าน ในปัจจุบันก็ยังมีย่านผดุงชีพจำหน่ายของเหล่านี้อยู่ (ปราณี กล่ำสัม. 2545: 67-69)

บ้านหม้อ ชุมชนเก่าแก่สมัยพระเจ้าตากสินพระราชทานที่ดินให้แก่ชุมชนชาวมอญที่อพยพมาจากกรุงศรีอยุธยา ชุมชนบ้านหม้อตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้ของพระบรมมหาราชวัง สองฝั่งคลองคูเมืองเดิมหัวมุมวังสราญรมย์ เป็นชุมชนของหลายชาติพันธุ์ เช่น ชาวมอญที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานภายหลังกองศรีอยุธยาแตกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2310 ชาวมอญจากเมืองเว้ที่อพยพมาจากเหตุการณ์จลาจลที่เมืองเว้ เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสิน กรุงธนบุรี ราวพ.ศ. 2319 ชาวลาวพวนและลาวเวียงจันทร์ที่ถูกกวาดต้อนมาคราวกบฏเจ้าอนุวงศ์ ในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2371 ครั้งนั้นเรียกบริเวณนี้ว่า “ตำบลบ้านลาว” (สุพรรณิ. 2554: 329)

มอญบางกระบือ บางกระบือเป็นหมู่บ้านชาวมอญ ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวมอญที่บางกระบือนั้นเล่ากันเป็น 2 ทาง คืออพยพหนีภัยสงครามพม่ามาจากเมืองหงสาวดีทางแม่สอดวังข้าผ่านลงมาทางอยุธยากรุงเทพฯ เมื่อเห็นว่าคงจะพ้นภัยจึงจัดตั้งหลักแหล่งชุมชนส่วนอีกสายหนึ่งเล่าว่าเข้ามาทางด้านเจดีย์สามองค์

กล่าวกันว่าชาวมอญบ้านบางกระบือเป็นกลุ่มที่มาจากเมืองเมาะละแหม่ง ส่วนชาวมอญกลุ่มพระประแดง สมุทรปราการมาจากเมืองเมาะลำเลิง และกลุ่มโพธาราม ราชบุรี มาจากเมืองย่างกุ้ง ส่วนที่ได้ชื่อว่าบางกระบือนั้นก็กล่าวถึงที่มาเป็น 2 ทาง ว่าเดิมพวกเขาอพยพกันมาจาก “บ้านบางกระบือ” เมืองหงสาวดี เมื่อมาตั้งเป็นชุมชนหมู่บ้านจึงใช้ชื่อเหมือนเดิม และอีกทางหนึ่งว่าเพราะแต่

ก่อนในคลองข้างวัดด้านตะวันออกเฉียงเหนือมีปลาคระตี่ชุกชุมมาก ชุมชนมอญที่บางกระดี่มีวัดเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน อุโบสถวัดบางกระดี่สร้างเมื่อ 110 กว่าปีมาแล้ว ที่ริมแม่น้ำหน้าวัดมีเสาชิงส์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์พิเศษเฉพาะของวัดชาวมอญทั่วไป แต่อยู่ในสภาพชำรุดหักแล้ว พระพุทธรูปสลักหินอ่อนสีขาวปางมารวิชัยในหอฉันแม้จะเป็นพระใหม่ที่ชาวมอญปากเกร็ดนนทบุรีนำมาถวาย แต่ลักษณะบ่งบอกว่าเป็นศิลปกรรมพม่าที่มีอยู่ทั่วไปในกลุ่มชาวมอญ

การผสมกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย

ชาวมอญที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมของไทยได้เป็นอย่างดี นำไปสู่การผสมกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย รวมทั้งนโยบายของรัฐในการทำให้ชาวมอญมีฐานะเท่าเทียมกับคนไทยภายใต้ระบบไพร่ ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมและผูกพันในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยนั้นยังเป็นแรงสนับสนุนที่สำคัญอันหนึ่งในการผสมกลมกลืนไปกับสังคมไทย

ปัจจัยต่างๆที่เอื้อต่อการผสมกลมกลืน ได้แก่ ความคล้ายคลึงในด้านรูปร่างหน้าตา การนับถือศาสนา และนโยบายของรัฐที่ทำให้ชาวมอญมีฐานะเท่าเทียมกับคนไทยภายใต้ระบบไพร่ ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมและผูกพันในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย (สุภรณ์ โอเจริญ. 2552: 26-29)

ชาวลาวและเขมร

“ได้ขุดคลองทำกำแพงชั้นนอก เมื่อเดือน 3 ปีมะเส็ง จ.ศ.1147 (พ.ศ.2328) ครั้นขุดคลองและเตรียมอิฐปูนและตัวไม้สำหรับก่อสร้างพระนครพร้อมแล้ว จึงโปรดให้เกณฑ์ ลาว เวียงจันทร์ 5,000 และมีตราให้หาผู้ว่าราชการหัวเมืองตลอดจนหัวเมืองลาวริมแม่น้ำโขงฝากตะวันตก เข้ามาพร้อมกัน ในกรุงแล้วปักปันหน้าที่ทั้งข้าราชการในกรุงและหัวเมือง ให้คุมไพร่ช่วยขุดรากล่อกำแพงรอบพระนคร และสร้างป้อมไว้เป็นระยะห่างกัน 10 เส้นบ้างไม่ถึงบ้างรอบพระนคร” (จดหมายเหตุหอ อ่างใน พลาดิศัย สิทธิชัยกิจ. 2538: 97)

จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการขุดคลองรอบเมืองนั้นต้องใช้กลุ่มคนจำนวนมากซึ่งมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งลาวและเขมร ซึ่งถูกมาใช้เป็นแรงงานสำคัญในการสร้างกำแพงและขุดคลองเพื่อขยายและพัฒนากรุงเทพฯ ดังนั้นในเมืองไทยมีชนชาวลาวเข้ามาอาศัยอยู่เป็นชุมชนตามเชื้อสาย เช่น ลาวโซ่ง หรือลาวทรงดำ ลาวพวน ลาวเวียง ลาวครั่ง เป็นต้น ชนชาวลาวที่มาจากเมืองพวน (เรียกว่าลาวพวน) และชนชาวลาวจากเมืองเชียงแสน ได้มีการย้ายถิ่นฐานในสมัยรัตนโกสินทร์ ดันตัน ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 เป็นต้นมา

กลุ่มเขมรและกลุ่มลาวที่เป็นแรงงานสำคัญในการสร้างกรุงเทพฯ กลุ่มเขมร งานก่อสร้างกรุงรัตนโกสินทร์เริ่มต้นเมื่อพ.ศ.2326 ได้เกณฑ์แรงงานเขมรเข้ามาขุดคลองรอบกรุงกับคลองคูเมืองเดิม 2 คลอง คลองแรกคือคลองข้าววัดราชบพิธ ส่วนอีกคลองอยู่ข้างวัดราชนัดดากับวัดเทพธิดา แรงงานเขมรที่ถูกเกณฑ์มีหลายคน แต่พวกหนึ่งเป็นจามที่เข้ารีตอิสลามอยู่ในเมืองเขมรเมื่อขุดคลองคูเมืองและคลองมหานาคแล้ว ก็ให้พวกเขมรกลุ่มนี้ตั้งบ้านเรือนอยู่สองฝั่งคลองสืบมาจนถึงปัจจุบัน เรียกว่าบ้านคร้ว หมายถึงถูกกวาดต้อนมาทั้งครอบครัว และกลายเป็นบ้านคร้วในปัจจุบัน (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2555: 117) **กลุ่มลาว** สำหรับแรงงานลาวได้ถูกเกณฑ์มาจากเมืองเวียงจันทน์ ตลอดจนหัวเมืองลาวริมแม่น้ำโขงฝากตะวันตก เข้ามาขุดรากล่อกำแพงพระนคร และสร้างป้อมเป็นระยะๆ รอบพระนคร ลาวที่ถูกเกณฑ์ทั้งหมดนี้ไม่ได้กลับถิ่นเดิม เพราะการสร้างบ้านแปลงเมืองต้องใช้ระยะเวลาาน จึงทำให้ลาวที่ถูกเกณฑ์มาตั้งหลักแหล่งกระจายอยู่ทั่วไป จนกระทั่งสืบโคตรตระกูลลูกหลานตั้งหลักแหล่งถาวรอยู่ในบางกอกกลายเป็นคนกรุงเทพฯ (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2555: 118)

การย้ายถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในสมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัชกาลที่ 1 ชาวลาวได้ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในหัวเมืองชั้นใน โดยเจ้าเมืองเวียงจันทน์ เป็นผู้รวบรวมกวาดต้อนชนชาติลาวจากหัวเมืองต่าง ๆ ลงมากรุงเทพฯ มีลาวพวนจากเมืองพวน ลาวทรงดำจากเมืองแกง และลาวพุงดำจากเมืองเชียงแสน ซึ่งเป็นเมืองอยู่ทางหัวเมืองล้านนามาด้วย สภาพหัวเมืองลาวที่ตกเป็นเมืองขึ้นของไทยและเหตุการณ์ที่เมืองเชียงแสนล้วนมีผลให้เกิดการกวาดต้อนชนชาวลาวเข้ามายังกรุงเทพฯ

เมื่อพ.ศ. 2335 ชาวลาวพวนและลาวทรงดำถูกกวาดต้อนมาในกรุงเทพฯ จำนวนประมาณ 4,000 คน (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ อ่างในบังอร ปิยะพันธุ์. 2541: 41) ซึ่งชาวลาวกลุ่มนี้รัชกาลที่ 1 โปรดให้ครัวลาวพวนตั้งแหล่งอยู่ที่กรุงเทพฯ บริเวณที่ปัจจุบันเป็นที่ตั้งโรงพยาบาลนครเฉลิมกรุง เรียกถนนบริเวณนั้นว่า “ถนนบ้านลาว” มีศาลาโรงธรรมเรียกว่า “ศาลาบ้านลาว”

นอกจากนี้ยังมีลาวกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ ชาวลาวทรงดำ ชาวลาวหัวเมืองล้านนา เป็นต้น ที่อพยพถูกกวาดต้อนส่งตัวเข้ามาในกรุงเทพฯ เพื่อนำลาวกลุ่มนี้แลกับกลุ่มลาวเวียงจันทน์เพื่อต้องการให้ลาวเวียงจันทน์กลับไปอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ดังเดิม ดังนั้นรัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 3 จึงโปรดให้ชาวลาวกลุ่มต่าง ๆ ไปอาศัยกระจายอยู่ตามหัวเมืองอื่น ๆ เช่น เมืองสระบุรี เมืองน่าน เมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองนครชัยศรี และเมืองราชบุรี เป็นต้น

ชาวลาวบางส่วนอยู่ในกรุงเทพฯ เช่น ชาวลาวพวนตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับสะพานมอญ เรียกว่าบ้านลาวพวน บ้างถูกส่งเข้าไปรับใช้ในวัง หากเป็นพวกเจ้าขุนมูลนายลาวจะได้รับราชการ และได้เฝ้าต้อนรับแขกเมือง บางส่วนได้เป็นไพร่หลวงกองนาสังกัดกรมมหาดไทย ไปทำนาอยู่ที่คลองแสนแสบ และสำหรับลาวที่ถูกกวาดต้อนมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้นำมาให้อยู่ที่กรุงเทพฯ ส่วนหนึ่งไว้ถวายให้เป็นข้าพระวัดบวรนิเวศวิหาร (บังอร ปิยะพันธุ์. 2541: 88) ชาวลาวได้กระจายตัวออกไปยังพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะเขตกรุงเทพฯ ที่ยังคงหลงเหลือร่องรอยของวัฒนธรรมลาวหรือกลุ่มชาติพันธุ์ลาวไว้อย่างชัดเจน ได้แก่ “ลาวบางไส้ไก่”

คลองบางไส้ไก่เป็นคลองสายเล็กๆ ที่ปรากฏข้อมูลอยู่ในหนังสือ “จดหมายเหตุการอนุรักษกรุงรัตนโกสินทร์” (กรมศิลปากร. 2525: 621-622)

“คลองบางไส้ไก่ อยู่ในเขตธนบุรี ปากคลองแยกจากคลองบางกอกใหญ่ที่ฝั่งตรงข้ามกับวัดสังข์กระจายในแขวงหิรัญรูจี ผ่านถนนประชาธิปไตย มาออกแม่น้ำเจ้าพระยาที่แขวงบางลำพูล่าง

ตรงกันข้ามกับวัดพระยาไกร ยาว 3 กิโลเมตร วัดสำคัญริมฝั่งคลองคือวัดหิริญฺจรี คลองบางไส้ไก่เป็นคลองที่คณะรัฐมนตรีลงมติเมื่อพุทธศักราช 2510 ให้อนุรักษ์ไว้”

ถึงแม้ว่าความเป็นมาของคลองสายนี้จะไม่มีหลักฐานแน่ชัด แต่ก็มีผู้สันนิษฐานว่าน่าจะขุดขึ้นโดยเชลยชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาอยู่ที่นี้ และเป็นที่มาของชุมชนชาวลาวและวัดลาวบางไส้ไก่ ซึ่งมีประวัติความเป็นมาที่อ้างอิงจากบทสัมภาษณ์ของพระครูสุนทรสุตกิจ ที่ให้สัมภาษณ์ในบทความ “แผ่นดินนี้มีอดีต” โดย ผศ.วัชรา คลายนาทว่า

“ส่วนใหญ่มาจากเวียงจันทน์ แม้ไม่ปรากฏหลักฐานสาเหตุของการอพยพ แต่ก็มีข้อมูลว่าในครั้งกบฏเจ้าอนุวงศ์นั้น สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ได้นำทัพไปสู้รบในสงคราม และได้กวาดต้อนผู้คนลาวในกรุงเทพฯ ด้วย (ข้อมูลจาก พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 เจ้าพระยาทิพากรวงศ์) แต่ไม่อาจยืนยันได้ว่าชาวลาวในครั้งนั้นได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่นนี้หรือไม่” (อ้างใน ป.บุญาค. 2553: 141-142)

จากเรื่องราวต่างๆ ที่สืบทอดต่อกันมาเกี่ยวกับการอพยพย้ายถิ่นของชุมชนลาวแห่งนี้อย่างชัดเจน แต่ในปัจจุบันยังคงมีคนในชุมชนประกอบอาชีพที่สืบทอดจากบรรพบุรุษอันได้แก่ การทำขลุ่ยลาว เป็นต้น และขลุ่ยลาวนี้คงเป็นรูปธรรมที่ยังคงหลงเหลือและบ่งบอกถึงความเป็นลาวไว้เพียงน้อยนิด เพราะในปัจจุบันชุมชนชาวลาวนั้นมีคนจากต่างถิ่นมาอยู่เป็นจำนวนมาก หรืออาจจะเป็นเพราะชาวลาวเหล่านั้นได้ผสมกลมกลืนกลายเป็นคนไทยในสังคมปัจจุบัน

เขมรวัดทุ่ง

เนื่องจากเป็นวัดอยู่นอกหมู่บ้านตรงชายทุ่งนาจึงได้ชื่อเรียกว่า “วัดทุ่ง” มาแต่อดีต ปัจจุบันมีชื่อเรียกเป็นทางการว่าวัดโพธิ์ทอง ตั้งอยู่ตรงริมคลองบางปะแก้วตอนโค้งต่อกับคลองลัดขีเหล็ก ซึ่งหมู่บ้านแถบวัดทุ่งแห่งนี้เป็นชุมชนเชื้อสายเขมรที่มาตั้งหลักแหล่งอยู่ในดินแดนสยามตั้งแต่สมัยอยุธยาหรือกรุงธนบุรี แต่บ้างก็กล่าวว่าถูกกวาดต้อนหรือติดตามเจ้านายเข้ามาพบกับสมเด็จพระยาหรือเจ้าพระยาองค์ใดองค์หนึ่งซึ่งจำชื่อและระยะเวลาที่แน่นอนไม่ได้

เมื่อเข้ามาอยู่แล้วก็ถูกส่งให้มาตั้งบ้านเรือนกันที่บริเวณทุ่งนาแถบนี้ก่อน ครอบครัวชาวเขมรเหล่านี้ได้ร่วมกันสร้างวัดขึ้นสำหรับทำบุญประจำหมู่บ้านและเรียกว่าวัดทุ่งดังกล่าว มีอาชีพทำนาเพื่อเลี้ยงตัวเองและส่งข้าวส่วนหนึ่งเข้าไปให้เจ้านายขุนนางในวังซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินในบริเวณนี้ ภายหลังเมื่อเปลี่ยนอาชีพจากการทำนามาเป็นสวนหมาก สวนส้มจึงมีการระดมแรงงานกันขุดคลองเล็กๆ ลักษณะเป็นลำกระโดงจากหลังวัดทุ่งตรงรอยต่อคลองบางปะแก้วกับคลองขีเหล็กเพื่อชักน้ำ

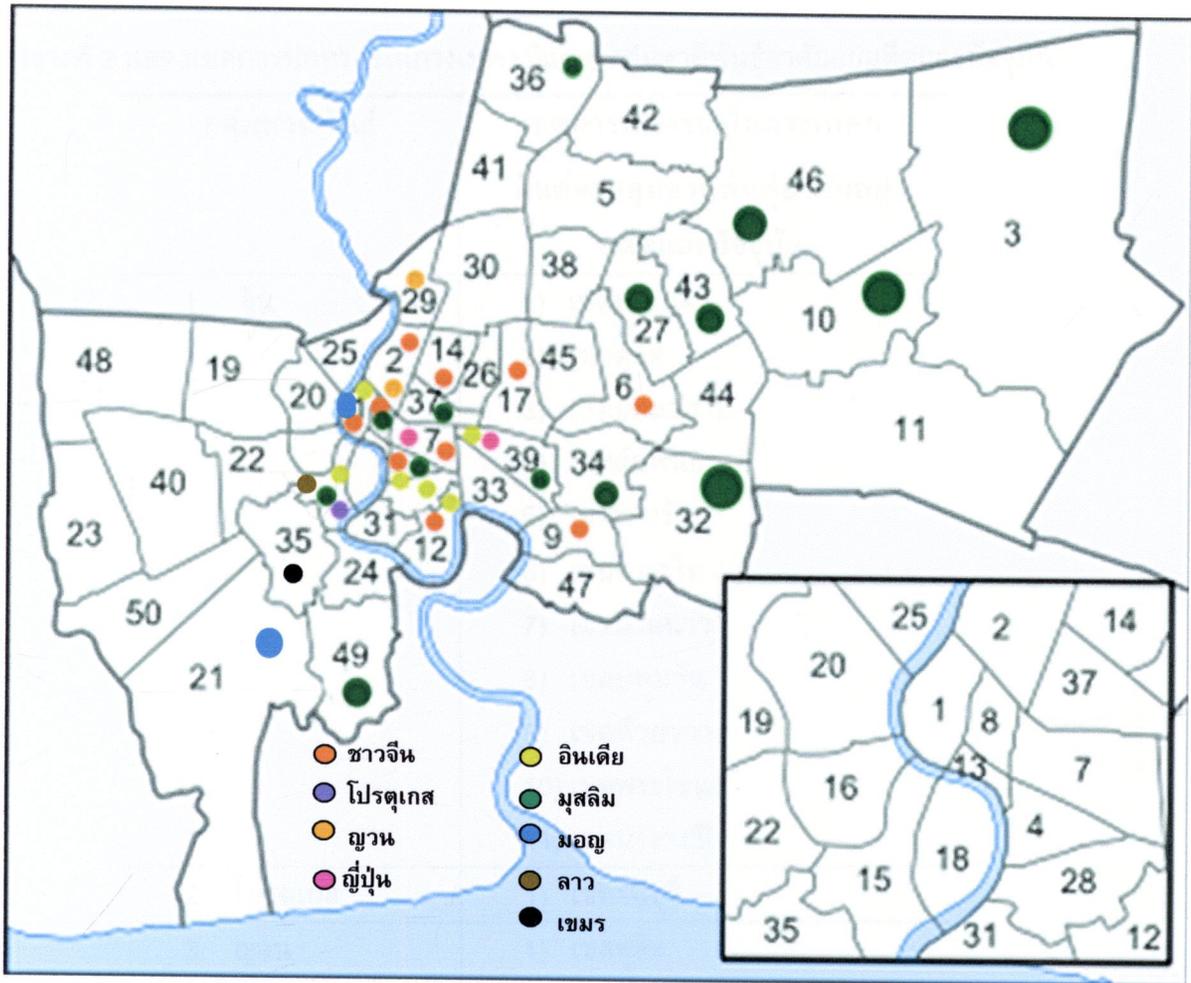
เข้าสวนและใช้เป็นเส้นทางสัญจรไปมาเพื่อเชื่อมไปออกคลองต่างๆได้สะดวก และเรียกชื่อคลองตามชุมชนนี้ว่า "คลองเขมร" และยังคงส่งผลผลิตให้กับเจ้านายในวังเหมือนเดิม กล่าวกันว่าคลองเขมรในระยะแรกๆเป็นคลองขนาดเล็กกว้างพอกระโดดข้ามได้ และน้ำไม่เคยท่วมถึงได้ทุนบ้านริมคลองเลย มีเรื่องเล่าต่อกันว่าหากมีคนสัญจรต่างถิ่นผ่านมาและพูดว่าคลองเขมร หรือพวกเขมร จะมีเรื่องกับชาวบ้านในคลองแถบนี้ทุกรายไป เพราะถือว่าเป็นคำพูดเชิงดูถูกเหยียดหยามกันสำหรับชาวบ้านแห่งนี้

แผนที่แสดงอาณาเขตตำบลบ้านเขมา

11. บ้านเขมา	12. บ้านเขมา	13. บ้านเขมา	14. บ้านเขมา	15. บ้านเขมา
16. บ้านเขมา	17. บ้านเขมา	18. บ้านเขมา	19. บ้านเขมา	20. บ้านเขมา
21. บ้านเขมา	22. บ้านเขมา	23. บ้านเขมา	24. บ้านเขมา	25. บ้านเขมา
26. บ้านเขมา	27. บ้านเขมา	28. บ้านเขมา	29. บ้านเขมา	30. บ้านเขมา
31. บ้านเขมา	32. บ้านเขมา	33. บ้านเขมา	34. บ้านเขมา	35. บ้านเขมา
36. บ้านเขมา	37. บ้านเขมา	38. บ้านเขมา	39. บ้านเขมา	40. บ้านเขมา
41. บ้านเขมา	42. บ้านเขมา	43. บ้านเขมา	44. บ้านเขมา	45. บ้านเขมา
46. บ้านเขมา	47. บ้านเขมา	48. บ้านเขมา	49. บ้านเขมา	50. บ้านเขมา

แผนที่แสดงอาณาเขตตำบลบ้านเขมา

เขตการปกครองในกรุงเทพมหานคร²

1. เขตพระนคร	11. เขตลาดกระบัง	21. เขตบางขุนเทียน	31. เขตบางคอแหลม	41. เขตหลักสี่
2. เขตดุสิต	12. เขตยานนาวา	22. เขตภาษีเจริญ	32. เขตประเวศ	42. เขตสายไหม
3. เขตหนองจอก	13. เขตสัมพันธวงศ์	23. เขตหนองแขม	33. เขตคลองเตย	43. เขตคันนายาว
4. เขตบางรัก	14. เขตพญาไท	24. เขตราชบุรีบูรณะ	34. เขตสวนหลวง	44. เขตสะพานสูง
5. เขตบางเขน	15. เขตธนบุรี	25. เขตบางพลัด	35. เขตจอมทอง	45. เขตวังทองหลาง
6. เขตบางกะปิ	16. เขตบางกอกใหญ่	26. เขตดินแดง	36. เขตดอนเมือง	46. เขตคลองสามวา
7. เขตปทุมวัน	17. เขตห้วยขวาง	27. เขตบึงกุ่ม	37. เขตราชเทวี	47. เขตบางนา
8. เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย	18. เขตคลองสาน	28. เขตสาทร	38. เขตลาดพร้าว	48. เขตทวีวัฒนา
9. เขตพระโขนง	19. เขตตลิ่งชัน	29. เขตบางซื่อ	39. เขตวัฒนา	49. เขตทุ่งครุ
10. เขตมีนบุรี	20. เขตบางกอกน้อย	30. เขตจตุจักร	40. เขตบางแค	50. เขตบางบอน

แผนภาพ 10 แสดงกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งอดีตและปัจจุบันในกรุงเทพมหานครที่สำรวจพบในเอกสาร

² สืบค้นจาก <http://board.postjung.com/m/566902.html>

ตารางที่ 2 แสดงเขตการปกครองในกรุงเทพฯที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่อดีตและปัจจุบัน

กลุ่มชาติพันธุ์	เขตการปกครองในกรุงเทพฯ ที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ อดีตและปัจจุบัน
1. จีน	1) เขตพระนคร 2) เขตดุสิต 3) เขตป้อมปราบ 4) เขตสัมพันธวงศ์ 5) เขตบางรัก 6) เขตพญาไท 7) เขตยานนาวา 8) เขตปทุมวัน 9) เขตห้วยขวาง 10) เขตพระโขนง 11) เขตบางกะปิ
2. โปรตุเกส	1) เขตธนบุรี
3. ญวน	1) เขตดุสิต 2) เขตบางซื่อ
4. ญี่ปุ่น	1) เขตปทุมวัน 2) เขตวัฒนา
5. อินเดีย	1) เขตพระนคร 2) เขตธนบุรี 3) เขตยานนาวา 4) เขตบางรัก 5) เขตสาทร 6) เขตวัฒนา

ตารางที่ 2 แสดงเขตการปกครองในกรุงเทพฯที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่อดีตและปัจจุบัน (ต่อ)

กลุ่มชาติพันธุ์	เขตการปกครองในกรุงเทพฯ ที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ อดีตและปัจจุบัน
6. มุสลิม	1) เขตดอนเมือง 2) เขตคลองสามวา 3) เขตหนองจอก 4) เขตมีนบุรี 5) เขตบึงกุ่ม 6) เขตคันนายาว 7) เขตราชเทวี 8) เขตวัฒนา 9) เขตสวนหลวง 10) เขตประเวศ 11) เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย 12) เขตบางรัก 13) เขตธนบุรี 14) เขตทุ่งครุ
7. มอญ	1) เขตพระนคร 2) เขตบางขุนเทียน
8. ลาว	1) เขตพระนคร 2) เขตธนบุรี
9. เขมร	1) เขตจอมทอง